

Fangst og eksport av norsk rovfugl ca. 1100-1350

Vivi Gogstad Thorsen

Masteroppgave i studier i vikingtid og nordisk middelalder

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2007

Takk!

Jeg vil gjerne rette en stor takk til alle de som har hjulpet meg å gjennomføre denne masteroppgaven. Først og fremst vil jeg få takke min enestående veileder Jón Viðar Sigurdsson. Tusen takk for din utrolige tålmodighet, hjelp og ikke minst tro på at dette prosjektet lot seg gjennomføre. Videre vil jeg takke, min ikke alltid like tålmodige venninne Benedicte Friis Furulund. Uten deg, uten din støtte, og uten din sofa hadde jeg gitt opp for lengst. Tusen takk!! Vi klarte det sammen! Jeg vil også rette en stor takk til alle medstudenter og arkeologistudentene for masse god input og flott sosialt miljø. Hva skulle en gjort uten pauserom...

Stor takk fortjener også Tove Steig som har lest korrektur og gjort et tappert forsøk på å gjøre denne oppgaven leselig. Alle feil og mangler i språk og innhold er *allikevel* bare min feil. Stor takk går også til min sjef Tore Viksand og kolleger ved Austrheim Øyeoptikk, tusen takk for stor velvillighet og at dere har holdt ut med meg når jeg har vært på mitt mest stressa!

Sist men ikke minst fortjener Mamma, Pappa og Jon all takk de kan få! Uten deres tålmodighet, hjelp og økonomiske bistand hadde jeg aldri klart å gjennomføre denne oppgaven.

Vivi Gogstad Thorsen

Innhold

TAKK!	3
INNHold	5
ILLUSTRASJONER	9
1. INNLEDNING	11
1.1 MÅL	11
1.2 BAKGRUNN	11
1.3 FORSKNINGSHISTORIE	12
1.4 KILDENE.....	15
2. FALKEN SOM HERSKERSYMBOL.....	19
2.1 DE IKKE-SKRIFTLIGE KILDENE	19
2.1.1 Alstad-steinen.....	19
2.1.2 Böksta-steinen.....	21
2.1.3 Osebergtekstilene.....	22
2.1.4 Nyere bilder	25
2.2 EDDA OG SAGA.....	27
2.2.1 Grimnesmål.....	27
2.2.2 Falkeham	28
2.2.3 Falken uten fjær.....	29
2.2.4 Tristramsaga.....	31
2.2.5 Kongespeilet.....	33
2.3 OPPSUMMERING.....	37
3. FALKER OG HAUKER I LOVENE.....	39

3.1	DE TRE VANLIGSTE JAKTFUGLENE I NORDEN	39
3.1.1	<i>Hønsehauk , Accipiter gentilis</i>	39
3.1.2	<i>Jaktfalk , Falco rusticolus (gierfalk/geirfalk/gyerfalcon)</i>	41
3.1.3	<i>Vandrefalk , Falco peregrinus (pilgrimsfalk)</i>	43
3.1.4	<i>Øvrige rovfugler som ble benyttet til jakt</i>	44
3.2	ROVFUGLENES TILPASNING.....	46
3.3	MIDDELALDERLOVENE	47
3.3.1	<i>Gulatingssloven</i>	49
3.3.2	<i>Frostatingsloven</i>	50
3.3.3	<i>Tapte lover</i>	51
3.3.4	<i>Magnus Lagabøters Landslov</i>	52
3.3.5	<i>Generell jaktlovgivning</i>	53
3.4	REGULERING AV FANGST OG EIENDOMSRETT TIL JAKTFUGLER.....	56
3.5	STRAFFERAMMER FOR UNNDRAGELSE AV LOVENE	62
3.6	OPPSUMMERING	67
4.	FANGST OG EKSPORT AV FALKER/HAUKER FRA NORSK OMRÅDE	69
4.1	FANGSTMETODER	69
4.1.1	<i>Fangst av redeunger</i>	69
4.1.2	<i>Fangst av voksen hauk</i>	70
4.1.3	<i>Falkefangst</i>	71
4.1.4	<i>Fangst av annen type rovfugl</i>	73
4.2	HVOR FOREGIKK FANGSTEN.....	74
4.3	HVEM FANGET FALKER/HAUKER PÅ NORSK OMRÅDE. OG HVEM HADDE EIENDOMSRETT TIL DE FANGEDE FUGLENE	78

4.3.1	<i>Falkefangerne</i>	78
4.3.2	<i>Eiendomsrettigheter</i>	81
4.4	FALKER SOM GAVER	83
4.4.1	<i>De første “politiske” falkene</i>	86
4.4.2	<i>Gavegivning i stor stil</i>	88
4.5	FALKEFANGSTENS ØKONOMISK BETYDNING	90
4.6	TILBUD OG ETTERSØRSEL	94
4.7	UTØVELSE AV JAKT MED ROVFUGL I NORGE	96
4.7.1	<i>Jakt med hauk fra vikingtiden</i>	97
4.7.2	<i>Falkejakt i Norge i middelalder</i>	98
4.8	OPPSUMMERING	100
5.	KONKLUSJON	103
	VEDLEGG	107
	TABELL	107
	BREV FRA DIPLOMATARIUM NORVEGICUM	110
	BREV FRA REGESTA NORVEGICUM	117
	KILDELISTE	126
	SEKUNDERLITTERATUR	127

Illustrasjoner

Illustrasjonen på forsiden er seglet til den danske kongen Knud den Hellige (1040-1086). <http://users.cybercity.dk/~ccc12787/hist/dk1.html>

1. Innledning

1.1 Mål

I denne oppgaven har jeg tatt for meg fangst og eksport av rovfugl fra de norske områdene i perioden fra ca. 1100 og frem til ca. 1350. I den første delen har jeg konsentrert meg om falken som symbol, og hvordan falkene ble fremstilt og benyttet i de eldste kildene. Deretter tar jeg for meg middelalderlovene, der har jeg sett etter likheter og utviklinger i paragrafer som omfatter hauker og falker. Kongens inngripen og eiendomsrettigheter til rovfuglene blir diskutert. Deretter ser jeg nærmere på fangsten av rovfuglene og eksport av falker og hauker fra det norske området. Disse emnene settes i sammenheng med gavegivning og hvordan kongene benyttet seg av de verdifulle gavene som haukene og falkene utgjorde. Jeg ønsker med denne oppgaven å finne ut hvilken betydning fangsten og eksporten av hauker og falker fra de norske områdene hadde for landet og først og fremst kongene. 1200-tallets Norge, mot slutten av Håkon Håkonssons regjeringstid, omfattet i tillegg til det meste av dagens Norge, også Island og Grønland. Så når jeg i fortsettelsen skriver Norge, mener jeg hele det Norrøne området. Kildene er ikke alltid like utfyllende angående hvilke områder de omhandler, men det er indikasjoner som peker på at man kan tolke Norge i en slik vid målestokk. I noen deler av oppgaven er det også nødvendig å bruke stoff som omhandler de øvrige skandinaviske landene.

1.2 Bakgrunn

På 11-1200-tallet ble falken sett på som et statussymbol i hele det kontinentale Europa. Falkene ble hyppig avbildet, diktet om og ikke minst benyttet som tidsfordriv blant aristokratiet. Jakt med trenede falker utviklet seg til å bli en svært utbredt hobby både hos den verdslige og den geistlige eliten i Europa. Det var under korstogene, som i hovedsak fant sted fra slutten av det 11. til slutten av det 13. århundre at de

ledende herrer i Europa kom i kontakt med araberne og deres langt fremskredne kunst, å jakte med falker.¹ Denne trenden fikk stor betydning for Norge i form av økt etterspørsel etter hauker og falker. Norge fikk en stor ny eksportvare. Dette var også en eksportvare som kunne utnyttes diplomatisk.

Det er lite trolig at det ble utøvet falkejakt i Norge, og i Norden for øvrig, før andre del av 1500-tallet. Etter reformasjonen ble denne formen for jakt tatt opp ved de svenske og danske hoffene etter utenlandske forbilder. Vi vet derimot at det ble trenet og jaktet med hauker allerede under folkevandringstiden og under vikingtiden i de nordiske landene. Forskjellen mellom å jakte med hauker kontra å jakte med falker vil forklares nærmere gjennom oppgaven. Jeg vil også gi en kort innføring i hvilke tre fugler som hyppigst ble fanget og eksportert fra de norske områdene under middelalderen.

1.3 Forskningshistorie

Det finnes lite forskning omkring det temaet jeg har valgt. Ingen har studert bruken av falker og hauker som et ledd i den norske utenrikspolitikken med vennskapsgaver og alliansebinding i perioden 1100-1350. Derimot har enkelte forskere innen ulike felt tangert emnet og bør her nevnes som en del av historiografien. Selve falkejakten er derimot omtalt i diverse avhandlinger og artikler. Det finnes også flere bøker i veiledning av falkehold og trening av fugl fra perioden rundt slutten av middelalderen og opp i mot renessansen.

Mye av materialet i denne typen bøker bygger igjen på Keiser Frederik den Store (Hoenstauffer-keiseren Frederik II) av Tysklands arbeide, *De Arte Venandi cum Avibus* (kunsten å jakte med fugler) skrevet omkring år 1200. Han regjerte fra 1215 – 1250 og var en av de største falkonerer under middelalderen. Hans livsverk, som han

---

¹ Tillisch, C.J. 1949, side 83.

brukte 30 års studium på å ferdigstille, var en bok som tok for seg de fleste sider ved falkejakten, fra fangst og temming til sykdomsbehandling. Boken ble en viktig kilde til den store interessen som oppsto for denne type sportsjakt. Fortsatt blir hans bok betraktet som en av de viktigste kildene til middelalderens falkejakt. Vi kan regne med at Frederik II's interesse for feltet, samt boken hans, har bidratt til den store etterspørselen etter nordiske falker og hauker. Falkene var maktsymboler og skulle eies av konger og keisere. At en av Europas sentrale keisere viet store deler av livet til studier av falker, økte interessen og statusen falkene førte med seg. Frederik II's regjeringstid sammenfaller med den perioden Norge og de norske kongene eksporterte flest fugler, i henhold til brevene i de gamle arkivene.

De fleste av bøkene basert på Frederik II's store verk var ment som manualer og lærebøker for de som var interesserte i kunsten å jakte med falker. I forbindelse med min oppgave er det ikke så mye å hente i disse, annet enn at en må anta at de øket interessen for denne type jakt ute i Europa, og i den sammenheng økte etterspørselen etter falker fra de norske områdene. Det er lite som tyder på at disse bøkene var kjent i det Norrøne området på 1200-tallet.

Den første boken av ”nyere” dato som har samlet emnet falkejakt og historien knyttet til dette emnet er C.J. Tillisch i *Falkejagten og dens historie* skrevet i København 1949. Denne boken dreier seg for det meste om Danmark, men mye av materialet fra middelalderen kan overføres til norske forhold. Tillischs hensikt med boken har vært å sammenfatte alt som har med falkejakt å gjøre, både i fortid og nåtid.² I et eget kapittel tar Tillisch for seg jakt, fangst og eksport fra de nordiske landene. I dette kapittelet kommer han også inn på de norske kongenes bruk av falker som gaver.³ Så godt som alle som senere har skrevet om emnet, enten fra historisk eller andre ståsteder refererer til denne boken en eller flere ganger. Spesielt går bildene fra Tillischs bok igjen.

---

² Tillisch, C.J. 1949, side 7.

Den eneste norske boken som omhandler falkefangst er boken *Falcon Catching in Norway, With Emphasis on the Post-Reformation Period* av Olav Bø fra 1962.⁴

Boken er skrevet med en folkløstisk tilnærming og behandler som tittelen viser for det meste materiale fra tiden etter reformasjonen. I boken ønsker Bø å kartlegge hvor det har forekommet fangst av falker i Norge. Gjennom muntlige overleveringer og historiske kilder viser han at falkefangsten og de utenlandske falkefangerne har hatt en plass i det norske samfunnet helt opp til 1700-tallet. Boken har et innledningskapittel hvor Bø legger frem litt om bakgrunnshistorien til falkefangsten i Norge. Dette kapittelet er svært relevant for mitt tema. Men det er tydelig å se at boken til Tillisch ligger til grunn for i alle fall deler av dette kapittelet.

Innen det arkeologiske feltet har Edvard Barth skrevet et par artikler om falkefangst i Norge, artiklene er utgitt i årboken til Norsk Skogbruksmuseum. Den første artikkelen, *Fangsthytter for jaktfalker i norske fjell*, ble publisert i 1975.⁵ Den andre artikkelen *Falkefangertufter og falkefangst i Sør-Norge*, som er et referat fra hans arkeologiske undersøkelser i perioden 1972-1983, ble publisert i 1984.⁶ Begge artiklene omhandler utgravninger og registreringer av falkefangertufter fra perioden ca. 15-1600-tallet i Rørosområdet. Barth skriver også litt om fangstmetoder, men dette er mer eller mindre ordrette gjengivelser fra Bø og Tillisch.

Av arkeologisk tilnærming til materialet finnes også en avhandling av Maria Vretemark, *Jakt med dresserad rovfågel i Sverige under yngre Järnålder* fra 1983. Hennes mål med oppgaven er å plassere utøvelse av hauke- og falkejakt i Sverige i perioden yngre jernalder. Gjennom å stille en rekke spørsmål som hvem, hva, hvorfor og hvordan jakten ble utøvet, kommer hun inn på områder som også er interessante for meg. Vretemark baserer seg blant annet på materiale fra branngraver i sin

---

³ Tillisch, C.J. 1949, side 89-98.

⁴ Bø, O. 1962.

⁵ Barth, E.K. 1975

⁶ Barth, E.K. 1984.

---

oppgave. I tillegg benytter hun seg av rune/bildesteiner i Sverige fra samme epoke. I dette materialet støtter hun seg til kunsthistoriker Gunilla Åkerström-Hougen.

Åkerström-Hougen har med sin *Falconry as a motive in early swedish art. Its historical and art historical significance* fra 1979, forfulgt bildescener av falker og jaktscener fra alle typer bevart materiale fra det tidlig Bysants til middelalderens Sverige. Hun prøver å fremstille jaktens vei og utbredelse fra de eldste mosaikkene datert allerede fra 400-tallet til vikingtiden og middelalderens Norden.

1.4 Kildene

I oppgaven har jeg benyttet meg av fire typer kilder. Bilder, sagaer, lover og diplomer. I kapittel 2, falken som symbol i middelalder, har jeg benyttet meg de to første typene. Det første jeg har sett på er runesteiner. Runesteinene, eller rettere sagt billedsteinene jeg har sett nærmere på, er datert til 1100-tallet og er både norske og svenske. I denne sammenheng har jeg valgt å ikke gå inn på selve runene på steinene fordi de ikke har noe med motivene å gjøre, og dermed heller ikke er relevante for en tolkning av billedmotivene.

Videre i det samme kapittelet har jeg benyttet meg av forskjellige typer saga. Her har jeg tatt for meg et spenn fra de eldste gude- og heltesagaer via Snorre Sturlusson i forskjellige versjoner. Videre har jeg sett på Kongespeilet og norrøne oversettelser av Tristramsaga. Jeg har ikke tolket originaltekster sett i lys av forskjellige bevarte dokumenter, men har sett på tekstene i lys av den tiden og samfunnet de er skrevet ned under.

I oppgavens kapittel 3 er det lovene som kilde jeg har jobbet med. Jeg har tatt for meg og sammenlignet de norske lovene fra vikingtiden og middelalderens Norge. Jeg har sammenlignet paragrafer fra de ulikelovområdene og sett etter forskjeller/utvikling fra landskapslovene til landsloven. Jeg ønsker med dette å se om lovene inneholder noe om fangst og eksport av hauker og falker som kan benyttes i min argumentasjon. Den

eldste loven som blir behandlet er Gulatingsloven. Gulatingsloven gjaldt for Gulating lagområde på Vestlandet. De eldste levninger av en nedskrevet Gulatingslov er tre fragmenter av en håndskrift fra slutten av 1100-tallet, eller begynnelsen av 1200-tallet.⁷ Jeg vil sammenligne Gulatingsloven med Frostatingsloven. Frostatingsloven var gjeldende lov for Trøndelag, den ble nedskrevet i sin nåværende form i perioden 1260-1269 av kong Håkon Håkonsson. Som Gulatingsloven har også Frostatingsloven vært utformet i muntlig form og de første nedtegnelsene stammer antakelig fra tiden rundt 1220.⁸ Den siste av de store lovene jeg tar for meg er Magnus Lagabøters Landslov. Kong Magnus Lagabøte samlet de norske landskapslovene til en lov som skulle gjelde for hele Norge. Landsloven ble nedskrevet ca. 1274 som ett ledd i redigeringen av alle de gamle lovene.⁹ Øvrige lover fra den sammenfallende perioden er også diskutert, men det er i hovedsak i de tre overnevnte lovene vi har bevart lovtekster som omhandler jakt, fangst og rettigheter i utmark.

Den siste kildetypen jeg benyttet meg av er diplomene. De blir diskutert i kapittel 4. Knut Helle definerer et diplom på følgende måte: "*Et diplom (brev, dokument, aktstykke) blir vanlig definert som en skriftlig opptegnelse, avfattet i bestemte former for å tjene som bevis for en beslutning eller handling med visse rettsvirkninger.*"¹⁰ I tillegg til denne definisjonen skriver han at opptegnelsene i Diplomatarium fra tiden før 1319 også innebefatter jordebøker, tollister og utdrag av forskjellige typer offentlige protokoller eller registre.¹¹ Størsteparten av diplomene som på en eller annen måte omfatter hauker og falker faller innenfor den siste gruppen. De engelske regnskapsprotokollene er eksempler på dette. Det finnes også en rekke bevarte brev i

---

⁷ Knudsen, T. 1960, side 559.

⁸ Knudsen, T. 1959, side 656-657.

⁹ Helle, K. 1974, side 136.

¹⁰ Helle, K. 1974, side 19.

¹¹ Helle, K. 1974, side 19.

form av korrespondanse mellom konger, prester og øvrige autoritetspersoner fra hele perioden denne oppgaven dekker. Når det gjelder diplomene har jeg valgt å ikke gå til originaltekstene, men benyttet meg av de norske sammendragene. De originale diplomene er i hovedsak skrevet på latin og gammel engelsk, men fordi ordlyden i brevene ikke er av betydning for denne oppgaven har jeg valgt å ikke gå nærmere inn i originalene.

Jeg har under arbeidet konsekvent valgt å referere til dateringer og nummereringen i verket *Regesta Norvegica*, også kalt RN, i stedet for å benytte meg direkte av *Diplomatarium Norvegicum*, også referert til som DN. Dette er et bevisst valg fra min side da det under arbeidet viste seg å være mer oversiktlig å forholde seg til RN enn DN. Langt de fleste av dokumentene finnes i *Diplomatarium*, de er bare ikke samlet og det kreves en god del mer leting for å finne frem. Der hvor jeg ikke kunne finne en parallell i RN har jeg benyttet DN. I vedlegget har jeg laget en tabell der det skal være oversiktlig å finne hvilke brevnnummer i RN som tilsvarer samme brev i DN. I det samme vedlegget har jeg laget en oversikt over alle brevsammendragene som omhandler norske hauker eller falker. Jeg har underveis i oppgaven ikke referert til teksten i brevene, kun til nr. og bind.

2. Falken som herskersymbol

I dette kapitlet ønsker jeg å vise at falken har vært benyttet som symbol på makt og guddommelighet lenge før middelalderens storhetstid i Norden. Ved å se nærmere på hvordan falker og hauker har blitt fremstilt i de tidligste kildene, ønsker jeg å se om det allerede her ble lagt et grunnlag for den senere høviske kulturen der falkene var verdifulle attributter for aristokratiet.

2.1 De ikke-skriftlige kildene

2.1.1 Alstad-steinen

Fra Norden har vi en rekke rune- og billedsteiner fra 1100-tallet som viser motiv fra jakt med falker og hauker.¹² De fleste av disse steinene er fra Sverige. I Norge har vi kun en billedstein med falkemotiv, Alstad-steinen fra Nedre Alstad gård, Østre Toten.¹³ Steinen som er reist rundt år 1000¹⁴ har flere typer inskripsjoner av forskjellig datering. Selve Rune-inskripsjonene er i denne sammenheng uten interesse. De har ingen tilknytning til bildet, så jeg har i stedet konsentrert meg om bildesekvensene.

Øverst på Alstad-steinen er det avbildet en stor fugl av ornamental karakter, under denne fuglen er det avbildet en mann, eller jeger, til hest med en falk på hånden. Jegeren er fulgt av sine to hunder. Under disse er det risset inn en hest uten rytter. Nederst følger en ny hest, denne med en rytter som løfter et stort våpen av ubestemmelig art.¹⁵ Disse innrisningene kan lett tolkes som en hvilken som helst

---

¹² Åkerström-Hougen, G. 1981, side 275.

¹³ Jacobsen, L. 1933, side 24.

¹⁴ Jacobsen, L. 1933, side 28-29.

¹⁵ Åkerström-Hougen, G. 1933, side 31.

jaktscene. Steinen var reist over en død mann, og det kunne for eksempel vært en illustrasjon fra den avdødes liv.

Tolkningen av jaktscenen på Alstad-steinen må sees i lys av tradisjon og skikker på den tiden da steinen ble reist. Lis Jacobsen skriver at rundt år tusen var det utenkelig å reise en stein over en død person med bilder som gjenspeilet det hverdagslige liv. Bilder av en slik karakter som her hadde nesten alltid sitt opphav i hellige tekster, slik som gude- og heltesagn.¹⁶ Med det som bakgrunn er det lite som tyder på at bildene på steinen skildrer en jaktscene fra det daglige liv i Norge på 1000-tallet. Det er allikevel udiskutabelt at det er en falkejakt som er bakgrunnen for bildene på steinen. Bildene er derfor forsøkt knyttet opp mot sagnet om Sigurd Fåvnesbane. Sekvensen på steinen blir i en slik sammenheng forklart på følgende måte: Mannen til hest med falken på hånden og hundene kan forestille Sigurd som rider ut på sin siste skjebnesvangre jakt. Det neste bildet av en hest uten rytter kan være Grane, Sigurds hest, som vender hjem uten sin herre. Den nederste rytteren med det store våpenet vil i dette tilfelle forestille Sigurds morder Høgne. Bildene på steinen leses her som en historie fortalt ovenfra og ned.¹⁷ Om dette er riktige tolkning av Alstad-steinen er det ingen som kan si med sikkerhet.

Konklusjonen hva angår bildene på steinen vil da være at det er lite sannsynlig at det er en dagligdags jakt billedhuggeren har ønsket å fremstille. Trolig har bildene på steinen hatt en symbolsk verdi. Personen steinen et reist til minne om kan ha vært av høy rang og blitt hedret med bilder fra Sigurdssaga. Den sier oss dermed ikke noe om hvordan jakten har foregått i Norge i tidlig middelalder, annet enn at billedhuggeren har tatt bildene ut fra eget hode. Om han ikke selv har vært vitne til jakt med falker og hvordan det har foregått, er det nok sannsynlig at han har fått historier fremstilt for seg. Det kan derfor antas at en slik form for jakt med falker eller hauker og kanskje også hunder har vært utøvet i Norge rundt år 1000.

---

¹⁶ Jacobsen, L. 1933, side 30.

2.1.2 Böksta-steinen

Fra den samme tidsperioden er det Böksta-steinen fra Uppland i Sverige som er den mest interessante i denne sammenhengen.¹⁸ Hovedscenen på steinen viser en mann til hest væpnet med spyd. Ved hjelp av to hunder forfølger han et stort byttedyr. Dyret har vært tolket som hjort eller kanskje til og med en elg. Over hodet på byttedyret er det en rovfugl som ser ut til å angripe. I tillegg til denne scenen er det med en annen jeger på ski, men han ser ikke ut til å ha noe med hovedscenen å gjøre. Utenfor runeinskripsjonen, som buer seg over steinen som en regnbue, er det et stort åpent felt steinhuggeren har fylt med en stor rovfugl. Denne fuglen har løftede vinger og lange fremtredende klør. Fuglen er tolket som om den er klar til å sette i et angrepstup.¹⁹ Hovedscenen på steinen inneholder alle de elementene som var med i jakten, så både skiløperen og den store rovfuglen utenfor ramme inskripsjonen er egentlig overflødige. Det kan se ut som om steinhuggeren har tatt med disse elementene for å fylle ut tomme flater.

Ut ifra Jacobsens påstand om at det på 1100-tallet var svært lite sannsynlig å avbilde en hverdagslig scene på en runestein,²⁰ er det ikke så lett å tolke seg frem til hva bildene på Böksta-steinen skal forestille. Åkerström-Hougen på sin side kommer ikke med noen tolkningsforslag for hele bildesekvensen. Hun antar at skiløperen er der for å vise at jakt også kan foregå om vinteren, og den stor fuglen for å understreke hovedelementet i denne form for jakt. Det er nettopp når en rovfugl gjør seg klar til et stup mot byttet den viser sin enorme kraft.²¹ Selve jaktscenen i midten har hun ingen bestemt mening om. Heller ikke Sven B.J. Jansson i sin bok om svenske runesteiner forsøker seg på en tolkning av Böksta-steinen. Han påpeker, i likhet med Jacobsen, at

---

¹⁷ Jacobsen, L. 1933, side 31.

¹⁸ Åkerström-Hougen, G. 1981, side 276.

¹⁹ Åkerström-Hougen, G. 1981, side 276.

²⁰ Jacobsen, L. 1933, side 30.

²¹ Åkerström-Hougen, G. 1981, side 286.

de fleste runesteiner fra 1100-tallet har motiv fra gude- og heltesagn. Ofte er det scener fra Sigurd Fåvnesbane som er representert, men også sagn med Tor og Odin som hovedpersoner forekommer.²² Når det gjelder Böksta-steinen foreslår han allikevel, som Åkerström-Hougen, at det kan dreie seg om en hverdagslig jaktscene.²³

Åkerström-Hougen tror at fuglen over runeinskripsjonen er en falk i ferd med å stupe etter bytte. Det betyr at hun tolker fuglen som en falk, og ikke en hauk. Det er kun falkene som stupdykker etter byttet, mens haukene forfølger byttet i lav høyde. I kapittel 4.7 har jeg forklart hvorfor det mest sannsynlig ble jaktet med hauker og ikke falker i Norden. Om en skal tolke bildene på steinen som kun en jaktscene uten noen underliggende betydning, ville det heller vært naturlig at fuglen på bildet var en hauk og ikke en falk. Dermed er jeg ikke så sikker på at bildene på Böksta-steinen forestiller en hverdagssituasjon. Igjen ser det ut som om at bildene på Böksta-steinen i likhet med bildene på Alstad-steinen har vært av symbolsk verdi heller enn et bilde på hverdagen. Bildesteinene kan vise at jakt med falker har vært kjent, men sier lite om utøvelse av jakten til daglig. Vi må anta at fremstillingen av jakten på steinene forteller oss at her dreier det seg om personer av høy rang som har blitt hedret med bilder fra heltesagn.

2.1.3 Osebergtekstilene

Blant de bevarte tekstilene i Osebergfunnet er noen av de største bevarte stykkene utsnitt av det samme bildet. De bevarte fragmentene ser ut til å være biter av et sammenhengende veggteppe av ukjent lengde.²⁴ Denne veven er sannsynligvis produsert i første halvdel av 800-tallet²⁵, lenge før rammene av denne oppgaven. Men deler av motivet er interessant i denne sammenhengen. Så langt det er mulig å se

---

²² Jansson, S.B.F. 1987, side 144-152.

²³ Jansson, S.B.F. 1987, side 152.

²⁴ Hougen, B. 1940, side 94.

²⁵ Hougen, B. 1940, side 92.

forestiller veven et opptog bestående av hester med ryttere, hester med vogner og fotfolk som beveger seg i en slags prosesjon fra høyre mot venstre. En av de største figurene på de bevarte bitene er en mann ridende på en overdimensjonert hvit hest.²⁶ Over rytteren er det vevet inn to store fugler. Foran hesten går en mann til fots, over han flyr det opp en lignende fugl, og til sist er det en stor fugl som flyr ned bak den hvite hesten.²⁷ Det er ikke mulig å fastslå hva slags fugler det er snakk om ut fra selve veven, men ut fra sammenhengen er det sannsynlig at det dreier seg om hauker eller falker.²⁸ Antagelig har denne mannen vært en konge. Fuglene er vevd inn rundt ham for å fremheve hans rang og verdighet. Fuglene hadde her en symbolsk verdi, de er ikke tatt med i bildet for å vise at kongen utøvet jakt med rovfugler under prosesjonen. Haukejakten hadde allerede i vikingtiden vært kjent i Norge i noen hundre år, så at den avbildede kongen holdt seg med hauker er ikke usannsynlig. Allerede fra tidlig tid har jaktfuglene vært svært kostbare og nettopp derfor har det kun vært konger og andre av høy byrd som har hatt anledning til å eie dem.²⁹ Av dette følger det naturlig at falker ble oppfattet som et symbol på høy rang.

Bildet på Osebergveven er antatt å være en prosesjon til ære for en gud eller tilsvarende. Personene på bildet er antatt å være Osebergdronningen og hennes nærmeste. Kongen på veven kan da ha vært hennes mann Gudrød den Gjæve, Veidekonge. Igjen er det kort vei til å foreslå at fuglene på veven skal forestille hauker, og viser at det nettopp er Gudrød som er avbildet.³⁰ Hauker og falker var fugler konger holdt seg med, for å understreke at den avbildede personen var konge ble han omkranset av jaktfugler. Slik var det lett for alle å se hvem som skulle forestille kongen. Åkerström-Hougen har foreslått at fuglene rundt den hvite hesten

---

²⁶ Ingstad, A.S. 1992, side 234.

²⁷ Ingstad, A.S. 1992, side 234.

²⁸ Ingstad, A.S. 1992, side 234.

²⁹ Ingstad, A.S. 1992, side 237.

³⁰ Ingstad, A.S. 1992, side 237.

som enten er på vei opp i luften eller i et stup mot bakken, illustrerer at mannen på hesten akkurat er i ferd med å kaste fuglen opp i luften, altså starten på jakten. En slik tolkning gjør de øvrige fuglene overflødige i bildet. Det ønsker hun å forklare ved at kunstneren var en så stor beundrer av jakten og fuglenes hurtige stigninger og stup i luften at hun/han valgte å bruke fuglene som fyllingsmotiver i tillegg.³¹

På det samme vevstykket er det også avbildet to andre fugler, disse er plassert rundt en av vognene i prosesjonen. Disse fuglene skiller seg fra de andre ved fargene som er benyttet. De er sorte og skal etter sammenheng og sannsynlighet representere Odins ravner. Disse fuglene har heller ikke blitt sett i sammenheng med fuglene som omkranser rytteren.³²

I den nyere forskningen omkring revlene (strimmel, stykke av vev) fra Oseberggraven har man vært mer forsiktig med å gjette på hvem mannen på den hvite hesten var, og om fuglene har hatt noe med denne personen å gjøre i det hele tatt. Hadde det vært mulig å artsbestemme fuglene på bildet kunne det gitt en indikasjon på hva de gjorde der, men det er umulig. Det ser heller ikke ut som om fuglene inngår i selve opptogfremstillingen, det er mer trolig at de har samme funksjon som flere av de geografiske tegnene og figurene, så som hakekorsene. De er der for å utfylle tomrommet mellom fortellingens bilder.³³

Allerede fra folkevandringstiden har vi bevart kunstgjenstander som viser hakekors og fugler som symboler, sannsynligvis av magisk karakter. Det er grunn til å tro at denne symbolikken fortsatt ga mening på den tiden da revlene fra Oseberg lå i veven. Det er også sannsynlig at bildet gjengir en mytologisk scene.³⁴ Allikevel har ikke de nyere undersøkelsene av revlene med opptoget ført til nærmere gjetninger av hva og

---

³¹ Åkerström-Hougen, G. 1981, side 258.

³² Ingstad, A.S. 1992, side 235.

³³ Christensen, A.E. og M Nockert. 2006, side 103.

³⁴ Christensen, A.E. og M. Nockert. 2006, side 103.

---

hvem som er med i opptoget, annet enn at det fortsatt er antydning at prosesjonen kan ha hatt noe med Frøyakulten å gjøre.³⁵

Jeg har liten tro på at det er tilfeldig at de fleste fuglene på teppet kretser omkring mannen på den hvite overdimensjonerte hesten i første rekke tro. Det er ikke lett å gjette seg til hvem mannen er og om fuglene som omkranser ham er falker, men om det er slik at det er falker eller hauker, er det rimelig å anta at fuglene er avbildet nettopp der de er for å symbolisere at det dreier seg om en konge og da også en jeger. Revlene i Oseberggraven er omkring to hundre år eldre enn for eksempel Alstad- og Böksta-steinene. At symbolikken har forandret seg på denne tiden er fullt mulig, men slike gravfunn viser at stormenn holdt seg med jaktfugler allerede i vikingtiden.

2.1.4 Nyere bilder

De mange altertavler, miniaturer, bøker etc. som er bevart fra europeisk middelalder viser at falkejakten var et yndet motiv. I utgangspunktet synes ikke dette som noe spesielt, da falkejakten var et yndet tidsfordriv blant nobiliteten. Om en derimot begynner å titte nærmere på bildene som er bevart, både med og uten tilhørende tekst, ser det ikke ut som om jakten har noe med illustrasjonene å gjøre i flere tilfeller.

Mange av illustrasjonene i kirker og bøker har ingen annen hensikt enn være utfyllende dekor. Ofte er det hverdagslige scener som er avbildet. Fremstillinger med falkebærere har også representert årstiden vår og især måneden mai i forbindelse med kalender og årstidsmalerier.³⁶ Falkene utviklet seg fra å være rene makt symboler til også å symbolisere dyder og hverdag i den europeiske elitekulturen. I flere tilfeller har jaktscener med falker vært et uttrykk for romantikk. Som følge av dette har bildene også vært satt i sammenheng med å representere ungdommelighet og synd, da helst den kroppslige synden, seksualiteten.

---

³⁵ Christensen, A.E. og M. Nockert. 2006, side 117.

³⁶ Friedmann, M. 1989, side 157 og fotnote 4, side 169.

I religiøse og moralske tekster fra middelalderen er ofte den kroppslige synden illustrert nettopp av falkebærere som ikke har noe med den øvrige teksten å gjøre. Bilder av par som omfavner hverandre har gjerne han en falk på hånden, eller det er satt inn en tredje person i form av en falkebærer ved siden av det omfavnende paret.³⁷ Slike bilder forekommer flere steder i for eksempel *Bible Moralisée*³⁸. *Bible Moralisée* er en fransk samling av rundt fem tusen små bilder fra ca. 1240. Bildene er gjengivelser av tidligere bilder og kan derfor stamme fra lenger tilbake.³⁹ Det er vanskelig å si om fenomenet med falker som symbol for synd er produkt av ridderkulturen, eller om det er overleveringer fra tidligere tider. Falkejakten hadde sin storhetstid under middelalderen, og når den var på sitt mest populære ble den av kirken oppfattet som et altoppslukende tidsfordriv som hindret folket å vie mer av sin tid til religionen. Allikevel kan det se ut som om falken som symbol har vært brukt til å symbolisere både den kroppslige, syndige kjærligheten og den rent åndelige.⁴⁰

Fra de tidligste kildene og frem til høy og senmiddelalderens mange avbildninger, har det skjedd en utvikling i symbolverdien til falkene. I Nordens vikingtid var avbildninger en mer sjelden uttrykksform. Bildene som ble laget var sjelden tilfeldige. Det ble benyttet ulike symboler for at bildene skulle kunne fortelle en historie. Disse symbolene og bildene er tapt for oss. Falkene og haukene var knyttet opp mot verdslig storhet og representerte ofte menn som konger eller menn av høy rang. Bruken av falker som vi ser i middelalderens langt mer utbredte billedkunst kan tolkes som en videreføring av de samme verdier. Det er fortsatt overklassen og aristokratiets liv som blir avbildet med falker. Det ser derimot ut som om falken som symbol har fått en mye bredere betydning. I tillegg til å symbolisere makt og verdighet hos konger, blir

---

³⁷ Friedmann, M. 1989, side 160.

³⁸ Friedmann, M. 1989, side 160.

³⁹ Murray, P. 1998, side 57.

⁴⁰ Friedmann, M. 1989, side 169.

---

jaktfuglene brukt på en nesten ironisk måte for å illustrere den utsvevende ridderkulturen.

2.2 Edda og saga.

Falker benyttet som symboler finner vi også i et Edda-dikt og i flere av de gamle sagaene. Jeg vil her gå igjennom flere ulike typer av saga og vi ser at bruken av falker varierer veldig. Allikevel er det fuglenes symbolske verdi som oftest er gjenspeilet.

2.2.1 Grimnesmål

I diktet Grimnesmål fra Den eldre Edda er det Odin som har kommet til gårds og fremfører et kvad på 54 vers. I sin helhet så handler kvadet om verdens oppbygning, hvem som gjør hva og hvor etc. I vers 44. forteller han om det beste av ting.

Yggdrasils ask er ypparst av tre,
Og Skibladne av skip,
Odin av æser, og av øyker Sleipne,
Bilrost av bruer, Brage av Skaldar,
Håbrok av haukar og av hundar Garm.⁴¹

Det er flere av versene i Grimnesmål som har en slik oppramsende stil, men det er ingen sammenheng mellom denne strofen og noen av de andre. Dette er også det eneste som nevner det beste av ting. Hva som gjør at Odin velger å nevne akkurat disse tingene fremfor hva som helst annet er vanskelig å mene noe om. Derimot ser det ut til at Håbrok, som betyr ”lange ben, eller bukser” var et haukenavn som nok har gått igjen. En av Olav Tryggvassons menn med navn Hauk hadde også tilnavnet ”Håbrok”. Jeg regner med at det tilnavnet er hentet fra nettopp dette kvadet. Hvorfor nettopp Håbrok er nevnt i Grimnesmål, vil jeg tolke slik at hauker allerede når kvadet ble laget var et symbol på storhet og har hatt en verdi allerede på den tiden.

---

⁴¹ <http://www.heimskringla.no/norsk/edda/grimnismal.php>

2.2.2 Falkeham

I Den yngre Edda som er skrevet omkring 1220 av Snorre⁴² finnes det mange referanser til falker og ørner. Her vil jeg konsentrere meg om de historiene hvor det dreier seg om falker. Det første som er iøynefallende er flere historier hvor hovedpersonen opptrer i ”falkeham”. I *Tors ferd til Geirrøds-gardane* har Loke lånt falkehammen til Frigg, han setter seg i et vindu for å titte på Geirrød, han blir oppdaget og fanget men vil ikke avsløre at han ikke er en falk, og blir derfor låst ned og sultet til han vil avsløre hvem han er.⁴³ I den neste historien, om hvordan Iduns epler blir stjålet må Loke igjen ikle seg falkeham for å redde seg ut av en situasjonen han selv er skyld i. Jotnen Tjatse i ørneham lurte Tor og Loke til å gi bort deler av en okse de vil spise. Ørnen sleper av sted med Loke og vil ikke slippe før Loke lover ham Idun og eplene. Siden blir ørnen lurt og drept av Loke som har lånt Frøyas falkeham.⁴⁴

Disse to historiene har i seg få likhetstrekk annet enn at Loke låner og ikler seg falkeham den første gangen for moroskyld, hvor han så havner i trøbbel. Den andre gangen må han rydde opp i et tilsvarende rot. Det som er påfallende i disse to historiene er at det i det første tilfellet er falkehammen utlånt av Frigg. I historien om Iduns epler, er det Frøya som eier falkehammen. Det kan med andre ord se ut som om disse to gudinnene eide hver sin falkeham. Det er ikke nevnt noe sted hvorfor eller hvilken hensikt hamnene hadde. Dette kan tyde på at det ikke var unaturlig at guder og gudinner var i besittelse av fuglehammer.

To av den norrøne mytologiens gudinner var altså i besittelse av falkehammer. Spørsmålet blir da hvorfor falker? Å skifte ham til et dyr eller en fugl kan ha hatt flere fordeler, men en ravn, eller en ørn er jo også i besittelse av fuglenes flygeferdigheter.

---

⁴² Snorre Den yngre Edda. 1998, side 8.

⁴³ Snorre Den yngre Edda, 1998, side 106.

⁴⁴ Munch, P.A. 1996, side 95.

At hammene til Frigg og Frøya er falker ser jeg som en bekreftelse på disse fuglenes verdi. I hammene fikk personen som ikledde seg den falkens egenskaper. Falkene var selve symbolet på hurtighet og manøvrering, de var vakre og smidige, samtidig som de hadde et enestående syn. Alt ved falkene symboliserte verdier som var en gudinne verdig.

2.2.3 Falken uten fjær

Et bilde som går igjen i flere typer middelalder litteratur er falken eller hauken som blir ribbet for alle sine fjær, for så å sendes som et budskap til en mottaker. Hvilken beskjed den ribbede jaktfuglen skal formidle til mottaker varierer i de forskjellige tekstene. Bildet har vært brukt både i den norrøne litteraturen og i den kontinentale. Men en kan regne med at opphavet til ideen stammer fra den høviske ridderkulturen der falken ser ut til å ha vært en så viktig og kostbar del av livet i overklassen at den har vært et virkemiddel med stor effekt.

Et bilde finner vi i Snorres Heimskringla. Olav Tryggvasonssaga i avsnitt 56. og 57. Kong Olav er på Gulatinget, og der lover han bort søsteren Astrid til Erling Sjalgsson.

56... Kongen talte om dette med søstera. ”Nå er det ikke stor nytte jeg har av at jeg er en konges datter og kongens søster”, sa hun, ”når du vil gifte meg bort med en mann som ikke engang har høvdingnavn. Jeg vil heller vente noen år på et bedre gifte.” Og så sluttet samtalen for den gang.

57. Kong Olav lot ta en hauk som Astrid eide, og lot alle fjøra plukke av den, og så sendte han den til henne. Da sa Astrid: ”Nå er bror min vred.” Så reiste hun seg og gikk til kongen, han bød henne velkommen. Astrid talte nå, hun sa hun ville kongen skulle rå og gifte henne med hvem han ville.⁴⁵

Her er det kongen som ønsker å formidle en beskjed til søsteren Astrid. Selv om han fortalte bøndene på tinget at søsteren selv måtte få bestemme, gjør han det helt klart for Astrid hvordan han stiller seg til hennes avslag. Det er Astrid som eier hauken i dette tilfellet og ved å ribbe den signaliserer kongen hvordan det vil gå med henne hvis hun ikke bøyer seg for kongens vilje.

En lignende situasjon finner vi i Snorres yngre Edda. I fra Skaldskaparmål er det en fortelling om kong Jormundrek. Kongen får høre at sønnen Randve har tanker om å gifte seg med en jente kongen hadde tiltenkt seg selv. Som straff velger kong Jormundrek å sende sønnen til galgen. ”

Då tok Randve hauken sin og plukka fjørene av han og bad dei sende han til faren. Og så vart han hengd. Då kong Jormundrek såg hauken, kom han til å tenkje på at liksom hauken no var fjørlaus og ufløygd, så var òg riket hans hjelpelaust, med di han var gammal og sonlaus.⁴⁶

Her hadde den ribbede fuglen til hensikt å fortelle faren hvor lite gjennomtenkt hans avgjørelse var. Uten sønnen var riket uten arving, på lik linje som at falken uten fjær var uflygefør, altså uten verdi.

De to eksemplene ovenfor er hentet fra henholdsvis Den yngre Edda og Heimskringla. Begge skrevet av den islandske høvdingen og historieskriveren Snorre Sturlasson. Det finnes ingen indikasjon på at jakt med falker ble utøvet på Island. Snorre skrev om perioder langt tilbake i tid, men det han skrev var farget av hans egen tid og kontekst. Snorre levde fra 1179 til 1241.⁴⁷ Den perioden Snorre skrev sine sagaer sammenfaller med den perioden hvor falkejakten var høyeste mote i Europa. Han reiste mye og opplevde helt sikkert falkejakt på nært hold på sine turer til kontinentet. Lite tyder på at Snorre har funnet opp bildet med den ribbede jaktfuglen selv, han har bare benyttet seg av et etablert virkemiddel fra sin egen tid.

Fortellingen om kong Jormundrek og hans bedrifter finner vi også i Volsungasaga, her som en del av en lengre fortelling om Volsungene med Sigurd Fåvnesbane som en av hovedpersonene. Volsungasaga er skrevet av en ukjent islandsk forfatter i tidsrommet 1200-1270 og bygger på den tradisjonelle Edda-tradisjonen.⁴⁸ J.L. Byock

---

⁴⁵ *Snorres kongesagaer*. 1992, side 157.

⁴⁶ *Snorre Den yngre Edda*. 1998, side 120 og 121.

⁴⁷ *Snorre Den yngre Edda*. 1998, side 7.

⁴⁸ Byock, J.L. 1990, side 3.

skriver i sin innledning til den engelske oversettelsen av Volsungasaga at selv om denne ukjente forfatteren har bearbeidet det samme materialet som Snorre, er det liten sannsynlighet for at han har hatt kjennskap til Snorres Edda.⁴⁹

Både Snorre og den ukjente islendingen har levd og skrevet omtrent på samme tid. Begge har benyttet seg av et litterært virkemiddel som spiller på falken som symbol. For det første ser vi at hovedpersonene i fortellingene hadde en naturlig omgang med falker. Det i seg selv symboliserer at de er av høy byrd og rang. For å understreke poenget med hjelpeløshet og frustrasjon, blir en falk ribbet og presentert for rette mottaker. Falken som i utgangspunktet symboliserte mot og ære blir bokstavelig talt ribbet for alle sine gode egenskaper. Uten fjær er den hjelpeløs og går over til å symbolisere håpløsheten.

2.2.4 Tristramsaga

Håkon Håkonsson opparbeidet seg under sin regjeringstid god kontakt med det europeiske aristokratiet og den høviske kulturen som var sterkt gjeldende på kontinentet og i England på den tiden. Det ble på hans forespørsel oversatt en rekke verdslig litteratur. Den i dag mest kjente kjærlighetsromanen fra middelalderen, Tristramsaga, er et resultat av denne kontakten med blant annet Frankrike. Tristramsaga ble oversatt til norrønt allerede i 1226.⁵⁰ I Tristramsaga finner vi et avsnitt som kan fortelle oss noe om Norske kjøpmenn og handel med falker.

I den norske oversettelsen står det å lese i kapittel 18 om et skip med norske kjøpmenn om bord. De hadde med seg en rekke varer:

Ein dag hende det at eit stort havskip kom seglande, og kasta anker i hamna under borga. Om bord var det norske kjøpmenn med mykje varer, og dei hadde blitt drivne dit av langvarig og sterk nordavind. Dei hadde med seg gråverk og hermelin, skinn av bever og svart sobel, kvalrosstenner og bjørnefellar, hønsehaukar, gråfalkar og mange

---

⁴⁹ Byock, J.L. 1990, side 4.

⁵⁰ Bagge, S. 1947, side xiii.

kvite falkar, voks og huder og bukkeskinn, turka torsk, tjære og tran, svovel og alle slags norske varer. På borga fekk dei vite om dette, og sønene til råds mannen tala saman om det. Dei kalla Tristram til seg, og sa til han: ”kva skal vi gjere? Vi har ingen fuglar til tidtrøyte, men no er det kome mange og vene fuglar på dette skipet. Dersom du vil hjelpe oss, då kan du få alt som du vil av far vår, for korkje han eller mor vår nektar noko som du bed om. Dei vil heller kjøpe sju av dei gildaste fuglane til deg enn å sjå deg sorgfull.” Dei bad han så lenge at han lova å hjelpe dei.

Dei fór då alle til skipet, og dei viste fram fuglane for Tristram. Kjøpmennene var norske og skjønna korkje keltisk, fransk eller andre tungemål som dei kunne nytte i denne handelen. Men Tristram hadde lært fleire mål, og gjorde avtale med dei om å kjøpe sju fuglar. Fosterfar hans betalte for dei, og Tristram gav dei til brørne sine... ⁵¹

I teksten er det listet opp en rekke varer som var typiske og eksklusive handelsvarer fra Norge. Allikevel er det kun fuglene, ”..*hønsehaugar, gråfalkar og mange kvite falkar.*”⁵², som er relevante for historien. I følge Bø inneholder ikke den franske versjonen av sagaen, som er grunnlaget for oversettelsen, andre varer enn norske falker.⁵³ Hvor Bø henter disse opplysningene fra vet jeg ikke. Kong Håkon Håkonssons oversetter var Broder Robert og han har etter all sannsynlighet basert sin oversettelse på en fransk original etter en Thomas av Britannien.⁵⁴ Broder Roberts norrøne oversettelse bærer preg av å til dels være en direkte oversettelse fra den franske originalen. Men sammenligninger viser at han fra dit til annen sløyfer lengre partier og kun gjengir disse i sammendrag.⁵⁵ Det er bare få unntak hvor Broder Robert har lagt til noe og utvidet oversettelsen⁵⁶, og da er det helt andre ting enn norske handelsvarer det er lagt vekt på. Hvorvidt det faktisk er endringer fra originalen til oversettelsen spiller jo dette liten rolle fordi oversettelsen er jo et dokument nettopp fra den tiden falkeeksporten var av betydning for Norge.

---

⁵¹ *Soga om Tristram og Isönd*. 2003, side 62.

⁵² *Soga om Tristram og Isönd*. 2003, side 62.

⁵³ Bø, O. 1962, side 16.

⁵⁴ *Saga af Tristram ok Ísönd*, 1878, side 390 og 392.

⁵⁵ *Saga af Tristram ok Ísönd.*, 1878, side 390-422.

⁵⁶ *Saga af Tristram ok Ísönd*. 1878, side 414.

Tristramsaga er en saga, en fiktiv historie, og ikke en historisk korrekt opptegning. Allikevel er det flere ting i denne historien som er av interesse i denne sammenhengen. Først og fremst er dette en middelaldersaga, fra 11-12-hundre tallet. I Tristramsaga blir norske rovfugler fraktet til kontinentet med båt. Selv om akkurat denne båten var oppdiktet, må forfatteren av sagaen ha hatt kjennskap til at norske handelsreisende faktisk hadde falker om bord til salg i utlandet. Hadde denne form for handel ikke eksistert i perioden sagaen ble nedskrevet, ville det ikke gitt noen mening for lesere å benytte det som en innfallvinkel i kapittel 18, hvor Tristram blir bortført. Det kan også leses ut ifra sagaen at unge menn av god familie gjerne benyttet tiden til å leke seg med falker og hauker.

Den franske versjonen av sagaen omtaler kun de norske falkene som handelsvarer om bord, det behøver ikke å bety at fuglene ble sett på som den viktigste varen. For i denne sammenheng er det kun falkene som er relevante. Da sagaen ble oversatt til norrønt var det mulig at oversetteren likte godt at det var norske kjøpmenn og varer som ble omtalt, han kan ha blitt revet litt med og lagt til de øvrige varene som blir listet opp i teksten. Det kan ha blitt gjort i ”beste mening”, oversetteren viste jo hvilke varer som vanligvis var om bord i slike handelsskip.

I Tristramsaga kommer falkene som handelsvare frem for første gang i et skriftlig verk. Det er ikke falkene som vare som er poenget i sagaen, men de har sin helt naturlige plass i fortellingen. Brødrenes higen etter flotte norske falker er indirekte årsak til at Tristram blir bortført. Selv er han i denne versjonen ikke opptatt av fuglene. Slik blir falkene i denne fortellingen fremstilt både som handelsvare og som statussymbol unge franske gutter av aristokratiet ikke kan klare seg uten.

2.2.5 Kongespeilet

I Kongespeilet er falker og hauker nevnt i to forskjellige kontekster. Det er omdiskutert når Kongespeilet første gang ble nedskrevet. I Alf Helleviks utgave slår

han fast at skriftet må være eldre enn lovgivningen til Magnus Lagabøte, den foreslåtte alderen spenner fra 1230 til 1260.⁵⁷ I dag er det vanlig å plassere det i tid rundt 1250. Uansett når i denne tiden boken er skrevet faller den inn midt i tidsrammen for denne oppgaven. Kongespeilets forfatter er interessant ikke først og fremst for hvem vedkommende var, men heller hva han var. Boken er bygd opp som en samtale mellom far og sønn, konge og prins.⁵⁸ Men den er mest sannsynlig skrevet av en eldre lærd person, dvs en prest. Det kan blant annet leses ut av hvordan forfatteren fritt benytter seg av sekvenser fra bibelen.⁵⁹

Med forfatteren og hans opphav i minne, er det mer interessant å se nærmere på de to stedene i teksten hvor falker og hauker er omtalt. Den første omtalen er hentet fra kapittelet ”Kunnskap for kjøpmenn” i bolken ”*Om undere på Grønland og i Grønlands-havet*”. Faren forteller om hvilke dyr som finnes i havet og på land, og så videre om at isen strekker seg nesten ned til havet så det er uråd å vite om det er en øy eller fastland. Etter dette igjen, og tilsynelatende uten sammenheng med det foregående, forteller han at det er mye ”marmorstein i forskjellige farger” der, og så kommer følgende:

Det er og nøgda av falkar, som folk i andre land ville halde for ein sto eigenlut. Dei er kvite, og det er fleire av dei enn i noko anna land. Men landsfolket sjølv veit ikkje å gjere seg noka nytte av dei”.⁶⁰

Tilsynelatende har ikke forfatteren funnet noe naturlig del i kapittelet å sette inn informasjonen om falkene. Allikevel har han syntes at den har vært viktig i denne sammenhengen. Kapittelets formål er jo å fortelle kjøpmenn om ting som er viktige, og som handelsvare fra Grønland har han naturlig fått flettet inn selene og hvalrossen.

---

⁵⁷ *Kongsspegelen*. 1976, side 8-9.

⁵⁸ *Kongsspegelen*. 1976, side 10.

⁵⁹ *Kongsspegelen*. 1976, side 13.

⁶⁰ *Kongsspegelen*. 1976, side 69.

Både for presteskapet og for kongen i Norge var falkene, og spesielt de hvite fra Grønland, viktige. De egnest seg svært godt som gave i forbindelse med vennskapsallianser og ikke minst var de verdifulle som salgsvarer. Forfatteren peker på at innbyggerne på Grønland ikke selv er klar over hvilke verdier falkene representerer, men at utlendinger vil se på fuglene som en stor verdi for landet. Det kan synes som om forfatteren vil gjøre oppmerksom på denne uutnyttede verdien som ligger der mer eller mindre urørt. Falkene representerer noe positivt. Denne positive vinklingen på fuglene blir mer interessant hvis vi ser den i forbindelse med det neste stedet i boken falker/hauker er et tema.

Den neste store bolken i Kongespeilet er kapittelet om kongen. Her tar forfatter for seg ”*Kongens høgleik og gjeremål*”.⁶¹ I dette kapittelet forteller faren om kongens plikter og hans daglige gjøremål, og hva som høver seg for kongen å bruke tiden til. Etter farens lange utlegninger om hvordan kongen er guds mann på jorden og at han skal bruke tiden sin til å be for folket og tenke ut hvordan folket vil få det best,⁶² kommer sønnen med, det i denne sammenhengen, viktige spørsmålet.

Meiner de at han skal vake om natta og ha omsut for riket sitt så mykje han dagen etter kan leve dess friare, slik som eg fretter at kongane no har til vane på dei fleste stadene, anten å ri med haukar eller fare på veiding med hundar, eller ha ei eller anna slik moro som eg høyrer no er vanleg kongeframferd på dei fleste stadene. Eller synest de han burde ha eit anna gjeremål i fall han gjorde det som han skulle, og tek kongane denne moroa meir for gaman skuld enn for at det skulle høve til namnet deira?.⁶³

Før en ser på svaret til faren er det mulig å hente informasjon ut i fra spørsmålet alene. Forfatteren legger ordene i munnen på sønnen i en helt klar vinkling. Sønnen lurar på om det er sånn å forstå at kongen kun skal tenke på folket og sitt kall overfor gud om natten og tidlig om morgenen, slik at han kan gjøre ting som han selv har lyst til om dagen. Sønnen stiller seg undrende til om dette kan være sant, selv om det er

---

⁶¹ *Kongsspegelen*. 1976, side 142.

⁶² *Kongsspegelen*. 1976, side 173-178.

⁶³ *Kongsspegelen*. 1976, side 179.

slik det blir gjort av andre konger i andre land. Bare ut i fra vinklingen på spørsmålet kan vi tenke oss til hvordan svaret er og forfatterens holding til denne type tidsfordriv. Farens svar følger så:

Når det gjeld det som du spurde om, då meiner og heilt visst at kongedømet er meir sett og skipa til å bere omsut for det som alt folket og riket treng, enn til tøv og fåfengeleg moro; men likevel er det ikkje forbodi kongen ein gong imellom å more seg med eitkvart, anten det er med haukar, hundar, hestar eller våpen, så mykje han kan halde helsa si ved lag, og sin lettleik til våpenbruk og allslags hærferd. Men det er då hans gjeremål som han har skylnad til, å ha nyttig omsut for ei vitug riksstyring og ei god avgjerd om alle vande og naudsynte saker som blir framlagde for han. ...⁶⁴

Det svaret faren her gir sønnen viser oss hvordan i alle fall noen av kirkens menn så på kongens rolle. Først og fremst var det hensynet til gud og menneskene i landet kongen skulle tenke på. Allikevel blir det innrømmet at det ikke er forbudt for kongen å ri ut på jakt, eller ”leke” med våpen. Det presiseres riktignok at om kongen skal drive med slike aktiviteter må det ikke være for lek og forlystelses skyld, om kongen skal drive med slike verdslige sysler så er det for at han skal holde helsen sin ved like. En konge som er i god form, lett til beins og god i våpenføring kommer landet til nytte. Det er også viktig at slike aktiviteter kun må bedrives en gang i blant, når alt annet er tatt hånd om.

Det skinner tydelig igjennom i dette kapittelet om kongen og hans gjøremål at forfatteren ikke er like positiv til hauker og falker som han kunne virke i det foregående kapittelet om handelsmannen. I det første tilfellet, nemlig falcken som handelsvare, kan en regne med at kirken så vel som kongen var fullt klar over den verdien disse fuglene representerte, både som en eksklusiv handelsvare og verdien av en slik vare i forbindelse med knytting av vennskapsbånd og alliansebinding. Kongespeilet ble skrevet nettopp i denne tiden hvor etterspørselen etter norske falker og hauker var størst og handelen med England var regelmessig.

---

⁶⁴ Kongsspegelen. 1976, side 179.

I kapittelet om kongens gjøren og laden hvor forfatteren ser ut til å ha en litt mindre vennlig innstilling til falke- og haukejakten, kan dette ha med å gjøre at selve jakten med fuglene ikke var spesielt matnyttig. Kongen innrømmes anledning til å utøve jakt og sport i det øyemed å holde seg i form, for landets beste. Det kan se ut som om forfatteren ønsker at utenlandske konger og stormenn skal utøve falkejakt, slik at Norge kunne selge fugler til god pris, mens egen konge burde ha bedre ting å ta seg til, han var jo konge av guds nåde. Beskjeden form for haukejakt har sannsynligvis vært utøvet i Norge siden vikingtiden og tidligere, mens motejakten med falker nok kom til Norge i forbindelse med den økte importen av fransk, og annen kontinental overklassekultur. Slik som for eksempel oversettelse av ridderromaner og ballader.

I kongespeilet er det ikke bare falkene som symboler som kommer frem, men også handelsvaren. Forfatteren av Kongespeilet ser som en kristen mann den økonomiske verdien av fuglene fremfor det høviske idealet for en konge. Den norske kongen skulle i hovedsak tjene kirken og være en representant for gud. Balansegangen mellom å være en del av det europeiske aristokratiet, gjennom å holde seg oppdatert på blant annet litteraturfronten, og å holde på de ”sunne” norske verdiene kan ha vært en prøvelse for kirken.

2.3 Oppsummering

Gjennom hele dette kapittelet har jeg sett på falken som symbol gjennom tiden fra ca. 800 og frem til senmiddelalderen. I de eldste kildene, som billedsteinene fra Alstad og Böksta og Osebergtekstilene representerer, kan det sees en helt klar tendens hvor falker og hauker er avbildet for å symbolisere konger, og for å ære personer av høy byrd. Falken som et herskersymbol finner vi igjen i sagaene som er nedtegnet på 11-1200-tallet. Derimot kan det se ut som om det utviklet seg en parallell falkesymbolikk under den høviske storhetstiden. Falkene var ikke lenger forbeholdt konger og keisere. Den voksende ridderkulturen ble også symbolisert med falker. Falkene representerte fortsatt mennesker av høy sosial rang, men de var ikke lenger eksklusive

for kongen. Ridderkulturen fikk rykte av utsvevende liv, og falkene fulgte med som symbol. Fra det rene og overordnede ble falkene i tillegg representanter for det syndige og kjødelige.

I både Tristramsaga og Kongespeilet kan vi se en tvetydighet når det gjelder falkenes symbolverdi. Det blir etter hvert heller handelsvaren og den økonomiske verdien det blitt kastet lys over. Selv om falken som symbol ser ut til å falle noe i verdighet gjennom perioden, er fortsatt den økonomiske verdien helt på høyden på midten av 1200-tallet.

3. Falker og hauker i lovene

I kapitel 3 og 4 vil det bli benyttet en del navn på forskjellige typer rovfugl, disse navnene vil forekomme både på dagens norsk, på latin og eventuelt vil det forekomme eldre varianter av de norske navnene på fugler. For at disse forskjellige fuglenavnene skal gi noen mening, har jeg her valgt å begynne med en kort innføring i de arter rovfugl som ble benytte til sportsjakt under middelalderen. Jeg har i den følgende presentasjonen valgt å gå nærmere inn på de tre artene som oftest forekommer i det norske materialet, og som vi vet har hatt stor betydning i jakten og eksporten.

3.1 De tre vanligste jaktfuglene i Norden

3.1.1 Hønehauk , *Accipiter gentilis*

Hønehauken, som også forekommer i variantene Hónsehók og Gåsehók, var den av de norske rovfuglene som det ble fanget og eksportert mest av under middelalderen. Det er også denne fuglen som er spesielt nevnt i de eldste lovene. Hønehauken har et vingspenn på fra 96 til 127 cm, og hunnene er vesentlig større enn hannene.

Utseendemessig er de relativt like. De har kraftig, bred og kort kropp med avrundede vinger. Oversiden av fuglene er ensfarget gråbrun, men hannene er en antydning mer blågrå. Undersiden av kroppen har en lys (gulaktig) grunnfarge med tette tverrstriper av gråbrunt på kropp og vinger.⁶⁵ Det er i dag få hønehauker som forlater Europa under trekk perioden,⁶⁶ sannsynligvis var det slik også under middelalderen.

Hønehauken foretrekker å hekke i store barskoger og holder seg for det meste innen

---

⁶⁵ Génsbøl, B. 1986, side 350-351.

⁶⁶ Génsbøl, B. 1986, side 140.

en mils radius når den jakter.⁶⁷ Fuglenes stedfasthet kan ha vært en fordel i jaktsammenheng, da det var typisk for denne arten å holde seg i ett område, og ikke fly vekk.

Hønsehauken jager i vill tilstand et variert antall byttedyr, både fugler og pattedyr. I følge en svensk undersøkelse fra 1980 årene varierer hauken byttet etter tilgjengelighet, årstid og område. Allikevel ser det ut til at den som bytte foretrekker middelstore fugler av de mest tallrike artene.⁶⁸ Hønsehaukens variasjon i matveien har nok vært en stor fordel, da den må ha vært relativt enkel å trene opp til å slå forskjellig typer bytte.

Når det kommer til måten å jakte på, er det forskjellene i teknikk som skiller denne fuglen mest fra falkene. Hønsehauken bruker som regel overraskelsesangrep. Den kan sitte i et tre med god utsikt og vente på passerende bytte, eller den seiler lavt over bakken mens den speider etter passende mål. Den har evnen til å akselerere kraftig, men flyr sjelden mer enn 500 meter med stor hastighet. Det er ikke vanlig at den forfølger byttefugler som flyr opp over lengre strekk. Under jakt på pattedyr hender det at den benytter seg av en langsom nesten ”stillende” flukt over bakken.⁶⁹

Hønsehauken var en god allround rovfugl til jakt på fasaner, åkerhøns, villender, harer og kaniner, som den også slår i vill tilstand. Den var ikke en så utholdende flyger som falkene, men den var billigere å holde. På grunn av dens tendens til å holde seg innenfor et begrenset territorium under jakten var det heller ikke nødvendig å benytte hest under jakten. Hønsehaukene ble trolig benyttet, og var dertil godt egnet, til å skaffe matvilt.

Som et ledd i temningsprosessen ble hauker i fangenskap ofte plassert på storkjøkken. Dette var et godt egnet sted å venne seg til trafikk og støy fra mennesker og hunder. Å

---

⁶⁷ Génsbøl, B. 1986, side 141.

⁶⁸ Génsbøl, B. 1986, side 142.

⁶⁹ Génsbøl, B. 1986, side 143-144.

være trygge i en jaktsituasjon med hunder, mennesker og mye støy var spesielt viktig for haukene. De ble ikke båret til jakten med hette på hodet, slik det var vanlig for haukene. Grunnen til det var at haukene brukte for lang tid på å orientere seg etter at en eventuell hette ble tatt av.⁷⁰

3.1.2 Jaktfalk , *Falco rusticolus* (gierfalk/geirfalk/gyerfalcon)

Den vanligste av falkene som ble fanget og eksportert fra de norske områdene under middelalderen og helt frem til 16-1700-tallet er den som i dag heter Jaktfalk på norsk. Jaktfalken har et vingespenn på fra 120 til 135 cm, det gjør den til en av de større falkene, på størrelse med hønsehauken. Den er betydelig større enn vandrefalken. Den har en kraftig bygd kropp og brede spisse vinger, stort hode og kraftig nebb. Jaktfalken finnes i forskjellige fargevarianter hvorpå den vanligste i Norge er den mørke. På avstand ser den grå ut, men fjærdrakten har en rekke lyse striper og tegninger.⁷¹ På Island lever en mellom-lys variant (islandus) og på Grønland lever det en nesten helt hvit variant med sorte vingespisser (candicans).^{72/73} Det er den hvite varianten av Jaktfalken som, dømme etter middelalderkilder, var den mest verdifulle av de fangede og eksporterte fuglene. Varianter av alle fargene har forekommet over hele de norske områdene, men med hovedforekomstene i de over nevnte områdene.

Jaktfalken hekker gjerne i høye bergvegger oppe på snaufjellet, eller i bratte elvegjel litt lavere i terrenget. Felles for hekkeplassene er at de ligger vanskelig til for mennesker og eventuelle rovdyr. Redene har vært lettest å oppdage ved at det gjerne vokser en type gulgrønn lav på fjellsiden under redene.⁷⁴ Denne vanskelig tilgjengelige

---

⁷⁰ Tillisch, C.J. side 19.

⁷¹ Génsbøl, B. 1986, side 356-358.

⁷² Forsman, D. 1984, side 161.

⁷³ I tillegg til disse tre finnes det en enda mørkere variant som hovedsakelig holder til i Nord-Amerika (labradorus/obsoletus).

⁷⁴ Svensson, L. 2004, side 100.

plasseringen av redene kan ha vært medvirkende årsak til at falkene sjelden ble fanget som redeunger. I Sør-Norge har arten trolig hekket i fjelltrakter fra Trøndelag, på Dovrefjell og ned til Telemarksfjellene, Oppland og Hedemark er også områder hvor det har hekket jaktfalk.⁷⁵ Disse områdene stemmer godt overens med rester av gamle fangstplasser og privilegiebrev fra perioden noe etter middelalderen. Hovednæringen til jaktfalken i vill tilstand er fugl, og da særlig ryper. I goder gnagerår kan lemen og andre smågnagerer også utgjøre store deler av byttet. Vanligvis utgjør pattedyr ca 9 % av bytte-andelen.⁷⁶ At fuglen i vill tilstand både slår fugler og pattedyr gjorde den attraktiv som tam jaktfugl, da den kunne brukes til flere typer jakt.

Jaktfalken jakter på mange forskjellige måter avhengig av omstendighet og byttedyrtype. De tre vanligste metodene er å sitte rolig på en utkikkspost og vente på byttet, gjennomsøke terrenget i lav høyde og speide etter byttedyr fra stor høyde. Ved den førstnevnte taktikken forsøker den å overraske og innhente byttet ved raskt angrep. Forfølgelsesjakten i lav høyde kan etter et første mislykket forsøk fortsette over flere kilometer. Andre ganger forsøker byttet å unnsnippe ved å vinne høyde. Vanligvis er falken helt overlegen under slike forhold, og straks den har kommet over byttet, stuper den og slår fuglen så den faller i bakken. To fugler kan også jakte sammen. Denne samarbeidsevnen var med på å gjøre denne falken mer interessant til store jaktseanser hvor hovedformålet var sporten og skuespillet som utspant seg. To falker i felleskap kunne gå til angrep på større bytter eller også glenter.⁷⁷

På grunn av sin størrelse har jaktfalken en langsom flukt, med små bevegelser. Fuglen kan virke noe tung med sine langsomme vingeslag. Men det er et synsbedrag. Jaktfalken er i stand til å innhente en vandrefalk i vannrett flukt, og som nevnt fanger den ofte sitt bytte i vannrett flukt.

---

⁷⁵ Haftorn, S. 1971, side 158.

⁷⁶ Svensson, L. 2004, side 100.

⁷⁷ Tillisch, C.J. 1949, side 55-57.

3.1.3 Vandrefalk , *Falco peregrinus* (pilgrimsfalk)

Vandrefalken er en mellomstor falk hvor det er stor størrelsesforskjell mellom kjønnene. Den har et vingespenn fra ca 80 til 117 cm stor. Det er hunnen som er den største av de to, og som hønsehauken var det hunnen som var den mest ettertraktede og med høyest økonomisk og sosial verdi.⁷⁸ Vandrefalken er en kompakt fugl med kraftig bryst og kort stjert, vingene er lange og spisse. Den artsvarianten som lever i de nordlige områdene er noe større og lysere enn de som lever ved middelhavet. Utseendemessig er vandrefalken en vakker fugl. På oversiden er fargen blå-grå i glidende nyanser mot sort skifer, mens hodet er nesten sort med noe som kan se ut som et kraftig kinnskjegg. På undersiden er halsen nesten helt hvit, mens den lenger nedover på brystet og bakover får mer og mer sorte tverrstriper.⁷⁹

Vandrefalken har en utbredelse som dekker nesten hele verden og den hekker i alle verdensdelene. Det finnes dermed en rekke rasevarianter av fuglen.⁸⁰ Vandrefalken er en av de fuglene som på en større basis har vært truet av falkonervisksomheten, men det tyder på at de fleste bestandene har klart å holde seg oppe tross dette. De fleste fuglene som hekker i Norge trekker sørover mot Syd-Sverige og Danmark i vinterhalvåret.⁸¹ Det var gjerne under disse trekkperiodene at de fleste vandrefalker i Norge ble fanget, i alle fall i noe senere tid (16-1700 tallet).

Vandrefalken stiller ikke de største kravene til habitat. Den er meget tilpassningsdyktig så lenge det er rik tilgang på byttedyr og småfugl. Den ønsker også et åpent lende til å jakte i, og gode innflygningsmuligheter til reirplassen. Redene er gjerne plassert i alt fra bratte fjellvegger til myrer.⁸² Den hekket stort sett over hele

---

⁷⁸ Svensson, L. 2004, side 98.

⁷⁹ Génsbøl, B. 1986, side 364-365. Svensson, L. 2004, side 98.

⁸⁰ Génsbøl, B. 1986, side 235.

⁸¹ Génsbøl, B. 1986, side 237.

⁸² Génsbøl, B. 1986, side 237.

Norge, både ved kysten, innlandet, i skogsterreng og over tregrensen på Dovrefjell, helt oppe i 1100 m.o.h.⁸³ Vandrefalken fanger nesten utelukkende fugler, men størrelsen kan variere fra fuglekonge til gråhegre. Denne evnen til å slå fugler av større størrelse slik som stokkender og skogsfugl⁸⁴ var med til å gi denne fuglen så stor respekt innen falkonersporten. Jo større byttefuglene var, jo mer spektakulær ble jakten for deltagerne.

Vandrefalken fanger nesten utelukkende fugler i flukt. Og den benytter oftest posteringsjakt som teknikk, dette ved å sitte på en frittliggende utkikkspost og speide. Når et passende bytte passerer under falken vil den umiddelbart kaste seg ut i et stup som er typisk for nettopp vandrefalken. Falken kan også kretse eller fly i en rett linje over landskapet for å oppdage et bytte. Den har en langsom, men kraftfull flukt.

3.1.4 Øvrige rovfugler som ble benyttet til jakt

I tillegg til de tre artene jeg har presentert over finnes det en rekke andre arter av rovfugler som har blitt, og fortsatt blir, benyttet til falkejakt. De fleste av disse artene lever vanligvis ikke i Norge, men at det har forekommet streiffugl på vandring er høyst sannsynlig. Jeg vil følgende kort ramse opp de mest benyttede artene innen falkejakt:

Tartarfalk (*Falco cherrug*) er hjemmehørende i Sydøst-Europa. Den er omtrent så stor som jaktfalken og ble brukt på gasele-jakt.⁸⁵

Slagfalk (*Falco biarmicus*) lever i Syd-Europa og Afrika. Fuglene er litt mindre enn vandrefalken og egnet seg best til jakt på åkerhøns fordi den ikke var så ivrig og ble beskyldt for å være ”feig”.

---

⁸³ Haftorn, S. 1971, side 160.

⁸⁴ Haftorn, S. 1971 side 160.

⁸⁵ Tillisch omtaler i sin bok *Falco cherrug* som Slagfalk, men i følge Gyldendals store fugleguide er dette tartarfalk og det latinske navnet på Slagfalk skal være *Falco biarmicus*.

Lerkefalk (*Falco subbuteo*) finnes i hele syd og Øst-Europa. Fuglen er litt større enn dvergfalken. Dette er den av falkene med de beste egenskapene, men den fungerte dårlig i fangenskap. Den ble benyttet til lerkefangst hvor den holdt seg svevende over byttet mens lerkene ble fanget under ett nett.⁸⁶

Dvergfalk (*Falco columbarius*) er utbredt i hele Europa med hekke- og overvintrings område i Storbritannia. Den er minst av falkene, og sammen med Tårnfalk og Spurvehauk ble den ofte anbefalt som nybegynnerfugl. Den ble også omtalt som ”Ladys Hawk”. Dvergfalken er kjent som Katarina II’s yndlingsfalk. Den ble benyttet til jakt på lerker og hegrer, når flere falker ble sluppet sammen.⁸⁷

Tårnfalk (*Falco tinnunculus*) finnes i hele Europa, men spesielt i Middelhavsområdet og Midtøsten.⁸⁸ Tårnfalken er som dvergfalken en del mindre enn vandrefalken og ble hovedsakelig brukt i jakt på lerker, spurver og mindre fugler.

Spurvehauk (*Accipiter nisus*) finnes i nesten hele Europa, bortsett fra de nordlige områdene. Den er omtrent like liten som dvergfalken. Kun hunnene ble benyttet, og da gjerne til vakteljakt.

Det har vært en rekke rovfugler som ble benyttet til jakt til enhver tid. I denne oppgaven har jeg valgt å trekke frem de tre artene som høyst sannsynlig utgjorde flesteparten av gavene og eksporten fra det norrøne området. I denne sammenhengen vil jeg også kort forklare hva som gjør nettopp falkene og haukene egnet til denne type jakt og sport.

---

⁸⁶ Tillisch, C.J. 1949, side 17.

⁸⁷ Tillisch, C.J. 1949, side 18.

⁸⁸ Svensson, L. 2004, side 94.

3.2 Rovfuglenes tilpasning

Det som umiddelbart skiller rovfuglene fra andre fuglearter er utforming av nebb, vinger stjert og øyne. Alle rovfugler har et krumt og spisst nebb der den øverste delen er lengre enn den nedre. Hos fuglejegere som falker og hauker er nebbet relativt kort, og spesielt for falkene er at de har utviklet ett hakk i overnebbet som er spesielt egnet for å ta livet av byttet.

Fugler generelt har et utmerket syn, men hos rovfugl er synet en svært vital del av det å overleve så det er utviklet til det maksimale. For eksempel hos Musevåken er antallet synsceller omtrent 8 ganger større pr. mm² enn hos mennesket, noe som antyder et tilsvarende bedre syn. Vandrefalken kan starte jakten på fugler som vi bare er i stand til å oppdage i kikkert. Øynene er plassert slik at de har et binokulært syn fremover i en vinkel på 35-50°. Monokulært dekker hvert øye en vinkel på 150°, da blir det igjen et felt på ca. 20° fuglen ikke kan se uten å bevege hodet. Øynene for øvrig er forholdsvis store.⁸⁹

Rovfuglene har en utmerket hørsel og det er sannsynlig at de benytter seg av hørsel i kombinasjon med syn ved jakt nær bakken i åpent terreng. Rovfuglenes ører er asymmetrisk plassert, noe som gjør at for eksempel en mus som pusler i vegetasjonen kan nøyaktig plasseres ut ifra tidsforskjellen som lydimpulsen treffer de to ørene med.⁹⁰

Rovfuglenes vinger er meget forskjellig utformet, alt etter de forskjellige fuglenes behov. Generelt kan en snakke om to hovedtyper av vinger hos rovfugl. De første er ”seilflukt” typen som er bred og kombinert med en fyldig stjert som kan foldes ut til en vifte og øke bæreflaten. Denne typen er typisk hos ørner, gribber og våkene. Den andre hovedtypen er den ”lange, smale og spisse” typen som er egnet til stor fart og styrtdykking, typisk for falkene. Haukene kommer i en mellomgruppe med sin

---

⁸⁹ Génsbøl, B. 1986, side 8.

⁹⁰ Génsbøl, B. 1986, side 10.

spesialisering i hurtig manøvrering i tett vegetasjon. De har vinger som er brede, korte og avrundete. De forskjellige vingeformene gir både fordeler og ulemper, men hver art har tilpasset seg sine leveforhold.

Rovfuglene er utstyrt med en rekke forskjellige utforminger av stjerten, men dens fulle betydning er ikke klarlagt. Det er allikevel tydelig at hos arter som har behov for stor manøvreringsdyktighet er en lang stjert vesentlig når retning og høyde skal endres under jakt i stor fart. Dette gjelder både falkene og haukene.⁹¹

Rovfuglenes føtter er spesielt tilpasset jaktteknikken og type av byttedyr. Skal en fugl gripes i luften, er lange slanke tær, er forsynt med relativt store klør velegnet. Dør ikke byttet under sammenstøtet med rovfuglen, kan de sylskarpe klørne normalt gjøre resten av arbeidet på en effektiv måte. En slik fot er typisk for fuglejegere som hauker og falker.⁹²

3.3 Middelalderlovene

For å få et inntrykk av det lovene inneholder om fangst, jakt og regulering av allmenninger generelt, og om lovgivning som omhandler emnet falker og hauker spesielt, vil jeg presentere de viktigste og mest benyttede lovene fra middelalderens Norge, og plassere lovene i forhold til de områder de ser ut til å ha dekket i landet. Dessverre har vi i dag ikke lenger bevart mer enn enkeltfragmenter av noen lover, og vil ikke få et helhetlig bilde av lovgivningen i landet før Magnus Lagabøtes Landslov trådte i kraft rundt 1274-76.⁹³

Ved å benytte lover som kilde reiser det seg en del usikkerhetsmomenter som bør tas hensyn til. Lovene i seg selv har ikke hatt som funksjon å informere ettertiden om

---

⁹¹ Génsbøl, B. 1986, side 12.

⁹² Génsbøl, B. 1986, side 13.

⁹³ Knudsen, T. 1966, side 231.

hvordan forholdene var i middelalderen, men å regulere og tilrettelegge de forholdene som var relevante den gangen. De eldste lovene har ofte oppstått i forbindelse med konkrete problemer og da i muntlig form. Det vi kan trekke ut av de skriftlige lovene er bare sporadisk innsikt, ingen helhetlig forklaring på hvordan det virkelig var.⁹⁴ Vi har i dag ingen garanti for at de nedskrevne lovene faktisk ble etterfulgt, men ved å se nærmere på de forskjellige aspektene i lovene og sette det vi har bevart opp mot hverandre, ønsker jeg å kunne benytte lovene til å kaste lys over problemene rundt blant annet verdien av fanget rovfugl. Det er kun problematikken rundt innfangning og illgjerninger mot rovfugl som er nevnt i lovene. Det er ingen lover som omhandler selve jakten. Dette kan ha flere årsaker, men ut fra andre kilder vet vi at denne form for jakt ikke var særlig utbredt i Norge.

Når det gjelder alder på landskapslovene vet vi at dette har vært muntlige overleveringer, ofte i flere hundre år, før de ble nedtegnet. Det er ikke mulig å si noe om hvorvidt utdaterte lovparagrafer ble sanert vekk når lovene ble nedskrevet, eller om det ble nedtegnet lover som allerede hadde gått ut på dato. Det er heller ikke mulig å si noe sikkert om enkelte av paragrafene har hatt rot i virkeligheten, eller om det var slik at de i Norge ønsket å ha en lovgivning angående jaktfugl som gjenspeilet de europeiske forholdene.

I første rekke vil jeg presentere de relevante lovene og sitere de paragrafene som omhandler hauker eller falker uansett hvor i loven de er plassert, og hvilket område de dekker. Deretter har jeg sett på bestemmelser som gjelder fangst og jakt generelt. Først i underkapittel 3.4 og 3.5 har jeg systematisk sammenlignet paragrafer fra de ulike lovene og benyttet dem til å svare på spørsmål i argumentasjonen. Jeg har da sett etter likheter, forskjeller og eventuell utvikling fra eldre til nyere lov.

---

⁹⁴ Hoff, A. 1997, side 12.

3.3.1 Gulatingsloven

Gulatingsloven er en gammel lov som har levd i muntlig form gjennom lovsigemannens oppramsinger på tinget. Den eldste, nesten fullstendige, nedtegnelsen av hovedteksten til ”den eldre Gulatingslov” er i et håndskrift fra ca. 1250.

Hovedteksten består av to deler, en Olavstekst og en Magnustekst. Olavsteksten tilskrives Olav den Hellige, mens Magnusteksten antagelig er tillegg som stammer fra Magnus Erlingsson. Det eldste kjente nedskrevne fragment fra Olavsteksten stammer fra omkring 1200.⁹⁵ Hvis det var Olav den Hellige som sto bak Gulatingsloven, vil det bety at loven i muntlig form kan trekkes så langt tilbake som 1000-tallet.

Gulatingsloven gjaldt i følge Eiligssaga, Hordaland og Sogn og Fjordane. I følge Historia Norvegiæ fra slutten av 1100-tallet omfatter Gulating Agder, Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Sunnmøre. I tillegg falt også Valdres og Hallingdal innunder lovområdet. I den eldre Gulatingsloven finnes den samme avgrensningen, mens i Magnus Lagabøters landslov fra 1274 er det i tillegg til dette igjen føyd til Setesdalen og Bygland.⁹⁶ Den eldre Gulatingsloven var den loven som gjaldt for Gulating frem til den ble avløst av Magnus Lagabøtes landslov i 1274.⁹⁷ Fra Gulatingsloven har vi følgende relevante lovtekster bevart:

V Landsleigebolken, kap 4.

”Um nokon flytjer meir av jordi enn han har rett til.”

75 ... 13. No om det bur haukar i utmarki, då skal jordleigaren hava dei, utan hin gjorde atterhald. 14. Ingen skal taka annanmanns haukar, utan han vil bøta landnåm for det og føra haukane attende. 15. Men um han tek hauk bunden til reiret, då er han tjuv, um hin hadde lyst for vitne at han hadde dei bundne. 16...

263 XI Tjuvebolken, kap. 11

”um ein mann stel haukar.”

---

⁹⁵ Knudsen, T. 1960, side 559.

⁹⁶ *Den Eldre Gulatingsloven*. 1994, side 7.

⁹⁷ *Den Eldre Gulatingsloven*. 1994, side 29.

No tek nokon en hauk [som ligg]bunden til reiret og løyner han, då er han tjuv um eigaren lyser. 2. Men um nokon stel avsege gras av annanmanns jord, då er han tjuv; han kan nekta med lyrittareid, den fell til utlægd; og likeins for haukar.

3.3.2 Frostatingsloven

Frostatingsloven slik som ettertiden kjenner den har fått sin form og inndeling i 1260 under Håkon Håkonsson. Antagelig har den samme kongen allerede ca. 20 år tidligere bearbeidet og omorganisert en eldre Frostatingsbok, sannsynligvis i håp om å samle en felles landslov. Om en tar Sverressaga, Heimskringla og Fagerskinna med som kilder til lovens opphav, kan det synes som om innholdet i Frostatingsloven stammer fra mer eller mindre private opptegnelser, antakeligvis fra andre halvdel av 1000-tallet.⁹⁸ Det er noe uklart akkurat hvilke områder som ble regnet med til Frostating lovområde til de forskjellige tider. Innen tidsrammen i min oppgave regnes det som sannsynlig at i tillegg til Trøndelag falt også omlandet fra Oppdal og Nordmøre til Hålogaland inn under Frostatingslovområde. Hva som gjaldt Hålogaland er også veldig usikkert. Det kan ha blitt regnet for et eget lagdømme, men allikevel ha felles lov med Frostatingsområdet.⁹⁹ Fra Frostatingsloven har vi følgende lovtekster bevart:

XI Kvinnebolc, kap 25.

”Om ein drep ein hauk.”

Om ein mann drep ein hauk på annan manns hand, då skal han bøta ei tald mark målt i brent sølv og ovundsbot attåt, men ei halv mark om han drep hauken ein annan stad, men alt dette skal vera i brent sølv.

XIII Fyrste landsleigebolc, kap 5.

”Om gåshaukar.”

Alla gåshaukar som er tekne i reiret og ikkje er flygeføre, dei eig landsdrotten, og den som tek dei, må føra dei attende og bøta landnåmsbot.

---

⁹⁸ *Frostatingsloven*. 1994, side IX - XI.

⁹⁹ *Frostatingsloven*. 1994, side XX - XXI

3.3.3 Tapte lover

I tillegg til lovene fra Trøndelag og Vestlandet har Norge hatt ytterligere to landskapslover og lovting.

Eidsivatinget var et tidlig ting for opplandene som etter hvert fikk hovedsete ved Eidsvoll kirke. I hovedsak var det Hedemark og Mjøsbygdene som sognet til dette lagtinget, men ut i fra sagalitteratur kan vi lese at i perioder har tinget omfattet større områder av Østlandet. I likhet med Borgartingsloven er det meste av den gamle Eidsivatingsloven gått tapt. Noe av det som fortsatt er bevart er et fragment fra mannhelgebolken som omhandler blant annet fylkesinndelingen av tinget. Det lille som er bevart av loven viser eksempler på ting som skiller seg ut fra de andre bevarte norske lovene, men viser noe av den samme ordbruken som finnes i tidlige Svenske lover. Andre passasjer kan synes å ha en del felles ordlyd med Magnus Lagabøtes Landslov, og kan ha ligget til grunn for den nyere loven. Dessverre er det ikke bevart noe av Eidsivatingsloven som omhandler fangst, jakt eller eiendomsrettigheter i utmark.¹⁰⁰

Det siste av de store landsdelstingene i Norge var Borgarting, et lagting som i all hovedsak omfattet de tre sørøstlige fylkene i landet, Ranriket, Vingulmork og Vestfold sør til Neset (Brunlanes). Området vest for Neset og mot dagens grense mot Aust-Agder var i den tidligste perioden løst knyttet til Borgarting lagmannsrett.¹⁰¹ Av Borgartingsloven er det dessverre bare bevart et fragment av den verdslige loven, og det omhandler tinget, og ingen relevante opplysninger angående jakt eller rettigheter i utmark. I all sannsynlighet har dette lovutdraget vært felles med Eidsivatingsloven.¹⁰²

---

¹⁰⁰ Knudsen, T. 1958, side 524-525.

¹⁰¹ Seip, D.A. 1957, side 148-149.

¹⁰² Seip, D.A. 1957, side 149.

I mangel på bevarte lover fra Østlandet og Viken synes jeg det er av interesse at vi har bevarte lovstykker fra den Äldre Vestgöotalagen, nedskrevet på begynnelsen av 1200-tallet, som dekket det svenske området like sør for grensen. Her finner vi igjen lover som ligner lover fra norsk område. Förnämesbalken 7:3 *Hittar någon hökar i sin skog eller på almänning, binder kastremmar om deras fötter, icke må en annan tage bort dem, med mindre ham gör seg skyldig att böta sexton örtugar tre gånger.*¹⁰³ Den samme paragrafen finnes igjen i den yngre Vestgöotalagen og en tilsvarende lov er også å finne i den Skånske loven. Derimot savnes lignende lover fra de øvrige svenske områdelovene i følge Vretemark.¹⁰⁴ At det finnes nesten identiske lover fra Trøndelag og Vestlandet i Norge og fra det svenske området rett sør for Borgartings lovområde gir oss en ganske god pekepinn i retning av at det må ha vært en tilsvarende paragraf i den tapte Borgartingsloven. Og når vi i tillegg vet at det lille vi har bevart av de to Østlandske lovene i Norge er nesten identiske, er det også sannsynlig at Eidsivatingsloven også har hatt lignende paragrafer.

3.3.4 Magnus Lagabøters Landslov

Når Magnus Lagabøte ble konge alene etter sin far Håkon Håkonssons død i 1263 var landet inndelt i fire store lagting med egne lover og tingplasser. I tillegg til dette kom Byloven (Bjarkøyretten). Skattlandene hadde også sine egne lover. Kong Magnus ville redigere hver og en av landskapslovene slik at de ikke hadde for store avvik. Under dette arbeidet dukket det opp motstand fra kirkelig hold. Som en følge av det kom planen med å lage en fullstendig landslov. De forskjellige bevarte håndskriftene av loven opererer med litt forskjellige datoer når den endelige landsloven ble antatt, men det som ser ut til å være riktig er at landsloven først ble antatt på Frostating 24.juni 1274, og på de øvrige lagtingene de to påfølgende årene.¹⁰⁵ Fra Magnus

---

¹⁰³ Vretemark, M. 1983, pkt. 5.1.2.

¹⁰⁴ Vretemark, M. 1983, pkt. 5.1.2.

¹⁰⁵ Bøe, A. 1966, side 231-233.

Lagabøters Landslov, som er den første loven som omfattet hele det norske området, har vi følgende lovstykker som omhandler jaktfugler:

VII Landsleigebolken, kap. 52.

”Om falkefangst og leilendingsbruksrettigheter.”

1) Alle hønsehøker og alle falker som hekker i fjeldene, dem eier jorddrotten. Men vil han sælge falker, da skal han først tilby kongen dem før end andre mænd. Kongen kan la falker jage i hver mands skog, som han vil i Norge. Men enhver anden som tar dem, skal føre dem tilbake og bøte landnåm til jorddrotten.

IX Tjuvebolken, kap. 7

”Om nogen finder sit stjaalne gods” [men tyven følger ikke, om hæleri og om erstatning for tyveri m.m.]...

5) Nu tar nogen høg bundet i redet, og dølger den, da er han tyv, om eieren etterlyser den. Men om nogen stjæler nedslaat høg fra en andens jorde, da er han tyv; negte med settered; falder til 4 mark, om den falder, og likesaa for høker; kongen eier disse sekter.

3.3.5 Generell jaktlovgivning

I tillegg til de spesifikke lovpunktene som omhandler hauker og falker finnes det også en lovgivning som tar for seg jakt og rettigheter i utmark på det mer generelle plan. I landsloven er det et kapittel om regulering av allmenninger. Kapitlet begynner med å slå fast at allmenningene både til fjells og til havs skal være som de alltid har vært. Om det oppstod uenighet om allmenningsjord var det en lang rettsprosess med mange vitner som skulle til før noen eventuelt ble tilkjent retten til den jorden som det ble hevdet var allmenningsjord.¹⁰⁶ Kongen kunne derimot leie ut allmenning til hvem han ville, og da hadde også leietaker rett til å reise gård der. Men om noen som ikke leide av kongen sådde eller drev annen virksomhet på allmenningsjord, tilfalt utbyttet kongen. Litt andre regler må det ha vært for fangst og sankning. For fiskevann i allmenningsområdet het det at de er alle ”jevnhjemlet”, hvilket må bety at alle hadde

---

¹⁰⁶ Magnus Lagabøters Landslov. 1915, side156.

lik rett til å fiske der. I ett av Landslovens manuskripter er det tilføyd, ... *og likesaa dyreveide*, noe som igjen må bety at hvem som helst har rett til å jakte der.

Ellers i Magnus Lagabøters Landslov gjelder det at hver mann har rett til å veide hvor som helst uten hund, men kun på egen eiendom med hunder.¹⁰⁷ Dette med noen forhåndsregler, for eksempel at om hunder på spor driver et dyr over i en annen manns grunn, har han som i utgangspunktet skremte opp dyret førsterett til det om han hele tiden har fulgt sporet og ikke gitt opp jakten. Disse reglene gjaldt for de fleste typer vilt. Når det kommer til ekorn var det derimot lov å skyte på annen manns mark om hundene skulle komme til å jage det opp når man var på gjennomfart, og det var langs hovedveier.¹⁰⁸

I Magnus Lagabøtes landslov står det i paragraf 60. Om elgveide: ...3. *Austmenn skal straffast likt med dem som bor i Norges kongerike, om de skyter eller fjælder noget i Norges kongerike. Denne fredning skal gjelde over hele dette lagsogn, og saa langt øst, som Norges kongerike staar.*¹⁰⁹ Før dette står det at om en mann går på jakt etter vilt i annen manns skog, må en bøte både til kongen og til landeieren. Takstene varierte ut ifra hva slags jakt det var tale om.

Fra Island har vi den store lovboken *Grágás*. Av *Grágás* har vi i dag to godt bevarte hovedhåndskrifter fra slutten av 1200-tallet, *Staðarhólsbók* og *Konungsbók*, og enkelte eldre fragmenter. De eldste av disse stammer fra tiden rundt 1150. En regner med at det meste av innholdet i *Grágás* var gjeldende rett på Island på 1100-tallet. Det har rådet litt uenighet rundt innholdet i loven, men Ólafur Lárusson med flere mener *Grágás* består av en privat lovsamling som stort sett omfatter den islandske lovrettens vedtatte lover.¹¹⁰

---

¹⁰⁷ Østlie, S. 1953, side 12-13.

¹⁰⁸ *Magnus Lagabøters Landslov*. 1915, side 155.

¹⁰⁹ *Magnus Lagabøters Landslov*. 1915, side 155.

¹¹⁰ Ólafur Lárusson. 1960, side 410-411.

I Grágás, under ”jordlösningsafsnittet” står det i kap 208.

Hver mand er berettiget til at jage fugle og fange fisk på sin grund. Tager man fugle, der er mærkede, skal han sende bud til eieren av fuglene og bevare dem, således at de ikke lider skade. Gjør han seg fordel av dem, kan eieren av fuglene velge om han vil påstå ham dømt for tyveri eller for selvraadig tilvendelse.¹¹¹

Når det gjelder leilendingers rettigheter i paragraf 220, finner en at dersom fuglefangst og fiske har hørt til jorden, tilkommer sådan fangst ham (leilendingen), -- *i fald den ikke er undtaget*.¹¹² I begge disse tilfeller kan det virke som om det er noe diffust hvem som faktisk har eiendomsretten til fuglene. Til å begynne med må vi anta at med ”fuglene” er det ment rovfugler. Siden denne loven gjelder for Island er det naturlig å anta at det for det meste dreier seg om falker. Denne usikkerheten angående hvem som faktisk har rettighetene til fuglene ser vi igjen i forskjellene i de norske lovene. Det som allikevel er det mest interessante når det gjelder lovene i Grágás er vedhenget over, i paragraf 220, ”i fald den ikke er undtaget”. Denne formuleringen tror jeg kan fortelle oss noe om verdien av falkene. Dette vil bli videre diskutert i kapittel 3.4 hvor jeg tar for meg regulering av fangst og eiendomsrett til jaktfugler.

I tillegg til Landsloven laget også Magnus en bylov som i følge retterbøtene i etterordet ble lovtatt i Bergen 29. januar 1276.¹¹³ Bjarkøyretten, som i hovedsak er bygd på Frostatingsloven, har mange av de samme bestemmelsene som Landsloven, og mange av kapitlene har kun en overskrift og en referanse til tilsvarende paragraf i Landsloven. Blant de generelle bestemmelsene er det en henvisning til Landsloven IX paragraf 7.-5. som omhandler tyveri av haukunger bundet til reiret. At denne bestemmelsen er referert til i Bjarkøyretten viser oss igjen at det har vært et problem med tyverier av hauker/falker. Det kan om mulig ha vært enda lettere for byfolk å få omsatt fuglene da det stadig gikk båter til både England og Nederland, og det dermed var en viss etterspørsel. Ellers gikk den lovlige handelen med rovfugl til jaktbruk stort

---

¹¹¹ Grágás. 1870, side121.

¹¹² Grágás. 1870, side136.

¹¹³ Bjarkøyretten, Nidaros eldste bylov. 1997.

sett gjennom kongen, og det kunne være penger å spare ved å kjøpe ulovlig fangede fugler. De fleste verdifulle og kostbare varer har til alle tider vært omsatt på det svarte markedet. Det ville vært unaturlig om ikke en slik luksusartikkel som disse falkene og haukene representerte, ble omsatt slik.

3.4 Regulering av fangst og eiendomsrett til jaktfugler

Når det kommer til lovgivning rettet direkte mot fangst og rettigheter til rovfugl fanget i norske skoger og i fjellet, er det ikke så lett å vite hva en skal legge i de bestemmelsene som finnes i lovene. Den første paragrafen som går igjen fra eldre til nyere lovgivning er forbudet mot å stjele hauker. Mer spesifikt gjelde dette hauker jordeieren har bundet til redet. Her er eksempel hentet fra to av de ovenfor nevnte lovene:

Gulatingsloven. XI Tjuvebolken, kap. 11

”Um ein mann stel haukar.”

No tek nokon en hauk [som ligg]bunden til reiret og løyner han, då er han tjuv um eigaren lyser. 2. Men um nokon stell avslege gras av annanmanns jord, då er han tjuv; han kan nekta med lyrittareid, den fell til utlægd; og likeins for haukar.

Magnus Lagabøtes Landslov. IX Tjuvebolken, kap. 7

”Om nogen finder sit stjaalne gods” [men tyven følger ikke, om hæleri og om erstatning for tyveri m.m.]...

Nu tar nogen høg bundet i redet, og dølger den, da er han tyv, om eieren etterlyser den. Men om nogen stjæler nedslaat hø fra en andens jorde, da er han tyv; negte med settered; falder til 4 mark, om den falder, og likesaa for høker; kongen eier disse sekter.

Ut i fra disse to lovutdragene er det mulig å hente nyttig informasjon. Det første en legger merke til er at unger som ikke enda var flygedyktige ble bundet til redet slik at en lett kunne fange de voksne ungene før de fløy ut. Dette var en metode å fange hauker på, og den informasjonen vil jeg komme tilbake til i et senere kapittel. Det neste en legger merke til er at tyveri av redeunger andre hadde bundet til reir i sin

skog må ha vært såpass vanlig at det fikk innpass i lovene, først i Gulatingsloven og så videre i Landsloven. Det faktum at en nesten lik ordlyd fikk plass videre i Landsloven, viser at dette var en problemstilling som fortsatt var relevant når den nye loven ble formulert. Hadde dette vært en foreldet lov uten relevans, ville den mest sannsynlig ikke blitt fornyet/videreført. Slikt tyveri av redeunger var også så alvorlig at om eieren av de bundene fuglene meldte seg, kunne det reises sak på tinget og tyven ble idømt bøter. På den annen side finnes ikke et tilsvarende lovstykke fra den samtidige Frostatingsloven. Om dette er en tilfeldighet, eller om det bunner i geografiske forskjeller innen lovområdet, eller om det har helt andre årsaker, er det vanskelig å si noe om.

Det neste lovstykket omhandler eiendomsrett til hauker/falker og er felles for ikke bare Gulatingsloven og Landsloven, men finnes også i Frostatingsloven.:

Gulatingsloven. V Landsleigebolken, kap 4.

”Um nokon flytjer meir av jordi enn han har rett til.”

...13. No om det bur haukar i utmarki, då skal jordleigaren hava dei, utan hin gjorde atterhald. 14. Ingen skal taka annanmanns haukar, utan han vil bøta landnåm for det og føra haukane attende. 15. Men um han tek hauk bunden til reiret, då er han tjuv, um hin hadde lyst for vitne at han hadde dei bundne. 16...

Frostatingsloven. XIII Fyrste landsleigebolk, kap 5.

”Om gåshaukar.”

Alla gåshaukar som er tekne i reiret og ikkje er flygeføre, dei eig landsdrotten, og den som tek dei, må føra dei attende og bøta landnåmsbot.

Magnus Lagabøtes Landslov. VII Landsleigebolken, kap. 52.

”Om falkefangst og leilendingsbruksrettigheter.”

Alle hønsehøker og alle falker som hekker i fjeldene, dem eier jorddrotten. Men vil han sælge falker, da skal han først tilby kongen dem før end andre mænd. Kongen kan la falker jage i hver mands skog, som han vil i Norge. Men enhver anden som tar dem, skal føre dem tilbake og bøte landnåm til jorddrotten.

Som en ser av eksemplene ovenfor er de tre lovstykkene relativt like. De har ulik ordlyd og er plassert i forskjellige underkapitler, men alle hører under kapittelet om "Landsleige" og ligger innunder regulering av eiendomsrettigheter. I Gulatingsloven slås det fast at om det er hauker i utmarken er det han som har leid jorden som også har rettigheter til disse, men så står det videre "utan hin gjorde atterhald". Ved å se nærmere på denne tilføyelsens betydning, dukker det opp noe nytt. I utgaven Norrøne tekster nr. 6 fra 1994 står det "nema hinn skili undan". Denne ordlyden minner igjen om formuleringen fra Grágás paragraf 220, hvor det står "i fald den ikke er undtaget". Altså slår Gulatingsloven fast at det er han som leier jorda som har eiendomsrett og tillatelse til å fange hauker i den skogen han har leid, men det er bare hvis annet ikke er spesifisert i leieavtalen. Slik det er skrevet i loven er det mye som tyder på at denne retten ofte ble benyttet av jordeieren selv. I motsetning til disse to lovutdragene står det henholdsvis i Frostatingsloven og Landsloven at "landdrotten" og "jorddrotten" er han som har eiendomsrett til haukene i skogen, det er ikke nevnt noe om leietakerens rettigheter. Av dette kan det synes en utvikling i lovene, Gulatingsloven er antagelig den eldste av de tre norske lovene, men også Grágás gjenspeiler islandsk rett fra 1100-tallet¹¹⁴ og bør i denne sammenheng sees på som en eldre lov enn Frostatingsloven og den enda nyere Landsloven. Allerede fra de eldste lovene har rettighetene til haukene vært et tema for diskusjon.

Andre lovtekster i landsleiebolkene slår fast at med jordleie følger det rettigheter til jakt og fiske på det området som er leid. At haukefangsten har fått et vedheng i form av en bisetning som ivaretar eierens rettigheter gir en pekepinn mot at dette har det vært uenigheter om og at det er føyd til den opprinnelige loven. For som en ser når en går til de to nyere norske lovene står det i Frostatingsloven at "-, dei eig landsdrotten", og i Landsloven står det "-, dem eier jorddrotten". Her er hele lovteksten endret. Det som i de eldre lovene ser ut som en tilføyelse er tatt bort, og ordlyden er helt ny og gir ikke rom for noen diskusjon om hvem som har eiendomsretten. Denne endringen er

---

¹¹⁴ Ólafur Lárusson. 1960, side 410-411.

ganske spesiell når det gjelder jakt- og fiskerettigheter, det ser ikke ut til at noen annen form for fangst har gjennomgått den samme endringen i lovene. Igjen er det sannsynlig å trekke linjer fra denne endringen til økt etterspørsel etter hauker og falker fra kongen og utenlandske stormenn, og dermed også økt verdi på fuglene. Ofte var det jo kongen, og etter hvert også kirken, som stod for mye av jordutleien, og den verdien og inntekten haukene og kanskje spesielt falkene representerte, var det viktig å ha kontroll med.

Det er vanskelig å si noe om når den ekstra bisetningen dukket opp i Gulatingsloven og i Grágás. Den kan ha røtter bakover fra den muntlige tradisjonen, men kanskje har den dukket opp i forbindelse med Magnus Lagabøters revisjon av Gulatingsboken i 1267¹¹⁵, og for Grágás sitt vedkommende, nedskrivningen på midten av 1200-tallet. Hvis det faktisk er slik at denne bisetningen er et senere vedheng, kan vi her se den utviklingen som har skjedd i de norske lovene. Fra perioden før landsloven ser vi at rovfuglene har en plass i loven, men at tiltakene mot illgjerninger og eiendomsretten til fuglene ikke er like bastant som de har utviklet seg til å bli i Landsloven. Kongens inngripen i loven og hans interesse for disse fuglene i en økonomisk sammenheng ser ut til å smitte over på både den verdslige og den geistlige delen av eliten. Jeg mener at denne utviklingen er synlig i lovene ved at den som i utgangspunktet eier fuglene ikke ønsker å gi så lett slipp på dem og kongen forsøker å få kontroll og eiendomsrett over fuglene. Dette gjenspeiler etter min mening, den økende etterspørselen og i den sammenheng den stigende verdien av de Nordiske rovfuglene på det internasjonale markedet.

Videre i det samme lovutdraget fra Gulatingslovens "Landsleigebolken" står det "*No tek nokon en hauk [som ligg]bunden til reiret og løyner han, då er han tjuv um eigaren lyser...*" denne lovparagrafen er nesten identisk med den over diskuterte parafrasen fra "Tjuvebolken": "*Men um han tek hauk bunden til reiret, då er han tjuv, um hin hadde lyst for vitne at han hadde dei bundne.*" Her opptrer den samme

---

¹¹⁵ Helle, K. 1974, side 136.

lovparagrafen på to steder i den samme loven. En slik gjentakelse understreker at dette var en høyst relevant lov, og at ved å plassere den to steder i loven kunne den ikke oversees.

I Frostatingsloven er avsnittet ”Om gåshaukar” svært kort. Uten videre innledning slås det fast at det er han som har eiendomsrett til jorden som eier haukunger som ikke er flygedyktige og fortsatt oppholder seg i redet. Om noen andre forsyner seg med fuglene skal de bringes tilbake, og det skal bøtes for dem. Det Frostatingsloven ikke sier noe om, er at ungene må være bundet til redet. Når en sammenligner med Gulatingsloven der det spesifiseres to steder at ungene må være bundet til redet og at det skal være lyst for vitner at det er gjort er det noe underlig at dette overhode ikke er nevnt i Frostatingsloven. En mulighet kan være at det har vært reist en sak på Gulatinget nettopp angående dette temaet, og at det har vært nødvendig med en utdyping av loven i denne sammenheng. Ellers er det vanskelig å si noe konkret om denne forskjellen.

Når en videre ser hva som har hendt med den ”samme” paragrafen i Landsloven ser man en utdyping og en mer detaljert fremstilling. Landsloven, som er en noe senere lov enn Gulatingsloven, viser at det har vært et økende behov for lovgivning på området hauke- og falkefangst. Det første som er synlig her er at Gulatingslovens ”haukar” og Frostatingslovens ”gåshaukar” har blitt utvidet med ordet falker i tillegg og at jorddrotten også hadde eiendomsrett til disse. Det ser også ut som om loven nå omfatter alle falkene og haukene; ikke bare reirunger, men de som bor i skogen. Denne tilføyelsen i loven kan også ha sammenheng med den økende populariteten til falkene, og ikke minst den verdien de representerte. Ut ifra diplomene og diverse privilegiebrev fra 1200-tallet, vet vi at etterspørsel etter falker økte fra utenlandske stormenn. Slik som Gulatingsloven og Frostatingsloven ble formulert, kan det ha representert et smutthull i loven, og derfor kan en omforming og en spesialisering kommet som en direkte følge av dette. Om det er noe av årsaken vet vi lite om.

I utdraget fra ”landsleigebolken” i Magnus Lagabøters Landslov er det neste en legger merke til at kongen har grepet inn. Kongen har bevilget seg selv rettigheter til å fange

---

rovfugl i annen manns skog. Her er det ikke nevnt noe om reirunger som er bundet til redet, så om det er fangst av unger eller voksen rovfugl, eventuelt begge deler kongen har rettigheter til, kommer ikke frem av loven. Men med tanke på de fangstmetoder som ble tatt i bruk av blant annet hollenderne som kom til Norge for å fange falker, er det trolig mest voksen fugl det er snakk om. Om en går til regnskapene og diplomene som kilder, viser de at mange utenlandske falkonerer fikk tillatelsesbrev fra kongen for å fange så og så mye fugl i Norge. Disse privilegiene gjaldt antagelig allmenninger og mark kongen selv disponerte, men med tanke på lovtilføyelsen i Landsloven hvor kongen bevilger seg selv rettigheter til hauker og falker i hver manns skog og mark, åpner det for at utlendinger også fikk privilegier til å jakte i privat utmark. Om en går til nyere kilder fra tiden etter denne oppgavens spenn, finnes det opptegninger hvor bønder blir dømt til å holde seg unna hollendernes fangsthytter. Det kan være at det har vært resultat av nettopp inngripen i privat rett fra kongens side.

Den siste tilføyelsen i Landsloven som skiller seg fra de eldre lovene er at kongen skulle ha forkjøpsrett til de rovfuglene som en landeier ville selge. Dette kan ha sammenheng med kongens stadige behov for falker eller hauker, ikke til eget bruk, men som gaver til alliansefeller og andre utenlandske stormenn som det var viktig å holde seg inne med. Og kongen kunne ha et ønske om å kontrollere den eventuelle handelen med rovfugl som ble sendt ut av landet. Denne loven kan kanskje også forstås slik at det å drive med hauke- og falkejakt var en sport som, i alle fall i det kontinentale Europa, var forbehold overklassen, og det var ikke for hvermann å eie slike fugler. I loven kan det også forstås slik at kongen hadde rett til å jakte med, og ikke på, hauker og falker i ”hver manns skog”, selv om det er lite ellers som tyder på en slik forståelse av teksten. I kapittel 4.7 vil jeg komme tilbake til utøvelse av jakt med rovfugl i Norge.

3.5 Strafferammer for unndragelse av lovene

Allerede i vikingtiden ble vekt- og verdisystemet utbygd med enheten mark, som vi ofte kommer over i forbindelse med bøter for drap og tyveri av rovfugl i middelalderen. For å kunne sette verdien av bøkene i et meningsfylt perspektiv har jeg forsøkt å anslå verdien av en mark i forhold til andre sølv- og vektenheter. Videre har jeg sammenlignet med hva som var straffene for rettsbrudd som omhandlet andre typer dyr i den samme tidsepoken. I følge Kulturhistorisk leksikon var systemet i Norge at 1 mark tilsvarte 8 øre (som tilsvarte ca. 26,8 g brent, dvs. rent sølv), som igjen var det samme som 24 ertoger, som videre var det samme som 240 penninger. Etter hvert dukket det opp varianter av målene som inneholdt ulike mengder av sølv, men ut ifra ordlyden i Frostatingsloven forstår jeg det som om bøkene ble regnet i rent/brent sølv, og er de som er relevante i denne sammenhengen.¹¹⁶ I følge Gulatingsloven ble verdien av en frisk og grei ku, som ikke var over åtte vintre gammel, satt til 2,5 øre. Dette var den samme verdien som seks sauer, tre huder, 24 saueskinn eller 36 kalveskinn.¹¹⁷ Altså skulle du kunne få over tre greie kuer for en mark.

En annen faktor i denne sammenhengen er hvilken sølvverdi haukene og falkene hadde som salgsobjekter. Det har vist seg svært vanskelig å fastsette en sannsynlig pris på falkene og haukene. Artikkelforfattere som har behandlet temaet har nøydt seg med å slå fast at fuglene var svært verdifulle, og jaktfugler fra de nordiske områder har vært etterspurt som de beste. Så for å tilnærme oss et mer konkret svar må vi til de engelske arkivene. I *Regesta Norvegica* bind 1 (RN I) brev nr. 97, som er en engelsk regnskapsnotis fra året 1157/58, står det i fotnoten at "Norske hauker ble på denne tid vanligvis betalt med 20 s (shilling) stykket." I regest nr. 179, som er en lignende regnskapsoppgave fra 1184/85, skylder en mann kongen en norsk hauk. Denne gjelden er oppført i en årrekke fremover, men fra 1189/90 er haukens verdi spesifisert

---

¹¹⁶Skaare, K. 1976, side 716-717.

¹¹⁷ Reinton, L. 1976, side 587.

til 20 s (shilling). Det finnes fra samme periode også flere opptegnelser av lignende karakter. Så om en tar utgangspunkt i 20 shilling for en norsk hauk/falk, og forsøker å konvertere dette til en norsk mark (brent sølv), er det lettere å forstå bøtesatsene i lovene. Myntforholdene i middelalderen var veldig varierende og det er vanskelig å gjøre et direkte valutaregnestykke. A. Bugge refererer i sin artikkel fra 1898 fra Schives "Norges mynter i middelalderen" og kommer til at en mark sølv omtrent tilsvarer 15 engelske shilling rundt 1350.¹¹⁸ Dette er det eneste forsøket jeg har funnet på å anslå forholdet mellom norsk og engelsk valuta. Ut fra disse veldig usikre tallene er det mulig å gjøre et grovt anslag på hvor mye en norsk hauk/falk var verd i forhold til en "grei ku". Hvis 1 hauk er 20 s og 1 mark er 15 s gir det at en hauk var vært omtrentlig en mark og 2,5 øre, eller 10,5 øre. Og med tanke på at en "grei ku" kostet 2,5 øre, ville en få litt over fire kuer for en hauk.¹¹⁹

Stafferammene for tyveri er vurdert etter om det er et førstegangs lovbrudd eller om tyven har stjålet noe før. For førstegangs tyveri av 1 øres verdi er boten 3 mark sølv til kongen. Ved tyveri av verdier mindre enn 1 øre, skal det i følge Landsloven bøtes 2 øre til kongen og 1 øre til eieren av godset.¹²⁰

Om en igjen ser på utdraget fra Landsloven paragraf 7. punkt 5:

5) Nu tar nogen høg bundet i redet, og dølger den, da er han tyv, om eieren etterlyser den. Men om nogen stjæler nedslaat hø fra en andens jorde, da er han tyv; negte med settered; falder til 4 mark, om den falder, og likesaa for høker; kongen eier disse sekter.

Her er det i teksten oppgitt en konkret straff for tyveri av hauker som er bundet til redet. Staffen er målt til 4 mark og er den samme som for tyveri av nyslått høy.

Derimot kan vi lese ut av Frostatingsloven XI, paragraf 25:

---

¹¹⁸ Bugge, A. 1898, side 98.

¹¹⁹ Med tanke på at dagens "kuverdi" ligger mellom 10 og 15000 kr, ville det gitt en "falkeverdi" på mellom 40 og 60.000 kroner pr stykke!

¹²⁰ Langseth, S.R. 1975, side 176.

Om ein mann drep ein hauk på annan manns hand, då skal han bøta ei tald mark målt i brent sølv og ovundsbot attåt, men ei halv mark om han drep hauken ein annan stad, men alt dette skal vera i brent sølv.

Drap av en (voksen) hauk staffes med 1 mark, eller en ½ mark etter som hvor hauken befinner seg. Disse straffeutmålingene ser ikke ut til å ha noe felles opphav, hva som kan være årsaken til det store spennet av bøteverdier er vanskelig å si noe om. Det burde jo i teorien vært en strengere staff for å drepe enn å bortføre hauker. Derimot kan det se ut som om lovene generelt opererer med svært strenge tiltak mot tyveri. I Landsloven er det i hovedsak gått bort fra dødsstraff, men om en leser i de eldre lovene kan det se ut som om dødsstraff var en mye benyttet straff i tidligere middelalder, men da ofte for gjentatte tyverier. Hvorvidt straffen ble fulgt opp er det ikke lett å si noe om. Vi vet av erfaring at de gamle lovene ofte fungerte mer som rettledning og ønske om hvordan samfunnet skulle fungere enn slik det faktisk var. Det faktum at dødsstraff ikke er videreført i de nye lovene er kanskje en indikasjon på at straffen ikke lot seg følge opp.

Ved å se nærmere på del XI paragraf 25 i Frostatingsloven finner vi at det å slå i hjel en hauk var en handling som ble straffet i forhold til omstendighetene rundt drapet. Det var forskjell på hvor hauken oppholdt seg. Det å slå i hjel en hauk som satt på en manns arm ga den strengeste straffen. Det måtte bøtes med en mark brent sølv. I tillegg skulle det bøtes ”ovundsbot”. Denne formen for bot var en oppreisning for misunnelse eller en form for personlig krenkelse.¹²¹ Det var gjerne fremstående personer, stormenn eller kongsmenn som hadde anledning til å gå rundt med en hauk sittende på hånden, og i denne sammenhengen var det naturlig at en slik form for avstraffelse kunne være relevant. Vi må se det som sannsynlig den gang som i dag, at misunnelse over andres rikdom kan ha ført til vold. Noe som igjen har skapt behov for strengere lovgivning i gitte situasjoner.

---

¹²¹ Seip, D.A. 1957, side 535.

Om hauken ble drept ”et annet sted” var det kun en halv mark sølv som måtte bøtes. Dette kan kanskje gi oss en pekepinn i retning av verdien på fuglene. Antagelig kan den faktiske verdien av en hauk ha tilsvart rundt en halv mark brent sølv. Resten av boten i det foregående tilfellet dreide seg om oppreisning til eieren av jaktfuglen. Loven er heller ikke mer spesifisert enn at det er vanskelig å avgjøre om hauken ”et annet sted” dreier seg om en tam jaktfugl, eller om det her også gjelder ville rovfugler som er drept i sitt naturlige miljø i skogen eller på fjellet. Det burde ha vært en forskjell i bøtesatsene mellom en tam og trenet jaktfugl, og en vill hauk ute i skogen. Men som det tidligere er nevnt er det ikke mulig å finne ut av disse nyansene ut fra det sparsomme lovmaterialet som er bevart.

Som sammenligning til ovenstående straff for å ”slå i hjel falk på en manns arm” kan vi lese Bjarkøyretten punkt 103. Om en mann slår hesten under en annen mann så må han bøte seks øre om det er foran salen og en halv mark bak salen.¹²² Det sies ingenting i loven om det er snakk om at hesten blir drept eller skadet, eller om det bare er for å skremme hesten så rytteren faller. Videre finner vi i Bjarkøyretten at om en tyv stjeler for mellom en penning og en ertog er han ”en marks tyv”. Hvis tyveriet er over en ertog og opp til ett øre, da er tyven ”tre merkers tyv”. Er tyveriet større enn dette er tyven ”en åtte merkers” tyv. Videre er det tilføyd et eksempel på tyveri av en katt, der tyven blir utpekt til ”en marks tyv”, det vil igjen si at en katt hadde verdi under en ertog.¹²³ Sammenlignet med tyveriet av haukunger i Magnus Lagabøters Landslov, del IX, paragraf 5, hvor tyven må bøte fire mark for å ha bortført haukunger fra redet, sier dette oss at verdien på haukungene kan ha ligget på litt over ett øre. Om disse satsene gjelder per unge eller om det er for hele reiret sier ikke loven noe om. Her kan det jo også ha vært rom for tolkning av loven.

I Landsloven del VII, paragraf 37 om ”fæføling” (omtrent det samme som hærverk eller skamfering på husdyr) står det å lese at når det gjelder ku eller hest skal det bøtes

---

¹²² *Bjarkøyretten, Nidaros eldste bylov. 1997, side 81.*

¹²³ *Bjarkøyretten, Nidaros eldste bylov. 1997, side 87.*

1 mark sølv, halvt til kongen og halvt til ham som eide dyret. I tillegg skal dyret erstattes.¹²⁴ Hester og kyr var uten tvil verdifulle eiendeler som ble straffet strengt ved lovbrudd. Hvis en går til lovbestemmelsene om bortførte, dvs stjalne hauer i henholdsvis Gulatingsloven nr.75 og Frostatingsloven del XIII, paragraf 5: og Landsloven del VII, paragraf 52, er det lettere å se hvilken verdi jaktfuglene hadde for den rettmessige eieren. Alle de over nevnte lovstedene har en viss likhet med straffen for å drepe/skade storfe. I begge tilfelle må dyrene erstattes og det må bøtes til eier og kongen. Videre i Landsloven del IX paragraf 7, heter det at om dommen faller skal det bøtes 4 mark for bortførte fugler. Derimot kan en ikke ut i fra dette lovstedet lese om dette gjelder som eneste straff, eller om fuglene i tillegg skal erstattes. Om det var slik at boten var på fire mark sølv og at fuglene skulle føres tilbake/erstattes, er dette i realiteten en mye strengere straff enn ved "fæføling".

Om en skal se på dette med dagens verdivurdering, virker straffene urealistisk høye med tanke på at en kunne få litt over tre "greie" kuer for en mark. Vi vet lite om hvordan middelalderens bøtesystemer virket i praksis, for de fleste måtte ha problemer med å gjøre opp så store bøter. Antagelig var de høye bøkene mest til skrekk og advarsel for de som måtte la seg friste av noen lettjente penger. Om en sammenligner med noen utenlandske lover og ser på straffene for de samme forbrytelsene, finner en i den Skånske Loven fra begynnelsen av 1200-tallet i paragraf 201 en lignende bestemmelse om å bortføre haukunger fra redet. Her må tyven bøte 2 øre hvis han innrømmet forholdet, men om han forsøkte å skjule det skulle han dømmes som tyv. En relativ lik ordlyd hvor boten igjen er satt til 2 øre ved innrømmelse finnes også i Anders Sunesens parafrase paragraf 116 (dansk lov) fra samme tidsrom. I Sveriges Äldre Västgöotalagen paragraf 7, fra ca.1220 går den samme ordlyden nok en gang igjen, her er boten ved tilståelse riktignok satt til 16 ørtug tre ganger, men ut fra opplysningene om verdi over skal det tilsvare omtrent det

---

¹²⁴ Magnus Lagabøters Landslov. 1915, side 135.

samme.¹²⁵ Bøtesatsene fra de danske og den svenske loven kan virke mer realistiske i forhold til hva folk hadde mulighet til å betale for seg. Det store avviket til den norske loven har flere årsaker, først og fremst tyder det på at Magnus Lagabøters Landslov opererer med bøtesats for et ”skjult tyveri”. Med skjult tyveri har jeg forstått det slik at det gjaldt de tilfellene hvor tyven nektet for sine handlinger i det lengste og saken ble ført til tings. Det kan godt være at straffen ville ligge rundt 2 øre om det ikke ble sak av det. En annen side å se satsene fra er at Landsloven ble nedtegnet ca. 50 år senere enn den svenske og de danske lovene, og den bygger på en enkelt manns redigeringsarbeide, mens Äldre Västgöotalagen, Anders Sunesens parafrase og den Skånske Loven er gamle landskapslover som kan ha vært i bruk lenge før de ble nedtegnet. De kan antagelig bedre sammenlignes med Gulatingsloven, men den igjen mangler konkrete bøtesatser i den tilsvarende loven. Uansett hvordan lovene skal tolkes, bekrefter disse lovstedene at verdien av fuglene var stor, og at det var nødvendig å beskytte skogeiernes rettigheter i gjentatte lover.

3.6 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg først presentert de lovene som var gjeldene i det Norrøne området i middelalderen og gjengitt de bestemmelser og paragrafer som er relevante i forhold til spørsmålene om fangst, eiendomsrett og straffeutmåling i forbindelse med hauker og falker. Alle de bevarte lovene har paragrafer tilknyttet hauker eller falker. Det faktum alene viser at lovgivning på dette området har vært en nødvendighet. Det igjen forteller oss at haukene og falkene ble utnyttet som ressurs. Ved å sammenligne lovene har jeg kunnet avgjøre om det var store avvik mellom de forskjellige delene av landet og eventuell utvikling fra en tidlig til en senere periode.

Det første store spørsmålet jeg har forsøkt å kaste lys over er hvem som hadde eiendomsrett til ville hauker og hadde lov til å fange hauker, og etter hvert falker. I de

---

¹²⁵ Hoff, A. 1997, side 273.

eldste lovene, Gulatingsloven og Grágás, følger rettigheten til å fange hauker med jorden. Om jorden blir utleid, får leilendingen overta retten til haukene som bor i utmarka. Tilsynelatende var det i alle fall slik. Begge lovene har ett tillegg som gir jordeieren mulighet til å beholde denne retten selv ved utleie. Jeg er av den oppfatning at dette vedhenget i loven er av senere dato og kan ha tilkommet når lovene fikk sin skriftlige utforming på 1200-tallet. I de nyere lovene, Frostatingsloven og til sist Magnus Lagabøters Landslov, er det utelukkende jordeieren som ivaretar retten til å fange hauker og falker. Men i Landsloven har kongen grepet inn og overstyrt jordeieren. Så fremt kongen vil har han og hans menn rett til å fange hauker og falker hvor han vil, uansett hvem som eier jorden. Han skal også ha forkjøpsrett til hauker andre jordeiere måtte ønske å selge. Jeg ser en tydelig utvikling fra de eldste til de nyeste lovene. I begynnelsen fulgte retten til haukene vanlig praksis med fangst og jakt på eid eller leid mark. Etter som verdien av fuglene ble mer synlig og etterspørselen økte, blir også kampen om rettighetene skjerpet. Etter som kongene mer og mer så verdien av fuglene i en økonomisk og politisk sammenheng, blir hans rett sikret gjennom endring i loven.

Det er ikke fullt så lett å spore en utvikling i straffeutmålingen som omhandler tyveri og drap av rovfugl. Kun Frostatingsloven og Magnus Lagabøters Landslov har paragrafer som omhandler denne problemstillingen. Jeg har derfor valgt å se straffeutmåling i "haukesakene" i lys av andre typer forbrytelse og straff. Bøtene det opereres med i de norske lovene er av en slik verdi at det må ha vært nesten umulig for en vanlig borger å innfri dem. Generelt sett har bøtesatsene i Norge vært svært strenge sammenlignet med svenske og danske lover. At det er de nyere norske lovene som har paragrafer vedrørende denne type straff mener jeg reflekterer et økende problem og igjen den økende verdien på fuglene.

---

4. Fangst og eksport av falker/hauker fra norsk område

Først i dette kapitlet går jeg nærmere inn på de forskjellige metodene som ble benyttet til fangst. I den sammenheng er det viktig å legge merke til forskjellene mellom haukene og falkene. De ulike fuglene egnet seg til forskjellige typer jaktteknikker og i forskjellige typer terreng. Dette igjen hadde en innvirkning på prisen, etterspørselen og hvem som kjøpte de forskjellige fuglene. Og som en videre kan se av diplomene, forekommer ofte hauker og falker samtidig, men de er omtalt hver for seg. Sjelden forekommer ordlyden ”falker” når det er ment hauker, men det er i mange tilfeller også vanskelig å vite eksakt hvilke typer fugler som er omtalt.

4.1 Fangstmetoder

4.1.1 Fangst av redeunger

Ut i fra lovene kan det synes som om den vanligste formen for fangst av hauker var å spore opp reirene til fuglene. De ikke flygedyktige ungene ble bundet til reiret med stropper slik at de ikke hadde anledning til å forlate redet når de nådde flygedyktig alder, og skogens eier kom for å hente dem. Denne metoden må ha vært svært gammel da den dukker opp allerede i de eldste lovene. Derimot viser det seg et det nok ikke er denne metoden som gir de beste jaktfuglene. Det ble antatt at fugler som hadde fått anledning til å lære seg å jakte på vilt i fri tilstand utviklet bedre instinkter og var ivrigere og flinkere til å utføre oppgavene sine i fangenskap. En falk eller hauk som aldri hadde behøvd å fange mat selv for å overleve hadde i følge falkonerene ikke et like kraftig ”stød”¹²⁶, det vil si at selve angrepet på byttet ikke var like kraftfullt som hos fugler som var fanget i voksen alder. Dette ble forklart med at en

---

¹²⁶ Tillisch, C.J. 1949, side 23.

fugl som var oppvokst i frihet hele tiden måtte perfektionere sine jaktteknikker for å skaffe seg mat på mest mulig effektiv måte. En fugl oppvokst i fangenskap var vant til å få maten servert og hadde ikke det samme behovet for å hele tiden å forbedre sine ferdigheter innen jakt.

Fangst av voksen rovfugl krevde andre fangstmetoder og ble gjerne ikke utført av vanlige skogseiere eller bønder, men snarere av utenlandske falkefangere som hadde spesialisert seg på området. I lov materialet dreier det seg først og fremst om fangst av hauker, det vil si i landsloven er ordet ”falker” tilføyd og ”utmark” er erstattet med ”fjellene”. Falker hekker oftest i fjelltrakter, gjerne på utilgjengelige klipper, så det var ikke alltid en enkel sak å binde fast ungene i redet. Derimot ble dette gjort med hauker som gjerne hekket i trær i skogen. Der var det lettere å komme til og merke med bumerke, og derfor var det antagelig også enklere å benytte denne type fangst på disse ikke fullt så verdifulle fuglene. I Frederik II’s verk ”De arte venandi cum avibus” er det også beskrevet en annen form for fangst av redeunger. Det var viktig at ungene ble hentet i redet når de hadde oppnådd en viss alder. Det var en gammel regel at ungene skulle være ca. 20 dager gamle og når styre- og sving fjærene var to til tre cm lange. Når ungene først var hentet, ble de plassert i et kunstig rede med tak. Her ble de foret opp og når de ble store nok til å fly, fikk de lodd på bena slik at de skulle holde seg i nærheten. Denne metoden er utførlig beskrevet, men den er ikke anbefalt for å få en skikkelig god falk.¹²⁷

4.1.2 Fangst av voksen hauk

Ut i fra de engelske regnskapsnotisene ser en tydelig at det ble utført mange hauker fra Norge gjennom hele middelalderen, og senere. Det synes dermed merkelig at jeg ikke har funnet beskrevet eller indikert noe sted om fangst av voksen hauk. Det som er å finne angående fangst av hauk generelt er i all hovedsak om redeunger, angående

---

¹²⁷ Tillisch, C.J. 1949, side 22 – 23.

spurvehawk og mindre fugler er det nevnt snarer.¹²⁸ Det er stor sannsynlighet for at det også har foregått en form for fellejakt på voksen hønsehauk. Akkurat hvordan dette har foregått vet vi lite om, men erfaringsmessig er det lett å fange unge voksne streiffugler uten revir. Haukene søker gjerne mot hønsegårder eller dueslag når de er sultne. Med dødt eller levende åte i en ”kråkefelle” hvor hauken slipper seg ned i en luke på toppen og siden ikke har noen mulighet til å komme ut før den blir hentet, kan fangsten også ha funnet sted uten at fangstmannen behøvde å være til stede. Om det har foregått på denne måten er bare en spekulasjon, men den er så enkel at det høyst sannsynlig har vært i alle fall en lignende fangstmetode på de større haukene.

4.1.3 Falkefangst

Ut i fra det vi har bevart av arkeologiske og skrevne kilder fra middelalder og perioden etter reformasjonen, kan det synes som om den viktigste formen for falkefangst foregikk i fjellstrøk, det vil si i flate heilandskap rundt om i landet. Noen områder skiller seg ut som mye benyttede, mens fangsten også foregikk i de fleste områder av landet hvor falker levde. Noen områder som ser ut til å ha vært mye brukt er Røros-traktene og Dovrefjell.¹²⁹ En må kunne regne med at hele dette fjellområdet har vært benyttet, og det kan regnes som det første store falkefangstområdet i Norge.¹³⁰ Generelt er det ingen eksakte beskrivelser av fangstplassene. Dette kan ha med at de utenlandske falkefangerne holdt en del hemmelighetskremmeri rundt selve fangsten. Derimot er det funnet rester av gamle falketufter (hytter). Problemet med disse hytte restene er at det er vanskelig å si noe om hvor lenge disse områdene har vært benyttet.

Tradisjonen med å benytte ”falkehytter” til fangst er i følge Tillisch den mest effektive, og den som ”gennem aarhundreder” har spilt størst rolle i Skandinavia,

---

¹²⁸ Tillisch, C.J. 1949, side 24.

¹²⁹ Olafsen, O. 1916, side 345.

¹³⁰ Bø, O. 1963, side 80.

Island og i Nederland.¹³¹ Som allerede nevnt var det oftest utlendinger som utførte denne type fangst i Norge. Selve ”hytta” var ganske enkel. Den var bygget ved at det ble gravd en fordypning på et strategisk plassert sted i et terreng hvor falkene levde, over denne fordypningen ble det så bygget en lav hytte av torv og jord og støttet av stokker. På den ene siden fantes det et tittehull, og på den andre siden en liten dør. Denne var gjerne plassert på østsiden slik at vind og vær ikke skulle bli plagsomt. Inne i hytta hvor falkefangerne oppholdt seg store deler av dagen, var det svært enkelt og intet ildsted. Selve hytta var bare et skjul for fangerne, det var på utsiden det avanserte innfangningsutstyret var montert. Foran hytta ble det laget en eller to tuer hvor det ble bundet fast en Tornskate (*Lanius collurio*), eller en Varsler (*Lanius excubitor*).¹³² Disse skulle gjøre jobben som nettopp varslere og fortelle fangerne inne i hytta at det var falker i nærheten. Inne i hytta var det liten oversikt, og en varslere kunne se og advare mot rovfugl lenge før et menneske. Det var også mulig for trenede ører å høre på varslersens skrik hva slags rovfugl som var i nærheten. Var det en falk ble varsleren trukket inn i et skjul på tuen. Videre var det foran hytta satt opp tre høye stolper, hver med et tau festet til toppen, som gikk videre inn i hytta. Til den første stangen var det bundet en tam due, som i likhet med varslere kunne trekkes inn i et skjul ved stolpens fot. I den neste stolpen var det bundet en tam falk av ringere verdi, med en samling av fjær litt lenger ned i det samme tauet og i den siste en lokkefugl i form av en liten falk. Når varsleren var trukket i sikkerhet ble lokkefuglen heist for å lure falken til stedet. Så snart falken oppdaget at lokkefuglen ikke var levende, ble denne senket og den tamme falken sluppet ut av sitt gjemmested. Den fløy så i sirkler rundt stangen, og det så da ut som om den var i ferd med å slå et bytte på grunn av fjærbunten som svedde under fuglen. Den ville falken kom for å være med i kampen, men innen den var fremme var den tamme falken igjen i sikkerhet i sitt skjul. Nå ble derimot den tamme duen heist opp. Straks falken styrtet etter duen som nå var det

---

¹³¹ Tillisch, C.J. 1949, side 27.

¹³² Tillisch, C.J. 1949, side 28. Han skriver Tornskate, men supplerer med det latinske navnet for Varsler, den fuglen som på norsk heter Varsler heter Tornskate på dansk. Antagelig ble disse fuglene benyttet om hverandre, de tilhører samme familie og innehar mer eller mindre de samme egenskapene.

mest interessante byttet, ble også den trukket inn i skjul. Falken ble så sittende uten å skjønne hva som foregikk. Innen den fikk samlet seg var det på ny sluppet ut en annen due noe lenger bort fra hytta. I det falken kastet seg over denne duen, ble den av falkefangerne i hytta trukket i retning et av tre nett som var montert noe lenger borte. Dette foregikk så forsiktig at falken ikke ble var situasjonen før den var fanget i nettet sammen med byttet. Nå var det bare for fangerne i hytta å ta falken ut av nettet og sette på den en treningshette av lær og såkalte ”sko”, lærreimer rundt bena, hvorpå den ble plassert inne i den mørke hytta for å roe seg ned.¹³³ Dette ser i følge middelalderkilder ut til å være den beste metoden å fange voksne falker, det hele høres utrolig komplisert ut, og prosessen kan slå feil flere ganger underveis. Det er forståelig at fangerne var fornøyd med kun noen få falker i løpet av en sensommer/høstsesong. Teknikken gir også forståelse for at dette ikke var en jobb for folk flest, men at både tålmodighet, timing og erfaring var viktig for at det skulle lykkes. Olaf Bøe forteller om hollendere som utøver denne type fangst i Norge også etter reformasjonen.¹³⁴ Det kan tyde på at selv om denne metoden var svært tidkrevende, var den faktisk en av de beste, en god gammel metode som ble benyttet av generasjoner med falkonerer. Metoden må ha vært lønnsom for de som holdt på med den. Vi har i dag en rekke rester av dårlig bevarte falkefangerhytter fra den senere delen av middelalderen, men ut fra Tillischs beskrivelse av hvordan jakten har foregått allerede på 1200-tallet må vi gå ut ifra at de samme teknikkene og fangstområdene har vært benyttet også i den perioden oppgaven omhandler.

4.1.4 Fangst av annen type rovfugl

Selv om den over nevnte metode synes å ha vært mest utbredt, i alle fall den mest omtalte, ble falker også fanget på andre måter. Mindre fugler som dvergfalk og spurvehauker har antagelig også blitt fanget i sinnrike snarer og ved lim på busker

---

¹³³ Tillisch, C.J. 1949, side 28-30.

¹³⁴ Bøe, O. 1962, side 28-30.

som var strategiske utkikksposter for disse mindre rovfuglene. Begge de over nevnte fugleartene lever i Norge. Denne metoden for fangst er beskrevet i Fredrik II's *De Arte cum Avibus*, men vi har ingen overleveringer som tyder på at metoden var særlig utbredt her til lands.¹³⁵ Det er også lite som tyder på at det ble fanget ørn og ugler for jaktøyemed i Norge, selv om begge disse grupper tradisjonelt har blitt benyttet til jakt noen steder. De norske ørnene har antagelig vært for store og upraktiske som jaktfugler.¹³⁶ Ørner ble for eksempel mye benyttet, og brukes fremdeles til ulvejakt på de store steppene i det østlige Asia.¹³⁷

4.2 Hvor foregikk fangsten

I lys av fangstmetoder og fremgangsmåter vil det også være naturlig å se nærmere på hvor i landet, både topografisk og geografisk, hauke- og falkejakten har foregått. Når det gjelder topografien har falkene og haukene hver sine leveområder, jaktteknikker og næringskilder. Disse kriteriene virket inn på hvor i landet fangsten har foregått. Når det gjelder haukene, så er deres naturlige habitat skogsområder. Hønsehauken som jo var den mest benyttede på grunn av sin størrelse, har sin utbredelse stort sett over hele det norske fastland. Når det gjelder haukene er det som nevnt mest sannsynlig at teknikken med å binde ungene til reiret ble benyttet. Ved å bruke lovene i søken etter geografisk utbredelse for denne type fangst ser vi først at Gulatingsloven, som gjaldt for områdene Agder, Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Sunnmøre, og etter hvert også Valdres og Hallingdal,¹³⁸ har en slik lovparagraf. Siden loven omfattet hele dette området kan vi anta at det ble fanget haukunger i disse skogområdene. Videre har vi en tilsvarende lovtekst fra Frostatingsloven, som gjelder for området rundt Trondheim, og mest sannsynlig Nordmøre og Oppdal og områdene

---

¹³⁵ Tillisch, C.J. 1949, side 24.

¹³⁶ Tillisch, C.J. 1949, side 26.

¹³⁷ Tillisch, C.J. 1949, side 9.

¹³⁸ *Den Eldre Gulatingsloven*. 1994, side 7.

nordover mot Hålogaland¹³⁹. I denne loven er til og med lovteksten utdypet med ”gaashaukar” som forsterker sannsynligheten for at denne fangsten har foregått i skogområdene i denne region. Fangsten av hauker har altså foregått over store deler av Trøndelag og hele den vestlige delen av Sør-Norge. Vi har ingen bevarte lover for det øvrige Østlandet når det gjelder denne reguleringen. Allikevel er det stor sannsynlighet for at det også i Borgartingsloven, som gjaldt for østlandsområdene, har vært en tilsvarende lovtekst, og at det har foregått en slik type fangst også her.

Når det gjelder falkene har de spesialisert seg på jakt i åpent terreng. Det fører med seg at falkene gjerne også hekker og lever i slikt landskap. For det Norrøne området betyr dette for det meste i fjellheimene og slettelandskaper langs kysten slik som vi blant annet finner på Jæren, i tillegg til Island og Grønland. Det kan se ut som om fangsten av falkene for det meste har foregått ved fangst av voksen fugl, som beskrevet over. Hovedsakelig har det foregått i de indre fjellstrøkene i Øst-Norge, men vi har ikke bevart noen konkrete opptegninger over fangstplasser fra 11-1200-tallet. Vi har i diplommaterialet mange bevarte brever både fra England og kontinentet som forteller om leveranser av falker og tillatelser til fangst av falker i Norge, men ingen av disse tidlige brevene gir oss noen indikasjon på hvor i Norge fuglene kom fra, eller hvilke områder fangstillatelsene kom fra.

Selv om det er vanskelig å peke ut fangstplasser på det norske fastlandet, har vi gode bevis for at mye av falkefangsten foregikk på Island. Vi har overlevert et par brev sendt fra kong Håkon Håkonsson til Henrik III i England. I brev nr. 474 RN bind I fra januar 1224 takker Håkon Håkonsson for gaver og sender seks geirfalker og noen hauker. Han lover Henry III flere falker så snart falkefangerne han har sendt til Island returnerer. Videre i brev nr. 536 RN bind I fra samme år, eller året etter, skriver Håkon Håkonsson at falkefangerne nå har returnert fra Island og som lovet sender han nå 13 geirfalker og andre gaver til Henry III, som han håper blir godt mottatt. Brevene sier ingenting om hvor på Island falkene ble fanget, men de forteller oss i alle fall at

---

¹³⁹ *Frostatingsloven*. 1994, side XX - XXI

en del av fuglene som ble gitt som gaver til utlandet ble hentet fra Island. Om en sammenligner med at de nederlandske falkefangerne på Dovrefjell var fornøyde med 3-4 falker på en sesong, ser det ut til at det var rikt med falker på Island, i alle fall i denne perioden. Tretten falker på to sesonger var en stor fangst og ikke minst en betydningsfull gave. I tillegg til de tretten som ble sendt til England er det ikke umulig at Håkon Håkonsson selv beholdt noen falker.

I boken *Falcon catching in Norway* av folkloristen Olaf Bø fra 1962, har han sett nærmere på en rekke fangstplasser og metoder for fangst av rovfugl i Norge. Han har lagt vekt på perioden fra etter reformasjonen og frem til 1700-tallet. En av de første og best dokumenterte kildene han benytter seg av er *Carl von Linnés* reise til Dalarne sommeren 1734. Den svenske naturvitenskapsmannen har nøye dokumentert og kartlagt ruten han reiste.¹⁴⁰ Linne beskriver i detalj falkefangst som foregikk på nesten identisk vis som jeg har beskrevet i kapittel 4.1.3. over. Metoden er som nevnt i følge Tillisch en gammel og god metode som ble benyttet av generasjoner av falkefangere. Linnés reise og beskrivelse av fangsten var i et område i nærheten av innsjøen Femunden og stemmer godt overens med tidligere nevnte områder som Rørostraktene og kanskje også Dovrefjell. I tillegg til de allerede nevnte områdene har Bø forsøkt å spesifisere fangststeder i fjelltraktene, men det er lite av det jeg synes er relevant i forhold til middelalderen, da det er lite fakta å forholde seg til. Når det gjelder fangstområder langs kysten av Sør-Norge er det ingen dokumentasjon av fangstplasser fra middelalder. På en annen side er det flere bevarte dokumenter og muntlige overleveringer som forteller oss at det i alle fall i perioden fra rundt 1600 foregikk fangst av både falker og hauker i området rundt Lista.¹⁴¹ Fra perioden 1600 og fremover til 1800 har Bø også mer detaljert plassert fangstplasser fra dette området. Jeg tror allikevel ikke at det er noen god ide å forsøke å føre bruken av disse plassene så langt bakover i tid som til middelalderen. Hvorfor området rundt Lista ble

---

¹⁴⁰ Bøe, O. 1962, side 27.

¹⁴¹ Bøe, O. 1962, side 48-51.

benyttet som et fangststed for falk er i denne sammenheng mer interessant. Under høsttrekket var det en god del falker både jaktfalker og vandrefalker som kom inn over land nettopp i området rundt Lista.¹⁴² Fuglene som da hadde vært på trekk en stund slo seg til i området for å hvile og jakte litt før de igjen forflyttet seg videre. Det var falkenes trekkruter som gjorde Lista til et godt fangststed langs kysten.

Sannsynligheten for at falkene allerede i flere hundreår hadde benyttet seg av de samme trekkrutene er så stor at jeg også tror at falkefangerne i middelalderen var klar over dette. På lik linje med sine etterkommere må de ha fanget fugl i de samme kystområdene rundt Lista.

Her har jeg forsøkt å kartlegge hvor i Norge det har foregått fangst av først hauker, og så falker. Ved hjelp av lovene har jeg kommet frem til at fangst av hauker har vært vanlig over hele det norske fastland, så sant det har vært tilgang på hekkende hønsehauk. Når det gjelder fangst av falker er det lite å hente i lovene. Falkefangsten ble oftest utført av utenlandske falkefangere og hadde sin store oppblomstring på 1200-tallet. I et forsøk på plassere denne typen fangst har jeg benyttet meg av diplomer og nyere kilder som jeg har trukket bakover i tid. Det meste tyder på at falkefangsten på fastlandet har funnet sted i fjelltraktene på Østlandet og på slettelandet sør i Norge. Felles for disse områdene er at de er lett tilgjengelige for utlendinger via båt og hest. Fangst av falker har også foregått på Island og Grønland. For Islands vedkommende har vi kongelig korrespondanse som bevitner rik fangst av falk der. Grønlandsfalkene var svært populære og verdifulle, så selv om det ikke er kilder som forteller om fangst der, vet vi at det har foregått.

---

¹⁴² Bøe, O. 1962, side 51.

4.3 Hvem fanget falker/hauker på norsk område. Og hvem hadde eiendomsrett til de fangede fuglene

Ut ifra de reguleringene lovene har om fangst av redeunger i utmark, kan en anta at det var vanlige folk som bønder og leilendinger som tradisjonelt drev med fangst av hauker. Fuglene var verdifulle som salgsvare og ble nok helst tilbudt utenlandske handelsreisende. Etter hvert som de norske haukene og falkene ble kjent i Europa som svært gode jaktfugler økte også etterspørselen, og kongen fattet interesse for fuglene og den verdien de representerte. Av Landsloven er det tydelig å se at kongen fikk et behov for å regulere og få bedre kontroll over fangsten av rovfuglene.

Alle hønsehøker og alle falker som hekker i fjeldene, dem eier jorddrotten. Men vil han sælge falker, da skal han først tilby kongen dem før end andre mænd. Kongen kan la falker jage i hver mands skog, som han vil i Norge.¹⁴³

I tillegg til at kongen innvilger seg selv førsterett til kjøp av falker skulle også hans menn kunne fange hauker og falker hvor de ønsket, uavhengig av hvem som eide grunnen der fangsten foregikk. For de grunneiere som bodde i områder med mye hauker/falker må disse bestemmelsene ha hatt en innvirkning på økonomien i negativ retning. Det som tidligere hadde vært en god attåttnæring ble sterkt regulert. Sannsynligheten for at jordeierne fortsatte å fange hauker og falker etter dette og selge dem til det illegale markedet var nok svært stor, og kongen oppnådde ikke det monopolet han ønsket.

4.3.1 Falkefangerne

Hvem som i middelalderen fanget falker på norsk område har vi lite kildemateriale om. Å fange falker var en tidkrevende kunst som krevde full konsentrasjon og mye kunnskaper. Det var få bønder og grunneiere i Norge som hadde tid eller kunnskap nok til at en slik fangst kunne lønne seg. I Landsloven heter det at kongen kan jakte falker hvor han vil. Det må bety at han hadde egne folk til å fange falker for seg.

---

¹⁴³ Magnus Lagabøtes Landslov, landsleigebolken, kap 52.

Hvem var så disse falkefangerne? Hvis vi går til diplomene for svar finner vi mange kongebrev og regnskapsnotiser fra de engelske arkivene. Ofte er også disse utstyrt med navn på menn som enten har levert eller hentet falker som var sendt i gaver. Det dreier seg om både engelske, norske og forskjellige utenlandskklingende navn. Noen var i den norske kongens tjeneste, eller de var norske kirkemenn, mens andre var engelske kjøpmenn eller i den engelske kongenes tjeneste.¹⁴⁴ Felles for de fleste av disse mennene er at det tyder på at de bare var kurerer som passet på fuglene under transporten og sørget for at de kom frem til rette vedkommende. Det forteller oss lite om hvem som hadde fanget fuglene, selv om det blant disse kurerene må ha vært menn som visste hvordan fuglene skulle behandles og mates under transporten. Et brev som kan fortelle oss litt mer om eventuelle falkefangere er et leidebrev fra Henry III til Håkon Håkonsson fra 1. april 1252 hvor han ber om fritt leide for en mann med navn Geoffrey le Faucuner og hans menn Robert og Walter som skal til Norge for å kjøpe falker. Navnet "le Faucuner" betyr falkefanger og at han skulle være i Norge omkring et år burde fortelle at det i dette tilfellet dreide seg om menn som ikke bare skulle kjøpe, men også fange falker i Norge. Både navnet og tilnavnet på denne mannen vitner om at han ikke var av engelsk opprinnelse. Han kan ha vært fra det kontinentale Europa, kanskje Frankrike, men han gikk i den engelske kongens tjeneste.¹⁴⁵

Fra middelalder er det vanskelig å si noe konkret om hvem som fanget, eller i alle fall hadde løyve til å fange falker på de norske områdene. Som vi allerede har sett var det mest sannsynlig at det var de fastboende bøndene som stod for det meste av i alle fall haukefangsten. Det diplomene kan informere oss om er hvem som kjøpte, og transporterte falkene og haukene ut av landet. Diplomene viser veien fra det norske markedet til det engelske og veien fra den norske kongen til den engelske kongen. Vi har også noen brev fra denne perioden som dokumenterer at det ble innført, eller

---

¹⁴⁴ Blant annet, RN nr. 348, 361, 466, 479, 578. bind I.

¹⁴⁵ RN nr. 853 bind I.

solgt, norske fugler også til øvrige europeiske land. Denne dokumentasjonen er heller beskjedne i forhold til den som omhandler det engelske markedet. Det finnes ett utdrag fra en tollrulle i Brügge fra 1200-tallet over innførsel av diverse varer fra Norge, blant varene er geirfalker.¹⁴⁶ Og så er det en noe senere instruks (1347) fra Filip VI til sin egen skattemester om å godtgjøre den norske kongens sendebud som har brakt med seg noen geirfalker.¹⁴⁷ Utenom de over nevnte dokumentene kommer de fleste opplysningene om utlendinger som skaffer falker fra Norge via de engelske arkivene. Fra 4. mars 1253 finnes for eksempel et leidebrev fra kong Henry III hvor han gir fritt leide for to av greven av Bretagnes sendemenn som skal til Norge for å skaffe geirfalker.¹⁴⁸

Fra perioden etter 1300 finnes det dokumentasjon på at det ble fanget falker i Norge og på Island som ble eksportert til egne falkonerskoler og falkestasjoner i Tyskland og Nederland. Her ble fuglene trent opp for videre salg. Når falkene var ferdig ”utdannet” ble de solgt videre til europeiske stormenn. Både i Lübeck og i Reval har det vært slike falkonerskoler og salgshus.¹⁴⁹ I følge Bøe var det i 1378 et handelshus i Lübeck som temmet og trent falker som ble videresolgt i Nürnberg, Venezia og så langt vekk som Alexandria.¹⁵⁰

Lenge før middelalder er det funnet ben av rovfugler i svenske branngraver.¹⁵¹ I noen tilfeller har det i slike graver også dukket opp arabiske mynter. I funn fra Birka dukker det også opp fargerike orientalske klær.¹⁵² Anne Sine Ingstad mener det er grunn til å tro at noen av disse myntene kan ha stammet fra arabiske falkonerer på

---

¹⁴⁶ RN nr. [1046]

¹⁴⁷ RN nr. 936 bind I.

¹⁴⁸ RN nr. 883 bind I.

¹⁴⁹ Bendixen, B.E. 1916, side 456.

¹⁵⁰ Bøe, O. 1962, side 17.

¹⁵¹ Vretemark, M. 1983, pkt. 5.3.

¹⁵² Ingstad, A.S. 1992. s 239.

reise i Norden for å skaffe seg jaktfalker til sine herrer.¹⁵³ Dette er en interessant teori i og med at vi har lite vitnemål om av hvem og hvordan transporten av disse fuglene foregikk. Når vi nå vet hvilken verdi hver enkelt fugl representerte, er det ikke usannsynlig at arabiske stormenn hadde egne folk som reiste hele den lange veien til Norge og Sverige for egenhendig å ta seg av utvelgelse og frakt av fuglene tilbake til Midtøsten.

4.3.2 Eiendomsrettigheter

I løpet av middelalderen var det to pågående konflikter angående eiendomsrettighetene til falker og hauker. En konflikt kommer frem i lovmaterialiet og en i diplomene. Konflikten i lovene dreier seg først og fremst om haukene. Som vi ser i kapittel 3.3 om lovene er det i de eldre lovene ikke enighet om hvorvidt det er *jordeieren*, eller *jordleieren* som har rettigheter til haukene som hekker i utmarka. I Gulatingsloven er det han som leier jorden som har rettighetene til haukene som hekker i utmark, i Frostatingsloven er det han som eier jorda som sitter på rettighetene. Videre i Landsloven, hvor også falker er tatt med i bildet, er det også *jordeieren* som har eierrettighetene til fuglene, men der er det lagt til en klausul om at kongen har forkjøpsrett hvis fuglene skal selges. Det er også kommet til en lov om at kongen har rett til å fange falker og hauker hvor han vil, også på privat grunn. Tall fra 1350 viser at kongen på det tidspunktet eide 7 % av jorda.¹⁵⁴ Det var dermed mye skog og fjell som kongen ikke hadde råderett over, og løsningen med et tillegg i loven var et viktig skritt mot større kontroll av rovfuglene fra kongens side. Det er grunn til å tro at også kirken hadde interesse av denne konflikten. Kirken var en stor *jordeier* utover i middelalderen. Vi har ingen tall på hvor mye jord kirken eide fra 1100-tallet, men rundt 1350 vet vi at kirken faktisk eide så mye som 40 % av jordegodset¹⁵⁵, og

---

¹⁵³ Ingstad, A.S. 1992. s 239.

¹⁵⁴ Sigurdsson, J.V. 1999, side 10.

¹⁵⁵ Sigurdsson, J.V. 1999, side 10.

mye ble leid ut til leilendinger. Som en ser hadde kirken i likhet med kongen en interesse av lovgivningen rundt falker og hauker. Det var nettopp dette som var roten i den neste diskusjonen om eiendomsretten.

Kirken hevdet i likhet med kongen retten til å kjøpe hauker og falker. I forbindelse med kardinal Nicolaus Breakespears legasjon 1152-53, og særskilte rettigheter for erkesetet, blir ”retten til å kjøpe høker og falker” fastslått blant andre rettigheter for kirken. Dette privilegiet kom i en tid hvor kongemakten fortsatt stod svakt og kirken så sitt snitt til å utvide sine rettigheter generelt.¹⁵⁶ Den første dokumentasjonen vi har om denne konflikten er et privilegiebrev fra pave Coelectin III til erkebiskop Eirik i Trondheim fra 1194.¹⁵⁷ I brevet blir rettigheter kirken tidligere har ervervet slått fast, blant annet retten til å kjøpe fugler. Om kongen innrømmet disse privilegiene er uvisst, men vi vet at i en avtale mellom erkebiskop Jon Raude og kong Magnus Lagabøte fra 1273 gir Magnus erkebiskopen tillatelse til å kjøpe hauker og falker slik hans forgjengere allerede hadde gjort.¹⁵⁸ Dette tolker Bøe som om at kirken har kjøpt fugler fra bønder og på det svarte markedet for å gi videre i gaver. I tillegg til dette må vi huske på at kirken var en av de større jordeierne i denne perioden og at de selv kan ha fanget fugler på egen grunn, uten å ha lagt dem frem for salg til kongen. I Sættargjerden fra 1277 må kongen igjen undertegne på kirkens rett til å kjøpe hauker og falker.¹⁵⁹ Hvorvidt Sættargjerden faktisk ble overholdt av kongene i de påfølgende årene, blant annet under unionen med Sverige, er omdiskutert. Det er allikevel ingen ting som tyder på at kirkens rett til å kjøpe fugler ikke ble etterfulgt i Norge.¹⁶⁰ Bare et par år etter forliket i Tunsberg reiste en delegasjon for kong Magnus Lagabøte til Island for å få gjennomslag for de nye lovene der. I den sammenheng skrev

---

¹⁵⁶ Blom, G.A. 1967, side 86 og 89.

¹⁵⁷ RN nr. 226 bind I.

¹⁵⁸ Bøe, O. 1962, side 19.

¹⁵⁹ Blom, G. A. 1967, side 168.

¹⁶⁰ Blom, G.A. 1967, side 324.

erkebiskop Jon Raude til biskop Arne på Skálaholt for å advare ham om kongens intensjoner om å frata kirken de gamle rettighetene angående fangst av falker som kirken hadde nytt godt av siden fristatstiden. Biskop Arne som holdt på at kirkens jord skulle være unntatt kongens rett, fikk gjennomslag for det. Falkefangstrettighetene på Island ble værende som de hadde vært, i alle fall for den gangen.¹⁶¹ Alle disse gjentakelsene av det samme privilegiet indikerer at denne retten til å handle med hauker og falker har vært av en viss betydning for kirkemakten. Ut fra den verdien fuglene representerte, spesielt som gave til viktige alliansepartnere, er det forståelig at kirken ikke ønsket at denne retten skulle være forbeholdt kongen. Det var viktig for kirken å ikke bli kongen underlegen og ved et slikt privilegium var det mulig for kirken å holde tritt på dette området. Et annet aspekt ved den stadige gjentakelsen av det samme privilegiet vitner om at kongen ikke har ønsket at kirken skulle ha slike rettigheter. Kongen forsøkte i det lengste å holde denne rettigheten for seg selv, men ved Sættargjerden i Tunsberg 1277 kan det se ut som om kongen endelig gir opp det monopolet på falkene han lenge har forsøkt å oppnå. Uten at det kommer frem i denne sammenhengen kan dette ha vært et trekk fra kongens side, hvor han måtte gi noe for å opprettholde andre rettigheter. Fra 1231 har vi et engelsk regnskapsbrev som forteller oss at kong John i England har mottatt fugler fra biskop Nicolas av Oslo.¹⁶² Vi har ikke mange brev av denne typen hvor en kirkens mann sender fugler til utenlandske konger, uten at den norske kongen også er med som giver. Men det viser at også kirken benyttet seg av denne typen verdifulle gaver til å knytte vennskap og allianser.

4.4 Falker som gaver

Skikken med gavegiving er gammel og har hatt store betydninger i Norge fra tiden før kongedømmet. Det var da gjerne høvdinger som ga gaver til bønder de ønsket

---

¹⁶¹ Bøe, O. 1962, side 21.

¹⁶² RN nr. 361 bind I.

støtte fra. Med gavegiving ble det opprettet et vennskapsforhold mellom giver og mottaker. I dag ville vi kanskje heller kalt det en avtale eller allianseforhold der partene står i gjeld til hverandre. Gjennom å gi gaver ble det skapt et avhengighetsforhold mellom høvdingen og undersåttene.¹⁶³ Senere når de ulike kongsemmene kjempet om makten i landet, hadde gaver til potensielle støttespillere en rolle i maktkampen. Det var den kongen som var den mest gavmilde som fikk flest tilhengere og dermed også mest hjelp i kampene. Han vant dermed størst makt.¹⁶⁴ Når en konge skulle etablere seg, enten det gjaldt hans posisjon innen landet eller på det internasjonale plan, ble det knyttet personlige bånd til dem han ønsket som støttespillere. Dette båndet ble vanligvis opprettet ved gaveutveksling.¹⁶⁵ Det var mange regler som gjaldt når det kom til gavegiving. Det var ikke sånn at en kunne gi hvilken gave som helst til en annen. Det var regler for hvilke typer gaver som sømnet seg å gi til menn av høyere eller lavere rang. For eksempel var våpen en komplisert gave. Våpen symboliserte makt og kunne ikke gis til en som stod høyere i rang. Om du ga feil gave til en mann over deg i hierarkiet, kunne du risikere at han ble fornærmet og vennskapet ble brutt.¹⁶⁶ Gavegiving ble videre praktisert på et enda høyere plan, mellom konger og andre stormenn i Europa. Norge var i andre halvdel av 1200-tallet på sitt mektigste og største i utstrekning. I forhold til de større landene i Europa var Norge allikevel i en underliggende posisjon, og det var viktig for både kongen og kirken å skaffe seg mektige forsvarere og knytte vennsks- og handelsallianser.

Det var mange regler knyttet til gaver gitt mellom konger, såkalte kongegaver. Det viktigste var at gaven var fri for symbolsk verdi som rangerte giver og mottaker

---

¹⁶³ Jón Viðar Sigurdsson. 1999, side 28.

¹⁶⁴ Jón Viðar Sigurdsson. 1999, side 82.

¹⁶⁵ Jón Viðar Sigurdsson. 1999, side 82.

¹⁶⁶ Jón Viðar Sigurdsson. 1999, side 83.

hierarkisk. En mye benyttet kongegave var kostbare segl.¹⁶⁷ En annen verdifull og uproblematisk kongegave var falker.

De norske kongene hadde gjennom lovene sikret seg forkjøpsrett til hauker og falker fanget på norsk område. Hovedgrunnen til dette var ikke at de selv benyttet fuglene til jakt, men at verdien av fuglene i et politisk spill var helt uvurderlig. En hauk eller helst en falk av det rette slaget var noe av den beste gave en konge kunne gi. Den eneste symbolske verdien knyttet til falkene var at de var ”en konge verdig”, og alltid en god gave. Med tanke på at falker fra de norske områdene var kjent i det meste av Europa og Araberlandene¹⁶⁸ som vakre, da spesielt de hvite, og svært gode jaktfugler, satt de norske kongene på en uvurderlig skatt.

Den persiske sultanen Bajazet mottok løsepenger fra Karl VI av Frankrike for krigsfanger, deriblant den franske prinsen, etter en slagseier ved Nikopolis i 1396. Denne løsesummen bestod i hovedsak av et par perlebesatte jakthansker og 12 hvite jaktfalker.¹⁶⁹ Et annet sted er falkene referert til som ”*twelve Greenland Falcons*”¹⁷⁰ Sannsynligheten for at disse falkene kom fra de norske områdene er veldig stor, og det kan være en interessant opplysning med tanke på at dette var en tid hvor Norge ikke lenger hadde egen konge og maktkampen om tronen i Norden var høyst omdiskutert. Hvem hadde på den tiden utbytte av vennskap med Frankrike? Sett ut fra diplomene fra denne tiden så dreier de fleste seg om hvor vanskelig det var å få tak i det antall falker eller hauker som ble etterspurt. Det var i de fleste tilfeller kun mulig å skaffe et par tre fugler av gangen. Hvis de hvite jaktfalkene i dette tilfellet stammet fra Norge, må dette ha vært en svært viktig leveranse for den som stod bak. Og i et internasjonalt politisk spill kan en slik leveranse ha betydd en god del.

---

¹⁶⁷ Jón Viðar Sigurdsson. 1999, side 83.

¹⁶⁸ Birkeland, H. 1954, side 98-100.

¹⁶⁹ Olafsen, O. 1916, side 338. Tillisch, C.J. 1949, side 85.

¹⁷⁰ Marcus, G.J. 1980, side 92.

Også fra det tidsrommet denne oppgaven spenner over, har vi flere bevis på at de norske kongene visste å benytte seg av den enestående gaven en falk, eller en hauk representerte. Norge var blant de landene som hadde tilgang til de aller beste fuglene, ikke bare i Europa, men også i Midtøsten. Den eldste dokumentasjonen vi har på slike gaver er et brev datert sommeren 1200. Brevet er sendt fra pave Innocens III til erkebiskopen av Canterbury. Kong Sverre, som på den tiden var bannlyst, hadde utvekslet gaver med erkebiskopen. Paven mente at erkebiskopen burde være klar over Sverres situasjon, og hvis han ikke umiddelbart brøt kontakten ville han selv bli rammet av bannlysningen.¹⁷¹ For kong Sverre som befant seg i en presset situasjon, var det viktig å knytte bånd til innflytelsesrike menn, både verdslige og geistlige. En god falk i gave var det vanskelig for selv en erkebiskop å avslå. I dette tilfellet fungerte fuglene mer som bestikkelser enn som vennskapsknytting, men Sverre oppnådde tydeligvis det han ønsket, siden det gikk så langt at selve paven måtte gripe inn i situasjonen.

4.4.1 De første “politiske” falkene

Tillisch skriver i sin bok at Håkon Håkonsson av Norge var den første nordiske konge som sendte falker til utenlandske regenter som gave. Som eksempel nevner han sultanen av Tunis.¹⁷² Videre skriver han at den danske kong Christian IV var den første som ga bort falker til utenlandske stormenn i stor stil. Hvor han tar disse opplysningene fra refererer han ikke til. Sett ut ifra de brevene og regnskapsprotokollene jeg har benyttet meg av i denne oppgaven, er jeg ikke enig i hans observasjoner. Det kan være at han har benyttet seg av andre kilder enn de jeg har fått tak i, men mine erfaringer tilsier noe annet. I RN 267 bind I fra 29. juli 1200, som er et pålegg fra pave Innocens III til erkebiskopen av Canterbury, advarer paven at erkebiskopen må slutte med å utveksle gaver med ”forbryteren og kongemorderen

---

¹⁷¹ RN nr. 267 bind I.

¹⁷² Tillisch, C.J. 1949, side 91-92.

Sverre”. Gavene er i form av hunder, fugler, med mer. Hvis det var tilfelle at Håkon Håkonsson var den først til å benytte seg av falker/hauker som gave til innflytelsesrike utlendinger, ville ikke paven allerede 4 år før hans regjeringstid advare mot dette. Det samme kan vi se av brev RN 348 bind 1, fra 24. august 1212, hvor kong John har fått hauker i gave av kong Filippus av Norge. Filippus Simonsson var baglerkonge og satt i Viken fra 1207. Hans regjeringstid sammenfaller med Håkon Håkonssons. Vi har derimot ingen bevarte brev eller regnskapsnotiser fra samme år eller årene før som viser at Håkon Håkonsson var tidligere ute med de verdifulle gavene. Det første bevarte brevet som omhandler en hauk gitt i gave fra kong Håkon Håkonsson til Henry III er fra 7. september 1223.¹⁷³ Det kan være at Håkon Håkonsson har sendt jaktfugler i gave til de engelske kongene allerede før dette, det er ikke sikkert at alle gavene er dokumentert i regnskapsnotiser eller instruksjer til øvrig administrasjon i England. Enda et brev som gir informasjon om en slik tidlig gavegivning finner vi i et brev fra 1213 hvor kong John instruerer hva som skal skje med de fuglene biskop Nikolas av Oslo har sendt.¹⁷⁴ I dette brevet er det også nevnt andre falker og hauker fra Norge, uten å si noe om hvem avsenderen måtte være. Det kan jo være at de er fra kong Håkon Håkonsson, men jeg finner det da merkelig at biskopen er nevnt med navn og at kongen overhode ikke er tatt med.

Som en ser ut ifra brevene over har jeg kommet frem til at det ble utvekslet falker og hauker fanget på norsk jord allerede før Håkon Håkonssons regjeringstid. Jeg vil ikke se det som usannsynlig at det var kong Sverre som først som oppdaget den politiske verdien av jaktfuglene. Kong Sverre var en foregangsmann på mange områder og kom til å revolusjonere den norske politikken og krigføringen. Sverre vokste opp på Færøyene, og hans evner som ridder og krigfører til hest peker i retning av lengre opphold i England under oppveksten.¹⁷⁵ Jeg ser det som sannsynlig at det var under

---

¹⁷³ RN nr. 466 bind I.

¹⁷⁴ RN nr. 361 bind I.

¹⁷⁵ Sandberg, P.Ø. Forelesning Historie grunnfag: fordypning Kong Sverre, 3.gang. 8.2.2000.

disse oppholdene han også lærte om falkesporten og verdien av en god jaktfugl, både politisk og sosialt. Videre mener Tillisch at det var først med Christian IV på 15-1600-tallet at falker som gaver utviklet seg i større stil. Hva som menes med ”større stil”¹⁷⁶ er et definisjonsspørsmål. Jeg mener allikevel at falker og hauker ble benyttet som gaver i ”større stil” allerede flere hundre år før Christian IV’s regjeringstid, selv om han nok tok falkegavene enda et skritt videre.

4.4.2 Gavegiving i stor stil

Kong Håkon Håkonsson var den av de norske kongene som oftest og systematisk benyttet seg av falker og hauker som gave til utenlandske konger som ledd i sin maktpolitikk. Spesielt rettet Håkon Håkonsson sin interesse mot den engelske kongen og søkte han som en alliansepartner. Allerede Håkon Håkonssons far, kong Håkon Sverresson som kun ble sittende på den norske tronen fra 1202 til 1204, hadde opparbeidet seg et vennskap og allianseforhold til den daværende engelske kongen John (Johan uten land). Dette forholdet som faren hadde lagt grunnen til var viktig for Håkon Håkonsson å videreføre. Og det gjør han i januar 1224 ved å sende ”sine tro menn” (disse mangler navn i dokumentet) og sin klerk Andres erkediakon i Bergen til England med hele seks geirfalker og noen hauker. I tillegg lover han den engelske kongen Henry III flere fugler når delegasjonen han har sendt til Island vender tilbake. I brevet som fulgte fuglene minner Håkon Håkonsson den engelske kongen om det gode forholdet mellom deres fedre, han ber om vern for norske kjøpmenn i England og minner om at han ønsker et len i England.¹⁷⁷ For den norske kongen var det viktig å styrke sin posisjon og om han med en slik verdifull gave kanskje ikke fikk noe len, klarte han å opprettholde vennskapet med den engelske kongen. Som en ser av det neste brevet Håkon Håkonsson sender Henry III i denne sammenheng, takker Håkon Håkonsson for gavene han har fått tilbake fra Henry III, og sender de falkene han

---

¹⁷⁶ Tillisch, C.J. 1949, side 91-92.

¹⁷⁷ RN nr. 479 bind I.

tidligere hadde lovet. Dette brevet mangler nøyaktig datering, men må være skrevet i løpet av årene 1224-1225.¹⁷⁸ Håkon Håkonsson hadde fått det som han ville, antagelig mye på grunn av de rikelige gavene i form av norske og islandske falker. I årene fremover var det regelmessige gavebyttinger mellom kongene i de to landene. Som oftest var falker og hauker en del av gaven.¹⁷⁹

De norske falkene ble også gitt videre som gaver. I RN brev 608 bind I som er en instruks fra Henry III til Henry de Hauville (den samme konges hovedfalkoner), skal 2 av haukene som Henry III har fått i gave fra Håkon Håkonsson gis videre i gave til Richard greve av Cornwall og Poitou. Jarlene Richard Marshall og Gilbert Marshall mottar også geirfalker i gave som Henry III selv har fått fra Håkon Håkonsson.¹⁸⁰

Dette illustrerer verdien av de norske falkene på en annen måte. Når Henry III selv hadde nok falker i sitt falkoneri, brukte han fuglene som gaver til andre stormenn i England. For annen gang tjente de norske fuglene som en diplomatisk gave.

Betydningsfulle menn som det var viktig for Henry III å holde seg inne med ble verdsatt med norske falker og hauker som gaver.

Allerede fra borgerkrigstiden har vi dokumentasjon på at norske falker ble gitt som gave til konger og geistlige overhoder. Ut ifra den kunnskapen vil jeg slutte at kongene og geistligheten i Norge allerede da visste hvilke verdier falkene kunne representere i et politisk spill. Håkon Håkonsson var allikevel den kongen som først klarte å utnytte denne ressursen i større stil. Under hans regjeringstid var forholdene innad i landet mer ordnede, og kongen hadde større kontroll med fangsten av fuglene. I tillegg var mye av hans fokus rettet ut over landets grenser, og der ble falkene viktige brikker i det politiske spillet.

---

¹⁷⁸ RN nr. 536 bind I.

¹⁷⁹ Blant annet: RN nr. 578, 599, 607, 753 bind I.

¹⁸⁰ RN nr. 616 og 630 bind I.

4.5 Falkefangstens økonomisk betydning

Ved å se nærmere på de engelske regnskapsnotisene og instruksene fra 1100 og 1200-tallet, har jeg forsøkt å finne ut om eksporten av rovfugl fra de norske områdene hadde noen økonomisk betydning i tillegg til den sosiale rollen. Under har jeg gått igjennom de regestene som omhandler norske rovfugler og forsøkt å slå fast hvor omfattende denne handelen var og hvor mange fugler det kan ha dreid seg om. De 10 første brevene er fra 1100-tallet.

1129-1130, RN 73¹⁸¹, 25 falker, 8 hauker

1156-1157, RN 95, 32 pund $\approx$ 32 hauker/falker¹⁸²

1157-1158, RN 97, 40 s $\approx$ 2 falker

1162-1163, RN 109, 40 mark $\approx$ 32 hauker/falker

1163-1164, RN 113, 6 pund, 13 s $\approx$ 7 hauker

1176-1177, RN 153, 2 hauker

1179-1180, RN 164, 2 geirfalker

1184-1185, RN 179, 1 hauk

1184-1185, RN 181, 4 hauker, 4 geirfalker

1198-1199, RN 260, 1 hauk

Ved å gå ut ifra ca. prisen 20 shilling per falk/hauk, som tidligere beskrevet, gir dette ca. 120 rovfugl fra Norge til England. Altså mer enn en fugl i året. Videre i brevene fra 1200-tallet finner vi:

1200, RN 266, 2 hauker

1199-1200, RN 271, 2 hauker

1212, RN 348, hauker, mer enn 2¹⁸³

---

¹⁸¹ Alle de følgende brevene er hentet fra RN bind I.

¹⁸² RN nr 97 bind I, i fotnote.

-
- 1212, RN 350, geirfalker ?
- 1213, RN 361, hauker og geirfalker ?
- 1222, RN 454, falker ?
- 1223, RN 466, 1 hauk
- 1223, RN 468, haukene ?
- 1224, RN 479, 6 geirfalker og noen hauker ?
- 1224-1225, RN 536, 13 geirfalker
- 1228, RN 578, 6 geirfalker og 4 falker
- 1230, RN 599, falker og hauker ?
- 1231, RN 607, fugler ?
- 1238, RN 683, 6 hauker
- 1239, RN 688, 4 geirfalker og 5 hauker
- 1242, RN 728, 15 mark $\approx$ 11 hauker/falker
- 1243, RN 732, 4 geirfalker
- 1245, RN 753, 4 geirfalker og 4 falker (falcons gentiles)¹⁸⁴
- 1248, RN 814, 7 geirfalker
- 1252, RN 861, 6 geirfalker

Det er ikke like enkelt å fastslå hvor mange fugler det dreier seg om fra denne perioden. Mange brev mangler konkrete tall, men en overslagregning kan si oss noe. Jeg går ut i fra at ”noen” er mer enn tre og ”hauker/falker” er mer enn to. Når en så teller over med dette i minne vil en raskt se at også disse brevene omfatter over hundre fugler. Og det gjelder bare for første halvdel av århundret. Ut ifra de brevene vi har kan vi slutte at gjennom hele den aktuelle perioden må Norge ha eksportert minst 200 falker og hauker bare til England, antagelig dreier det seg om langt fler. En

---

¹⁸³ RN nr 375 bind 1, ”..to av kongens falker, ..de er blant dem..”

¹⁸⁴ Det vil si, antagelig dreier det seg om hønsehauker (accipiter gentilis).

god del av disse fuglene har vært gaver fra Norske konger og biskoper til engelske konger. Det er vanskelig å komme med noe godt overslag på hvor mange hauker/falker som har funnet veien fra Norge til England, enten som gave eller handelsvare, men vi må anta at det har dreid seg om langt flere enn de som er dokumentert. Det er mye dårligere dokumentasjon bevart fra tiden etter Henry IIIs kongedømme.

For å kunne slå fast hvorvidt den økonomiske gevinsten på denne eksporten var stor eller liten må det hele sees i lys av annen handel mellom landene. Jeg har ikke tenkt å gå inn på hvor stor vareomsetningen mellom Norge og England var i tiden rundt 1200, men at det gikk handelsskip mellom landene flere ganger i året er høyst sannsynlig. Det må regnes med at på hvert skip det ble fraktet fugler til det engelske markedet, kom det også andre varer. Det ble ikke satt opp egne skip for frakt av rovfugl. Fuglene utgjorde kun en liten del av lasten, så utgifter i forbindelse med transport kan det ikke regnes med at det var noe særlig av. I kapittel 2.2.4 i utdraget fra den norrøne oversettelsen av Tristramssaga har forfatteren ramset opp en rekke varer som ble eksporter fra Norge på 1200-tallet. Vi kan anta at han hadde kjennskap til dette siden han selv har lagt til en lang liste varer som ikke er oppgitt i den franske utgaven av sagaen. Norge hadde ikke mange eksportvarer som foregikk i store kvanta,¹⁸⁵ men til gjengjeld hadde landet en rekke luksusartikler i form av for eksempel ulike typer pels. Så sett i lys av hvilke varer som ble eksportert fra Norge utgjorde nok falkene en del av helheten når det kom til økonomisk lønnsomhet.¹⁸⁶ Den handelen som foregikk var av verdifulle varer som skulle nå et marked av velstående mennesker. Det var ikke handelsvarer for de fleste. Dette gjør det også umulig å avgjøre en eventuell fortjeneste sett ut ifra dagens kontekst.

En ytterligere bekreftelse på at de norske falkene var verdifulle finner vi i et brev fra 1223. Brevet er fra Henry III til sheriffen i Cambridgeshire. Kongen gir sheriffen

---

¹⁸⁵ Med unntak av fisk i en noe senere epoke.

¹⁸⁶ 200 fugler á 20 p vil utgjøre i dagens verdi ca 8-12 millioner gjennom hele perioden.

beskjed om at den norske sendemannen Asgaut og hans følgesvenn Asgeir begge skal få utbetalt henholdsvis 20 shilling og 1 mark til dekning av reiseutgifter hjem etter at de to har levert en hauk for kong Håkon Håkonsson.¹⁸⁷ I dette tilfellet dreier det seg om en enkelt hauk. Allikevel blir de norske kurerene tatt hånd om som om det var en stor leveranse de hadde med til kongen. Slike instruksjoner kan si oss noe om hvor verdifulle disse gavene var, og hvilke verdier det dreide seg om.

Sett i et økonomisk perspektiv har vi bevart en interessant brevveksling mellom paven og kongen fra en noe senere tidsepoke. I et par brev fra 1347 får den daværende svensknorske kong Magnus svar fra pave Clemens VI på en søknad om å få lov til å selge falker til den Babylonske sultanen. Paven innvilger søknaden. Magnus får tillatelse til å eksportere falker i fem år, på den betingelse at ingen forbudte ting selges til kristendommens fiender.¹⁸⁸ Som grunnlag for denne søknaden unnskylder kong Magnus seg overfor paven og forteller at han har mye gjeld som han ønsker å kvitte seg med. Dette viser at Norge da var i en ganske annen både økonomisk og sosial situasjon enn for bare hundre år siden.¹⁸⁹ Det har hele veien vært vanskelig å komme med noen konkrete påstander om at falkefangsten og eksporten hadde noe økonomisk utbytte. I denne brevvekslingen mellom konge og pave er hele drivkraften økonomisk vinning. Kongen har gjeld han har vanskelig for å betale og ser det å selge falker til Babylonia som en god utvei. De nordiske falkene var godt kjent i Midtøsten under middelalderen, og det ble utbetalt tusen dinarer for en levende og fem hundre for en død(!). Det var de hvite falkene som også her var mest verdsatt og etterspurt.¹⁹⁰ Dette vil si at om den økonomiske avkastningen er vanskelig å dokumentere når det gjelder salg og eksport av falk i tiden rundt 11-1200-tallet, så var det i alle fall mulig å

---

¹⁸⁷ RN nr 466 bind I.

¹⁸⁸ DN nr. 202 bind VII.

¹⁸⁹ Olafsen, O. 1916, side 352.

¹⁹⁰ Birkeland, H. 1954. side 98-100.

tjene penger på et slikt salg hundre år senere. Det ser også ut som om markedet var utvidet til landene sørover på kontinentet.

For den norske kongen har den økonomiske verdien av falkene vært av mindre interesse enn den politiske. Allikevel knytter det seg et økonomisk aspekt til den eksporten som har foregått. I de engelske arkivene er det stadig noen som skylder kongen en norsk hauk eller en falk. Det igjen betyr at norske fugler ble budt frem på markedene blant annet i England. I de periodene kongen har hatt stor tilgang på fugler er det helt naturlig at overskuddet ble solgt i land hvor falkejakt var mer utbredt enn i Norden.

4.6 Tilbud og etterspørsel

Et brev fra 1232 inneholder, en instruks fra Henry III til fogdene i til sammen åtte av byene på Englands østkyst. Kongen befaler at fogdene skal legge beslag på alle de norske fuglene som blir utbedt for salg i byene frem til kongens falkoner har vært der og plukket ut dem han vil bruke kongens forkjøpsrett på.¹⁹¹ Dette brevet forteller oss at det fantes et godt utvalg av falker og hauker på det engelske markedet (ikke nødvendigvis bare fra Norge), og at kongen hadde rettigheter til å velge først for å sikre seg de beste fuglene. I samme brev kan vi lese at fugler som kommer til byene i gave til kongen fra andre land også skal leveres til den samme falkoner. Ut fra dette brevet ser det ut som om det på 1200-tallet var et godt utvalg av falker og hauker på de engelske markedene. I tillegg til de norske fuglene ble det også solgt andre utenlandske fugler på markedene.

Som motsats til ovenstående brev fra 1232 hvor det kan se ut som om det finnes et godt utvalg av norske fugler på markedet, dukker det drøye 10 år senere for første gang opp en antydning om manko på norske jaktfugler. Et brev fra sommeren 1243 er

---

¹⁹¹ RN nr 614 bind I.

en instruks fra kong Henry III til sheriffen i Norfolk. Det skal utbetales penger til innkjøp av falker, *om de kan skaffes*.¹⁹² Det samme gjelder et brev datert sommeren 3 år senere. Brevet er som det forrige fra Henry III til sheriffen i Norfolk. Det skal kjøpes inn 3 falker og 4 hauker fra markedet i Lynn, *om noen gode kan skaffes*.¹⁹³ I disse to brevene kan det synes som om kongen vet at det er få fugler til salgs på markedene. Om det er noen spesiell grunn til mangelen på fugler blir den ikke gjenspeilet i andre brev fra samme periode. Men om en går nesten hundre år frem i tid, er det flere brev av lignende karakter. I et brev fra 1340 fra biskopen i Bergen til kong Magnus Eriksson, fortelles det om en Raymund de Lamena som er i Bergen for å skaffe falker for kongen. Han er svært nedfor fordi det bare lar seg oppdrive noen få fugler.¹⁹⁴ Året etter skriver den samme biskop til en kannik i Nidaros. Han spør om det finnes falker der, for Raymund de Lamena som fortsatt er i Bergen klarer ikke å skaffe flere en et par.¹⁹⁵ Hvis det her dreier seg om de samme fuglene, er det tydeligvis få fugler å få tak i på det norske markedet. Om det skyldes at det er få falkefangere i aksjon, eller om fuglene blir solgt på det svarte markedet uten at kongen blir tilbudt dem først er ikke godt å si. Tidene er ikke lenger så gode som de var på midten av 1200-tallet, og det er også mulig at fangsten ikke har vært like godt kontrollert. Det kan ha vært mange faktorer som har vært medvirkende. Det er ingen kilder som gir noen informasjon om hvorvidt det ble drevet regulering av falkefangsten. Hvis det i løpet av 1200-tallet ble drevet en overbeskatning av rovfuglene i de norske fjell og kysttrakter er det sannsynlig at bestanden hadde problemer med å reprodusere seg. Dette kan også ha kommet parallelt med andre svingninger i økosystemet, slik som for eksempel lave gnagerbestander som kunne skape mangel på mat.

---

¹⁹² RN nr 732 bind I.

¹⁹³ RN nr 758 bind I.

¹⁹⁴ RN nr 370 bind V.

¹⁹⁵ RN nr 435 bind V.

Selv om det i perioder ser ut som om tilbudet av falker fra det norske markedet var ganske dårlig, var det ikke noe i veien med etterspørselen. Økt eksport til det sydlige Europa kan også ha vært en årsak til et dårligere utvalg på det engelske markedet. Blant alle de bevarte brev og instruksjoner vi har som omhandler de norske haukene og falkene, synes jeg at ett skiller seg ut som ganske spesielt. Brevet er uten dato, men innholdet ligner et annet brev datert 26. desember 1282. Brevet er sendt av den engelske kongen Edward I til kong Alfons av Castillen¹⁹⁶ og kan synes som et rent reklamebrev for de norske falkene. Den engelske kongen forteller at han har sendt menn til Norge for å skaffe hvite geirfalker. Han sender til Alfons fire grå falker hvorav to er trent opp til å slå traner og hegrer. Dette tyder på at fuglene er godt trent og svært verdifulle, da hegre/trane jakten er av de mest populære på grunn av sitt skuespill for tilskuerne. Han unnskylder seg videre med at han dessverre ikke hadde anledning til å sende noen hvite fordi han selv nylig har mistet ni stykker. Det står ingenting om at den engelske kongen har tenkt til å sende hvite falker når sendemennene vender tilbake fra Norge. Det ser ut som om brevet er ment som en anbefaling fra en konge til en annen om å kjøpe seg hvite falker fra Norge. De grå som ble gitt i gave kan nesten sees som en vareprøve på de fantastiske fuglene som er å få fra Norge.

4.7 Utøvelse av jakt med rovfugl i Norge

Temaet i denne oppgaven og det som er diskutert gjennom hele de foregående kapitlene er fangsten av de norske rovfuglene, hvor den har foregått, hvem som har stått for fangsten og hvem som har vært mottakerne. Over hele Europa og den nære Østen, i alle fall de landene som hadde en overklasse og et sterkt aristokrati, var interessen for falkejakt stor gjennom hele middelalderen. Det er mye litteratur, både

---

¹⁹⁶ DN nr. 308 bind XIX.

---

fakta og prosa, som gir oss et godt bilde av sporten og hvem som utøvde den. Det vi derimot har mindre dokumentasjon om er utøvelsen av sporten i Norge.

4.7.1 Jakt med hauk fra vikingtiden

At det har forekommet jakt med dressert rovfugl i Norge og i Norden for øvrig er høyst sannsynlig. Allerede under folkevandringstiden og helt sikkert under vikingtiden, ble hauker temmet og benyttet i jaktøyemed også i nord. Det tidligste materialet vi har når det kommer til jakt med rovfugl er en billedstein fra Alstad på Toten. Steinen er fra rundt år 1000 og har avbildet blant annet en jeger til hest, med en jaktfugl på armen.¹⁹⁷ Alstad-steinen har jeg beskrevet nærmere i kapittel 2.1.1. og som det der går frem er det lite sannsynlig at den kan fortelle oss noe om hvor vanlig det var å jakte med hauker eller falker på den tiden i Norge. Allikevel kan vi tenke oss til at den som har hugget steinen må ha hatt en viss kjennskap til denne typen jakt.

I sagaene finner vi også menn med jaktfugler. I Rolf Krakessaga heter det at begge kong Adils menn bar falker på skulderen, og at Rolv selv eide en hauk som het Håbrok (lange bein). Og i sagaen om Gudrød Veidekonge heter det at han ble drept av sin egen sønn mens han var ute og jaktet med falken sin.¹⁹⁸ I begge disse sagaene er det skrevet om falker mens jeg tror at det egentlig dreier seg om hauker. Folk flest bodde langs kysten eller i dalene hvor det var mye skog, ikke oppe på fjellheiene. I den type terreng var haukene mye mer effektive å jakte med. De var utrolige til å forfølge byttet mellom trær og i kupert landskap. Denne spesialiseringen hos haukene er hovedgrunnen til at jeg tror den tids jakt med rovfugl hovedsakelig ble utøvet med hauker.

En annen del av sagamaterialet som kan fortelle om en eventuell utbredelse av jakt med hauker i vikingtiden, er skaldediktningen. I skaldediktningen ble det ofte brukt

---

¹⁹⁷ Bø, O. 1962, side 13.

¹⁹⁸ Bø, O. 1962, side 9.

kenninger, det vil si omskrivninger for bestemte ting og hendelser, dette for å skape variasjoner i språket. ”Hauks klif” er en av flere benevnninger for ”arm” eller ”hånd”, det viser tilbake på hauken som sitter på hånden under jakt.¹⁹⁹ Skaldediktene var ofte skrevet om konger, eller til konger, men det var viktig at de øvrige tilhørerne forsto innholdet. Om ikke folk flest hadde kjennskap til jakt med dresserte hauker ville disse kenningene ikke hatt noen funksjon. Derifra er det kort vei til å anta at, i alle fall folk innen kongens kretser hadde oversikt over denne type jakt, hvilket vi si at det ble praktisert.

4.7.2 Falkejakt i Norge i middelalder

De første skriftlige referansene vi har til at falker ble benyttet til å markere status i Norge er fra Olav Tryggvassonsaga og Volsungasaga. I begge sagaene er det det samme bildet som går igjen. En av hovedpersonene plukker fjærene av en jaktfalk for å understreke et poeng, i form av sinne eller frustrasjon.²⁰⁰ Falker brukt i en slik sammenheng sier lite om det har foregått slik type jakt. Sagaene er skrevet ned i en annen tid enn de forteller om, og nedskriveren har høyst sannsynlig benyttet seg av litterære virkemidler fra sin egen tid. Det ser ut som om at falker brukt på denne måten er med for å understreke at personene det handler om var av høy byrd, og hadde stor økonomisk velstand. Fenomenet falkejakt var kjent fra det øvrige Europa, og bildet med den ribbede falken var et virkemiddel som finnes igjen i europeiske riddersagaer.

I Kongespeilet finner vi hint om en eventuell falkejakt. Sønner spør faren om han synes det er greit at kongene reiser på jakt med hauker og hunder, slik konger har for vane de fleste steder, eller om kongen bør bruke tiden til noe mer fornuftig. Til det er farens svar at en konge kan dra på jakt fra tid til annen, men fortrinnsvis bør han gjøre

---

¹⁹⁹ Vretemark, M. 1983, pkt. 5.1.1.

²⁰⁰ Bø, O. 1962, side 9.

det som er det beste for landet.²⁰¹ I kongespeilet er det underforstått at i andre land var det vanlig for konger å underholde seg med falkejakt. Den norske kongen kunne også gjøre dette fra tid til annen, men det behøvde ikke bli en livsstil. Kongespeilet er skrevet rundt midten av 1200-tallet av en geistlig person,²⁰² og er høyst sannsynlig påvirket av europeiske innflytelser. Det kan tolkes som om forfatteren ikke støtter opp under denne form for jakt som noen god syssel for kongen. I alle fall synes det ikke som om dette var noe den norske kongen drev med til daglig.

Alt som er skrevet om Nordens jakt med dresserte falker i middelalder savner støtte i bevarte historiske kilder. Det er heller ikke fra nordisk språkområde kjent noen motsats til de kontinentale kulturspråkenes rikt utviklede falkonervokabular. Både på tysk, fransk og engelsk finnes egne spesialord for det meste som omhandlet falkejakten og dagliglivet i falkoneriene.²⁰³

Det kan være flere årsaker til at jakt med falk ikke utviklet seg til å bli like stor i Norge som for eksempel i England og Frankrike. Selv om Norge på 1200-tallet var på sitt største til da var det sånn at mennesker flest, og i alle fall de mektigste i landet, levde ute langs kysten. Norge har svært kupert terreng med mye skog, og slike forhold egnet seg dårlig til å jakte med falker. Topografien i Norge kan ha hatt stor innvirkning på at denne type jakt ikke ble veldig utbredt. Hauker var et bedre alternativ, men også her var jo selve poenget med jakten skuespillet, kampen mellom hauken og byttedyret. De norske skogene var tettvokste og det var vanskelig å følge jakten for tilskuerne. Litt av poenget med jakten ble borte. En annen grunn til at jakt med falker ikke ble noen stor mote i Norge kan ha vært at det norske aristokratiet ikke var like stort, og Europas høviske idealer ikke fant veien til Norge før slutten av storhetstiden.

---

²⁰¹ Olafsen, O. 1916, side 339-340, Bø, O. 1962, side 13. og Kongespegelen 1976, side 179.

²⁰² Jón Viðar Sigurdsson. 1999, side 129.

²⁰³ Tillisch, C.J. 1949, side 139-153.

Gjennom hele middelalderen og tiden etter har det høyst sannsynlig forekommet tilfeller av jakt med dresserte hauker og falker i Norge, men det er ingenting som tyder på at det ble like populært som det var i land som England og Frankrike. Fra tiden etter reformasjonen ble denne typen jaktkultur tatt opp ved de svenske og danske hoffene etter utenlandske modeller, mens Norge heller stod for leveransene av rovfugl.

4.8 Oppsummering

I kapittel 4 har jeg valgt å ta opp flere temaer som alle har sammenheng med den fangsten og eksporten av rovfugl som foregikk i Norge i perioden 1100 til 1350. Det første jeg har behandlet er selve fangsten og hvordan den foregikk. Det finnes mange måter å fange hauker og falker på, men de metodene som ble mest benyttet i Norge var gamle teknikker som hadde utviklet seg over tid, og som fortsatt ble ansett som de mest effektive lenge etter middelalderen. Ut fra kildene var den vanligste metoden å fange hauker å binde ungene til reiret, slik at de ikke hadde mulighet til å fly bort når de var flygeklare. Denne metoden krevde ingen særskilte kunnskaper og kunne utføres av bønder og jordeiere. Ut i fra lovene ser det ut som om denne type fangst har foregått over hele det norske fastlandet, så sant det var hauker som hekket der.

Falkene ble fanget på andre måter. Det vanligste var å fange falker i voksen alder. Til det ble det utviklet avanserte metoder, og det var profesjonelle falkefangere som utførte jobben. Falkefangerne var ofte engelske, franske og etter hvert mange nederlendere. De jobbet på oppdrag for den norske eller utenlandske konger. Falkefangsten foregikk som regel i fjelltraktene på hele Østlandet. Områdene rund Dovrefjell var spesielt kjent for sitt rike falkeliv. Det har etter all sannsynlighet også foregått fangst av falker langs kysten av Sør-Vestlandet hvor falker på trekk ofte slo seg ned.

Gjennom hele middelalderen pågikk det en konflikt mellom jordeierne, kongen og kirken om rettighetene til de fangede jaktfuglene. I de eldste lovene var det bøndene

---

og jordeierne som eide de fuglene som hekket på deres eiendom. Gjennom endringer av lovene skaffet kongen seg rettigheter til alle haukene og falkene som ble fanget. Kongen fikk rett til å fange falker hvor han måtte ønske, og de jordeierne som hadde fanget fugler på egen mark ble pålagt å selge dem til kongen. Selv om kongen ønsket full kontroll over fangsten, ble han etter stort press fra kirken nødt til å gi slipp på dette privilegiet. Kirkens rett til å fange falker ble slått fast i gjentatte avtaler, den siste i 1277.

Både kongen og kirken oppdaget tidlig hvilken verdi falkene representerte som gaver. Falkene kunne uproblematisk benyttes som ”kongegaver” da de ikke hadde noen symbolikk knyttet til rang. Den første norske kongen som benyttet seg av tilgangen på falker i stor stil var Håkon Håkonsson. Spesielt nøt den engelske kong Henry III godt av falkegavene fra Norge. I tillegg til kongegavene ble norsk rovfugl solgt på markedene i England og sannsynligvis også sørover i Europa. Det har ikke vært mulig å si noe om hvilket antall fugler eller hvilke verdier dette salget har hatt, men det må ha vært en god biinntekt for den norske kongen.

Vi vet det har foregått jakt med hauk siden vikingtiden i Norge og at denne formen for jakt var kjent gjennom gude- og heltediktningen. Fra Kongespeilet kan vi anta at kongene senere i middelalderen har holdt seg med falker. Allikevel fikk ikke hauke- eller falkejakten noen stor utbredelse i Norge eller det Norrøne området. Det er for eksempel ingen ting som tyder på at det har vært utøvet slik jakt på Island.

5. Konklusjon

Mitt mål med den oppgaven har vært å finne ut i hvilket omfang det har foregått fangst og eksport av hauker og falker fra det Norrøne området under middelalderen, og da fortrinnsvis i perioden fra ca. 1100 til 1350. Dette er et tema det er gjort svært lite forskning på. Det viste seg tidlig i prosessen med denne oppgaven at hovedgrunnen til den manglende forskningen skyldes få og sporadiske kilder.

Tross i manglende kilder valgte jeg å fortsette med mine undersøkelser. Det viste seg at det var mye verdifullt materiale som kunne trekkes ut av de to mest fullstendige kildegruppene vi har, middelalderlovene og diplomene, spesielt har de engelske regnskaps protokollene vært verdifulle i jakten på norske falker i England. I de tilfellene hvor det har vært nødvendig har jeg benyttet meg av kilder av yngre dato for å se om det har vært mulig å trekke dem bakover i tid. Selv om forskningen er så godt som fraværende når det gjelder min problemstilling, finnes det noe materiale fra forskere som har tangert emnet. Denne forskningen har vært veldig nyttig å støtte seg til, spesielt har boken til Tillisch gitt god innføring i kunsten å jakte med falker.

Jeg valgt å innlede oppgaven med å se på hva vi har bevart av bilder og litteratur om hauker og falker fra vikingtiden og oppover. Det har jeg gjort for å vise hvilke symboler og verdier falkene har representert for menneskene og kongene i Norge og det øvrige Europa under middelalderen. I tidlig middelalder var det utenkelig å lage bilder som ikke hadde annen hensikt enn å illustrere hverdagen. De bildene vi finner på tekstilene fra Oseberggraven og på billedsteinene fra omkring år tusen må derfor ha hatt en symbolsk betydning. Det er ikke tilfeldig at falkene er avbildet i sammenheng med menn til hest, de er der for å vise at mennene er konger, guder eller helter. I sagaene ser vi igjen det samme bildet, falkene er tatt med i historiene og kvadene for å understreke at personene det fortelles om er, enten konger eller av annen høy rang. Falken som symbol for konger og keisere fortsatte å gjelde opp gjennom middelalderen og for ettertiden, men med ridderkulturens oppblomstring fikk falkene også en annen symbolverdi. Falkene ble leketøy for medlemmer av

aristokratiene i Europa, med dette fulgte falken som symbol. På 1200-1300 tallet ble kirker og bøker illustrert med unge menn og omfavnende par med falker på armen. Falkene viste at dette var riddere og jomfruer, mennesker av høy rang. Allikevel utviklet falken seg til i denne sammenhengen å være et symbol på romantikk, ungdommelighet og kroppslig synd. Med falkenes store symbolverdi som utgangspunkt for den videre analysen i oppgaven har det vært lettere å forstå hvilke verdier de norske kongene hadde tilgang til. Falkene var verdifulle og kunne benyttes både som politisk og økonomisk virkemiddel.

Gjennom en analyse av Gulatingsloven, Frostatingsloven, Magnus Lagabøters Landslov og paragrafer fra øvrige nordiske lover har jeg vist at allerede i de eldste lovene har det vært en lovgivning som omhandler hauker især. Haukene og falkene faller ikke innunder lover om vilt for øvrig. Paragrafene som gjelder haukene går igjen i alle lovene, og det er tydelig å se en utvikling i formuleringene. De tidligste lovene har en ordlyd som viser at denne lovgivningen er relevant, men ikke problematisk. I Landsloven har det meste blitt omformulert og falkene har kommet med. Samtidig har kongens rettigheter over jordeierne kommet til. Ved å gripe inn i lovgivningen hadde kongen en mulighet til selv å få kontroll med fangsten og handelen med rovfuglene. Dette gjorde han på følgende to måter: Kongen og hans menn fikk lov til å fange hauker og falker hvor de ville, uansett hvem som eide jorden. Og de fuglene som jordeiere hadde fanget på sin jord skulle først tilbys kongen ved salg. Av utviklingen i lovene kan vi se at fangst av hauker og falker ble mer og mer vanlig, samt at eiendomsrettigheter etter hvert utgjorde et tema. I lovene er det først og fremst eiendomskonflikten mellom jordeiere og kongen som kommer til syne.

I oppgavens største kapittel, kapittel 4 har jeg i den første delen gått inn på fangsten av hauker og falker på norsk jord. Ved å presentere de ulike fangstmetodene, hvor, og hvem som fanget fugler i Norge har jeg ønsket å vise hvor omfattende dette arbeidet har vært. Mest sannsynlig var det de norske skogeierne som stod for fangsten av haukunger, den jobben behøvde ingen spesialisering utover det å spore opp haukenes

---

reir. Når det kom til falkefangsten ble den stort sett utført av profesjonelle falkefangere fra land hvor falkejakten var utbredt. Fangstmetodene som ble benyttet var ofte gamle yrkeshemligheter som gikk i arv i generasjoner. Falkefangerne i de norske fjelltraktene kunne sitte igjen med kun 2-3 fugler i løpet av en hel sommer- og høstsesong, og allikevel være godt fornøyde. Det faktum at denne fangsten kunne være lønnsom viser hvilke verdier de norske fuglene representerte.

Videre i kapittel 4 har jeg tatt for meg alle diplomene og øvrige dokumentopptegetninger i DN og RN, fra perioden 1086 til 1347. Ved å systematisk benytte meg av sammendragene av disse brevene har jeg kommet frem til at norske falker har funnet veien til stormenn i hele Europa. De norske kongene, med Håkon Håkonssen på toppen, har med sin nærmest ubegrensede tilgang på falker vært i besittelse av en uvurderlig skatt. Håkon Håkonssen oppnådde under sin regjeringstid på den norske tronen å samle hele Norge under seg. Mye av hans suksess skyldes den politikken han drev utover landets grenser. Nettopp her mener jeg at hans evne til å knytte allianser med konger og keisere skyldes de rike gavene han hadde mulighet til gi. Falker fra Norge, Island og Grønland var ”verdenskjent” og kongegaver av like stor verdi som for eksempel segl.

Jeg synes det er underlig at det ikke finnes noe nyere forskning som tar opp temaet falker som ledd i utenrikspolitikken til blant andre kong Håkon Håkonsson. Og jeg håper med denne oppgaven at jeg har klart å vekke en interesse for et tema som så langt er et ubeskrevet blad.

Vedlegg

Tabell

Jeg har i denne oppgaven valgt å ikke referere til det originale Diplomatarium Norvegicum, det valget har jeg gjort fordi det under arbeidet har vist seg at de brevene jeg har benyttet meg av er mer tilgjengelige i det nyere registeret Regesta Norvegica. Derfor har jeg laget en tabell hvor det enkelt skal være mulig å finne frem til det originale diplommet.

RN: Regesta Norvegia

DN: Diplomatarium Norvegicum

Brev nr. – bind i RN	Brev nr. – bind i DN	År	Fra	Til	Gave	Antall fugler
73 – 1		1129/30	Lincolnsh.	Regnskap		25/8
95 – 1		1156/57	Norfolk/Suffolk	Regnskap		32
97 – 1	40,41,42 – 19	1157/58	Northhumberland	Regnskap		2
	35 – 19	1158	Worcestershire	Regnskap		1
	37 – 19	1159	Norfolk/Suffolk, Lincolnshire	Regnskap		2
109 – 1		1162/63	Norfolk/Suffolk	Regnskap		32
113 – 1		1163/64	Norfolk/Suffolk	Regnskap		7
	48 – 19	1169	Norfolk	Regnskap		1
	50 – 19	1169	Lincolnshire	Regnskap		1/1
	53 – 19	1172	Norwich	Regnskap		2
	54 – 19	1173	Lincoln	Regnskap		1
	55 – 19	1175	Yorkshire	Regnskap		1

153 – 1		1176/77	Yorkshire	Regnskap		2
	56 – 19	1177	Suffolk	Regnskap		1
	57 – 19	1177	Yarmouth	Regnskap		1
	58 – 19	1177	Lincolnshire	Regnskap		1/1
164 – 1	59 – 19	1179/80	Norfolk/Suffolk	Regnskap		2
179 – 1	64 – 19	1184/85	Lincolnshire	Regnskap		1
181 – 1		1184/85	Lincolnshire	Regnskap		4/4
226 – 1	3 – 2	1194	Coelestin III	Erkebisp i Nidaros		
260 – 1		1198/99	Norfolk/Suffolk	Regnskap		1
266 – 1		1200	Staffordshire	Regnskap		2
267 – 1	1233 – 17	1200	Innocens III	Erkebisp i Canterbury		
271 – 1		1199/1200	Staffordshire	Regnskap		2
348 – 1	103 – 19	1212	Kong John	Regnskap	Fra kong Filippus i Norge	>2
350 – 1	98 – 19	1212	Kong John	Borgerm. i Lynn		>2
361 – 1	101 – 19	1213	Kong John	Sheriff i Northamp.	Fra biskop Nicolas av Oslo og kongen	>4
375 – 1	106 – 19	1215	Kong John	Hugo de Hauville		
454 – 1	139 – 19	1222	Henry III	Sheriff i Cambridge		>2
466 – 1	148 – 19	1223	Henry III	Sheriff i Cambridge	Fra Håkon Håkonsson	1
468 – 1	150 – 19	1223	Henry III	Sheriff i Cambridge		>2
479 – 1	153 – 19	1224	Håkon Håkonsson	Henry III	Fra Håkon Håkonsson	6/>3
506 – 1	164 – 19	1224	Henry III	Skatte-mesteren i Bridgenorth		
520 – 1	171 – 19	1225	Henry III	Sheriff i Northampt.		
536 – 1	167 – 19	[1224/25]	Håkon Håkonsson	Henry III	Fra Håkon Håkonsson	13
578 – 1	192 – 19	1228	Henry III	Henry de Hauville	Fra Håkon	6/4

					Håkonsson	
599 – 1	198 – 19	1230	Henry III	Sheriff i Lincolnsh og Norfolk/Suffolk	Fra Norge	
607 – 1	202 – 19	1231	Henry III	Sheriff i Northamp.	Fra Håkon Håkonsson	>2
608 – 1	203 – 19	1231	Henry III	Henry de Hauville	Til Richard greve av Cornwall og Poitou	
614 – 1	205 – 19	1232	Henry III	Fogdene i Yarmout, Lynn, Ipswich, Boston, Lincoln, Grimsby, Norf/suff.		
616 – 1	207 – 19	1232	Henry III	Henry de Hauville	Til jarl Richard Marshal	
630 – 1	212 – 19	1234	Henry III	Henry de Hauville	Til jarl Gilbert Marshal	
683 – 1		1238	Henry III	Adm. i Norwich bispedømme.		6
688 – 1		1239	Henry III	Sheriff i Norfolk		4/5
728 – 1		1242	Henry III	Sheriff i Lincoln		11
732 – 1		1243	Henry III	Sheriff i Norfolk		4
753 – 1	237 – 19	1245	Henry III	Henry de Hauville	Fra Håkon Håkonsson	4/4
758 – 1		1246	Henry III	Sheriff i Norfolk		
814 – 1	246 – 19	1248	Henry III	Sheriff i Northamp	Fra Håkon Håkonsson	7
853 – 1		1252	Henry III	Håkon Håkonsson		
861 – 1		1252	Henry III	Sheriff i Northamp		6
883 – 1	255 – 19	1253	Henry III	Leidebrev for franske falkonerer		
	291 – 19	1276	Edward I	Leidebrev for kjøpmenn til Norge		
	293 – 19	1276	Magnus Håkonsson	Edward I	Til Edward I	3/8
	296 – 19	1278	Edward I	Leidebrev for kjøpmenn til Norge		
	302 – 19	1280	Magnus Håkonsson	Edward I	Til Edward I	2/6

	308 – 19	1282	Edward I	Kong Alfons av Castilien	Til kong Alfons	4
	385 – 19	1293	Edward I	Magister Peter Algotsson	Fra Peter Algotsson/ kongen av Norge	4
[1046] – 1	459 – 19	[1200-t]	Brugge	Utdrag av tollrulle		
917 – 3	493 – 19	1315	Edward II	Leiderev for kjøpmenn som skal til Norge		
370 – 5	135 – 8	[1340]	Håkon biskop i Bergen	Magnus Eriksson		
435 – 5	140 – 8	[1341]	Håkon biskop i Bergen	Arne kannik i Nidaros		
936 – 5	567 – 19	1347	Filip VI av Frankrike	Skattemesteren	Fra kongen av Norge	
978 – 5	202 – 7	1347	Pave Clemens VI	Magnus Eriksson		
986 – 5	184 – 6	1347	Pave Clemens VI	Magnus Eriksson	Til paven	>2

Brev fra Diplomatarium Norvegicum

Nummer: 35. bind XIX

Dato: 1158.

Sted: Sted ikke angitt i DN

Sammendrag: Sheriffen i Worcestershire *Willelmus de Bello Campo* aflægger regnskap til kong *Henrik III(II trolig trykkfeil i DN)* for en pakhest og en høk og for vaaben, givet til kongerne av Øerne.¹

¹ Disse Øernes konger er sandsynligvis Godred (jfr. nr. 37) og hans brødre, blandt hvilke Reginald blev blindet i 1164.

Kilde: Magnus Rotulus Pipæ anni quarti regni Regis Henrici II, Rot. VI, membr. 1. Trykt i The Great Rolls of the Pipe etc. (ed. Jos. Hunter); jfr. nr. 33.

Nummer: 37. bind XIX

Dato: 1159.

Sted: Ikke stedsnavn i DN

Sammendrag: Optegnelse i sheriffernes regnskaper om at en mand i Norfolk og Suffolk og en i Lincolnshire skylder kronen norske høker.

Kilde: Magnus rot. pipæ de anno regni Regis Henrici 5to, rot. 2 membr. 1 og rot. 9 membr. 1 d. Trykt sammesteds som foreg. nr., s. 10 og 64.

Nummer: 41. bind XIX

Dato: 1163.

Sted: Ikke stedsnavn i DN

Sammendrag: *Henrik II* av England sender en mand fra Lincolnshire til Norge for at kjøpe høker; optegnelse i sheriffens regnskaper.

Kilde: Magnus Rotulus Pipae de anno nono Regis Henrici secundi, rot. 6, membr. 1 in dorso. Trykt i "The Great Roll of the Pipe for the Ninth Year of the Reign of King Henry the Second", utg. av The Pipe Roll Society, s. 66.

Nummer: 42. bind XIX

Dato: 1163.

Sted: Ikke stedsnavn i DN

Sammendrag: Sheriffen i Norfolk avlægger regnskap til *Henrik II*, bl. a. for et skib som denne lot sende fra Grimsby til Norge for at kjøpe høker og geirfalker.

¹ Compotus Roll, som indeholder de samme regnskaper, har Erham.

Kilde: Magnus Rotulus Pipae de anno nono Regis Henrici secundi, rot. 3, membr. 2. Trykt i "The Great Roll of the Pipe for the Ninth Year of the Reign of King Henry the Second", A. D. 1162-63, utg. av The Pipe Roll Society, s. 28 f.

Nummer: 48. bind XIX

Dato: 1169.

Sted: Ikke stedsnavn i DN

Sammendrag: Optegnelse i sheriffens regnskaper om, at en bueskytte i Norfolk skylder kongen (*Henrik II* av England) 1 norsk høk.

¹ Den samme notis er gjentat i magnus rot. pipae de anno 16o regis Henrici secundi, rot. 1 membr. 2, trykt i "The Great Roll of the Pipe for the 16th Year of the Reign of King Henry 2", s. 6 (1169-1170), og i "The Great Roll of the Pipe for the 19th Year of the Reign of King Henry the Second", A. D. 1172-1173, s. 121, i samme for "The twentieth Year of the Reign of King Henry the Second", A. D. 1173-1174, s. 41 og i samme for aar 21 (1174-1175), s. 112.

Kilde: Magnus rotulus pipae de anno quintodecimo regis Henrici secundi, rot. 7, membr. 2. Trykt i "The Great Roll of the Pipe for the fifteenth Year of the Reign of King Henry the Second", s. 97.

Nummer: 50. bind XIX

Dato: 1169.

Sted: Ikke stedsnavn i DN

Sammendrag: Optegnelse i sheriffens regnskaper om, at en mand i Lincolnshire skylder kongen (*Henrik II* av England) 1 norsk Høk og 1 islandsk Geirfalk.

Kilde: Magnus rotulus pipae de anno quintodecimo regis Henrici secundi rot. 1 membr. 2 in dorso. Trykt i "The Great Roll of the Pipe for the fifteenth Year of the Reign of King Henry the Second", utg. av The Pipe Roll Soc., s. 16.¹

¹ Gjentat i "The Great Roll of the Pipe for the Sixteenth Year of the Reign of King Henry the Second", A. D. 1169-1170, s. 146. Ligesaa i "The Great Roll of the Pipe for the 18th Year of King Henry the Second", A. D. 1171-1172, s. 97; i "The Great Roll of the Pipe for the 19th Year of the Reign of King Henry the Second", A. D. 1172-1173, s. 137; i "The Great Roll of the Pipe for the 20th Year of the Reign of King Henry the Second", A. D. 1173-1174, s. 99; samme for aar 21 Henry II, A. D. 1174-1175, s. 147.

Nummer: 53. bind XIX

Dato: 1172.

Sted: Ikke stedsnavn i DN

Sammendrag: Optegnelse om, at en mand i Norwich skylder to norske høker.

Kilde: Magnus rot. pipae de anno nonodecimo Regis Henrici II, rot. 8, membr. 1 in d.; trykt i The Great Roll of the Pipe for the 19th Year of the Reign of King Henry the Second, s. 126.¹

¹ Gjentat i "The Great Roll of the Pipe for the 20th Year of Henry the Second", A. D. 1173-1174, s. 44. Samme for Aar 21, Henry II (1174-1175), s. 115; samme for aar 23, Henry II (1176-1177), s. 127.

Nummer: 54. bind XIX

Dato: 1173.

Sted: Ikke stedsnavn i DN

Sammendrag: Optegnelse om, at en mand i Lincoln skylder en norsk høk til kronen.

Kilde: Magnus rot. pipae de anno nonodecimo Regis Henrici II, rot. 9 membr. 2. Trykt i "The Great Roll of the Pipe for the Nineteenth Year of the Reign of King Henry the Second", s. 140. Jfr. nr. 46.
Gjentat i "The Great Roll of the Pipe for the 20th Year of the Reign of King Henry the Second", A. D. 1173-1174, s. 104. Samme for aar 21, Henry II (1174-1175), s. 157; samme for aar 23 Henry II (1176-1177), s. 117.

Nummer: 55. bind XIX

Dato: 1175.

Sted: Ikke stedsnavn i DN

Sammendrag: Optegnelse om, at en mand i Yorkshire skylder kronen en norsk h k.

Kilde: Magnus rot. pipae de anno vicesimo primo regni Regis Henrici II, rot. 11, membr. 2; trykt i "The Great Roll of the Pipe for the 21th Year of the Reign of King Henry the Second", s. 169.

Nummer: 56. bind XIX

Dato: 1177.

Sted: Ikke stedsnavn i DN

Sammendrag: Optegnelse om, at en mand i Suffolk skylder kronen en norsk h k.

Kilde: Magnus rot. pipae de anno vicesimo tertio regni Regis Henrici II, rot. 8, membr. 2; trykt i "The Great Roll of the Pipe for the 23th Year of the Reign of King Henry the Second," s. 130.

Samme optegnelse findes ogsaa i Pipe Roll, ao 25 Henry II (1179).

Ordet *sor* er fransk og brukes om en falk, som er aarsgammel og ikke har f ldt fj r (Godefroy, Dictionnaire de l'ancienne langue Fran aise, t. VII, p. 476).

Nummer: 57. bind XIX

Dato: 1177.

Sted: Ikke stedsnavn i DN

Sammendrag: Optegnelse om, at en mand fra Yarmouth skylder kronen 1 norsk h k.

Kilde: Magnus rot. pipae de anno vicesimo tertio Henrici II rot. 8, membr. 2; trykt i "The Great Roll of the Pipe for the 23th Year of the Reign of King Henry the Second", s. 129.

Samme optegnelse findes i Pipe Rolls, ao 25, Henry II (1179).

Nummer: 58. bind XIX

Dato: 1177.

Sted: ikke stedsnavn

Sammendrag: Optegnelse om, at en mand i Lincolnshire gj r regnskap for en norsk h k og en islandsk geirfalk.

Kilde: Sammesteds som foreg. nr., trykt i "The Great Roll of the Pipe for the 23th Year of the Reign of King Henry the Second", s. 107. Jfr. nr. 49.

I Compotus Roll for samme aar staar Island

Nummer: 59. bind XIX

Dato: 1180.

Sted: Ikke stedsnavn i DN

Sammendrag: Optegnelse om, at en mand i Norfolk eller Suffolk faar lov til at utf re korn til Norge mot hver gang at gi to geirfalker til kongen. Tillatelsen fornyes gjennem femten aar.

Kilde: Magnus Rotulus pip  de anno regni Regis Henrici secundi vicesimo sexto.

Nummer: 64. bind XIX

Dato: 3 sept. 1189-2 sept. 1190.

Sted: Ikke stedsnavn i DN

Sammendrag: Optegnelse om, at en mand i Lincolnshire skylder kong *Richard I* en norsk h k, fordi kong Richard I har anmodet den norske konge om at faa hans broders eiendele tilbake.

Kilde: Magnus rotulus pip  de anno primo regni Regis Ricardi primi, Rot. 4 membr. 1. Trykt i "The Great Roll of the Pipe for the first Year of the Reign of King Richard the First", ed. Joseph Hunter (1844) s. 59.

Nummer: 98. bind XIX

Dato: 30 august 1212.

Sted: Pomfret

Sammendrag: Kong *Johan* av England byder mayoren i Lynn at vogte de geirfalker, som er kommet fra Norge.

Kilde: Trykt i Rotuli litterarum clausarum, vol. I, p. 123 a. Jfr. Regesta Norvegica I,nr. 227.

Nummer: 101. bind XIX

Dato: 10 juli 1213.

Sted: Gillingham.

Sammendrag: Kong *Johan* av England byder sheriffen i Northampton at erstatte *Henrik* og *Hugo de Hauville*, som har overbragt høker og geirfalker, fragten for de skibe fra Norge, hvori fuglene blev sendt kongen fra biskop *N[icolaus]* i Oslo.

Kilde: Trykt i Rotuli litterarum clausarum, vol. I, p. 156 b. Jfr. Regesta Norvegica I,nr. 236.

Nummer: 106. bind XIX

Dato: 9 januar 1215.

Sted: Temple, London

Sammendrag: Kong *Johan* av England byder *Hugo de Hauville* at skaffe *William Fitz-William* 2 av kongens falke (*falcones gentiles*), som er og skifter fjær i Geddington og er blandt dem, som kongen av Norge sendte ham.

Kilde: Trykt i Rotuli litterarum clausarum vol. I, p. 182 b. Jfr. Regesta Norvegica I,nr. 240.

Nummer: 139. bind XIX

Dato: 24 juli 1222.

Sted: Corfe(Grevskapet Dorset).

Sammendrag: Kong *Henrik III* av England paalægger sheriffen i Cambridgeshire at betale *Henrik de Hauville*, der ligger i Cambridge med kongens falke, som kom fra Norge, 40 sh. til hans utgifter.

Kilde: Trykt i Rotuli litterarum clausarum, vol. I, p. 506 a. Jfr. Regesta Norvegica I,nr. 305.

Nummer: 148. bind XIX

Dato: 7 sept. 1223.

Sted: Westminster

Sammendrag: Kong *Henrik III* av England byder sheriffen i Cambridgeshire at gi 20 sh. Til *Osgod (Asgaut)* kongen av Norges sendemand, som bragte kongen en høke fra nævnte konge, og en mark til hans kamerat *Asker* til deres hjemreise.

Kilde: Rot. litt. claus. 7 Henr. III m. 3. Trykt i Rotuli litterarum clausarum, vol. Ip. 562 a. Jfr. Regesta Norvegica I, nr. 324.

Nummer: 150. bind XIX

Dato: 7 sept. 1223.

Sted: Westminster.

Sammendrag: Kong *Henrik III* av England byder sheriffen i Cambridgeshire at la *Henrik de Hauville* faa 40 sh. i anledning av de utgifter, han hadde ved at komme til kongen fra Lynn til London med de høker, som kongen av Norge sendte.

Kilde: Rot. litt. claus. 7 Henr. III, m. 3. Trykt i Rotuli litterarum clausarum, vol. Ip. 562 a. Jfr. Regesta Norvegica I, nr. 323.

Nummer: 153. bind XIX

Dato: Vinteren 1223-1224.

Sted: ikke stedsnavn?

Sammendrag: *Haakon*, konge i Norge, skriver til kong *Henrik* av England. Da dennes far kong *Johan* alltid var ven av *Haakons* forgjængere, ønsker *Haakon*, at han og kong *Henrik* skal følges i det samme venskap. Han sender derfor sine tro mænd, ... og sin klerk *A[ndreas]*, archidiakon i Bergen, til kong *Henrik* samt 6 geirfalker og nogle gaashøker, lover flere, naar hans mænd kommer med fugler fra Island, beder om værn for norske kjøbmænd i England og ønsker at faa det len i England, som han før har skrevet om.

Kilde: Orig. p. Perg. (uten bevaret segl) i Ancient Correspondence vol. 4, nr. 114. Trykt i Royal Letters of Henry III, ed. W. Shirley, I s. 216-217 (nr. CXCI).Jfr. Regesta Norvegica I, nr. 326.

Nummer: 164. bind XIX

Dato: 22 sept. 1224.

Sted: Bridgnorth.

Sammendrag: Kong *Henrik III* av England byder skatmesteren *Eustacius* og kammerererne at betale 2 mark til *Henrik de Hauville* for at dække deres utgifter, som i Cambridge¹ vogter kongens geirfalker, som var sendt ham fra Norge.

¹ Reg. Norv. feilagtig: Canterbury.

Kilde: Rot. litt. claus. 8 Henr. III, m. 4. Trykt i Rotuli litterarum clausarum, vol. Ip. 621 b og 647 a. Jfr. Regesta Norvegica I, nr. 345.

Nummer: 167. bind XIX

Dato: 1224-1225.

Sted: ikke stedsnavn

Sammendrag: Kong *Haakon* av Norge skriver til *Henrik III* i England, melder at han for to aar siden sendte sine fuglefangere til Island og at disse nylig er vendt tilbake. Derfor sender han nu 13 geirfalker, tre hvite og ti graa. Han sender desuten hvalrostænder og elghorn og haaber, at venskabet mellem kongerne skal vedbli.

Kilde: Orig. paa perg. i Ancient Correspondence IV, nr. 116. Trykt i Royal Letters of Henry III, ed. W. Shirley, I s. 486 (nr. CCCII). Jfr. Regesta Norvegica I, nr. 354.

Nummer: 171. bind XIX

Dato: 28 aug. 1225.

Sted: Westminster.

Sammendrag: Kong *Henrik III* av England byder sheriffen i Northampton at betale *Henrik de Hauville* 2 mark til hans utgifter ved bevogtningen av kongens geirfalker, sendt ham fra kongen av Norge.

Kilde: Rot. litt. claus. 9 Henr. III, m. 5. Trykt i Rotuli litterarum clausarum II, 59 b. Jfr. Regesta Norvegica I, nr. 358.

Nummer: 192. bind XIX

Dato: 18 sept. 1228.

Sted: Montgomery

Sammendrag: Kong *Henrik III* paalægger *Henrik de Hauville* at motta seks geirfalker og fire falker, som kongen av Norge har sendt ham og som nu er i dennes sendemænds værgе i Grimsby.

Kilde: Rot. litt. claus. 12 Henr. III, m. 2. Trykt i Close Rolls of Henry III, A. D. 1227-1231, s. 80. Jfr. Regesta Norvegica I, nr. 402.

Nummer: 198. bind XIX

Dato: 17 mai 1230.

Sted: Northampton.

Sammendrag: Kong *Henrik III* gir sheriffen i Lincolnshire bud om at ta vare paa en gave fra Norge av gaasehøker, geirfalker og andre fugle, indtil *Henrik de Hauville* overtar dem.

Kilde: Rot. litt. claus. 14 Henr. III, m. 6. Trykt i Close Rolls of Henry III, A. D. 1227-1231, s. 353.

Nummer: 202. bind XIX

Dato: 17 juni 1231.

Sted: Kempton.

Sammendrag: Kong *Henrik III* skriver til sheriffen i Northampton at han sender *Henrik de Hauville* til Geddington m#domvendt e de fugle, som kongen av Norge har sendt, og byder sheriffen til *H. de Hauville* at utlevere kongens falker.

Kilde: Rot. litt. claus. 15 Henr. III, m. 11. Trykt i Close Rolls of Henry III, A. D. 1227-1231, s. 517.

Nummer: 205. bind XIX

Dato: 12 mai 1232.

Sted: Windsor

Sammendrag: Fogderne i Yarmouth, Lynn, Ipswich, Boston og Grimsby faar bud om at lægge beslag paa fugle [dvs falker og høker] fra Norge og andetsteds, som utbydes tilsalgs, indtil *Henrik de Hauville* paa kong *Henrik III's* vegne har gjort utvalg.

Kilde: Rot. litt. claus. 16 Henr. III, m. 11. Trykt i Close Rolls of Henry III, A. D. 1231-1234, s. 60.

Nummer: 207. bind XIX

Dato: 24 okt. 1232.

Sted: Reading.

Sammendrag: *Henrik de Hauville* faar bud fra kong *Henrik III* om at utlevere til jarl *Richard Marshall* en av de bedste geirfalker, av dem kongen har faat fra den norske konge.

Kilde: Rot. litt. claus. 16 Henr. III, m. 2. Trykt i Close Rolls of Henry III, A. D. 1231-1234, s. 122.

Nummer: 212. bind XIX

Dato: 1 juli 1234.

Sted: Westminster.

Sammendrag: *Henrik de Hauville* faar bud fra kong *Henrik III* om saasnart kongen ønsker det til *Johannes de Erlham* at utlevere to av de geirfalker, som kongen av Norge har sendt.

Kilde: Rot. litt. claus. 18 Henr. III, m. 17. Trykt i Close Rolls of Henry III, A. D. 1231-1234, s. 465.

Nummer: 237. bind XIX

Dato: 20 aug. 1245.

Sted: Gannock.

Sammendrag: *Henrik de Hauville* faar bud fra Kong *Henrik III* av England om at motta og vogte 6 geirfalker og 4 pilgrimsfalker, som den norske konge har sendt.

Kilde: Close Rolls, 29 Henr. III, m. 2 d.

Nummer: 246. bind XIX

Dato: 10 sept. 1248.

Sted: Merleberg (Marlborough).

Sammendrag: Kong *Henrik III* av England gir sheriffen av Northampton bud om syv geirfalker, som kongen av Norge nylig hadde sendt ham.

Kilde: Rot. litt. claus. 32 Henr. III, m. 3.

Nummer: 255. bind XIX

Dato: 4 mars 1253.

Sted: Westminster.

Sammendrag: Kong *Henrik III* kundgjør, at han har git leide til greven (!) av Bretagnes sendebud *Alanus* og *Nicholaus*, som sendes til Norge for at skaffe geirfalker.

Kilde: Rot. litt. pat. 37 Henr. III, m. 15.

Nummer: 291. bind XIX

Dato: 23 mars 1276. **Sted:** Barton (on Humber).

Sammendrag: Kong *Edward I* byder sine mænd at bistaa *Johannes de Burgo* og *Johannes Page*, hvem han sender til Norge for at kjøpe falker og geirfalker.

Kilde: Patent Rolls 4 Edward I, m. 29. Jfr. Cal. of Patent Rolls, Edw. I, 1272-81, 137.

Nummer: 293. bind XIX

Dato: 10 mai 1276.

Sted: Bergen.

Sammendrag: Brev fra kong *Magnus Haakonsson* til kong *Edward I*. Kongen sender sin ridder *Yvo* med 3 hvite og 8 graa geirfalker, et helt hvalhode med barderne og 20 timber hermelinskind.

Kilde: Orig. p. perg. Anc. Corr. vol. XIX nr. 161. Trykt hos Rymer R I, 533 (*ikke* i Rymer O II).

Nummer: 296. bind XIX

Dato: 5 mai 1278.

Sted: Winchester.

Sammendrag: Leidebrev for et aar for kong *Edward I's* tjenere og sendemænd *Robert de Halton* og *Johannes Barry*, som sendes til Danmark, Sverige og Norge for at skaffe geirfalker, høker og andre falker.

Kilde: Patent Rolls 6 Edward I, m. 16. Jfr. Cal. of Pat. Rolls, Edw. I, 1272-81, 263.

Nummer: 302. bind XIX

Dato: 6 mai 1280.

Sted: Bergen.

Sammendrag: Kong *Magnus* av Norge anbefaler døende sine sønner til kong *Edward I* av England og takker for de relikvier han har mottatt (jfr. nr. 289). Samtidig sender han med kapelmagisteren *Erlend* og sin tjener *Rikard 2* hvite former og 6 graa.

Kilde: Orig. p. perg. Ancient Correspondence XIX nr. 163. Trykt i Rymer (4. utg.) I 2, s. 579. Jfr. ur. 297 ovenfor.

Nummer: 308. bind XIX

Dato: 1282.¹

Sted: ikke stedsnavn

Sammendrag: Kong *Edward I* skriver til kong *Alfons* av Castilien om sit møte med den franske konge i Amiens og fortæller, at han har sendt mænd til Norge for at faa hvite geirfalker; desuten sender han 4 graa geirfalker, av hvilke de to er oplært til at fange traner og heirer. Av hvite falker har kongen nylig mistet 9; derfor sender han ingen.

Kilde: Orig. p. perg. Ancient Correspondence XII nr. 110. Trykt hos Rymer (2 utg.) I 2, 620.

¹ Brevet er uten datum; et brev av lignende indhold er datert 26 dec.

1282 (Rymer I 2, 620).

Nummer: 385. bind XIX

Dato: 8 febr. 1293.

Sted: Hunslow.

Sammendrag: Kong *Edward I* takker mag. *Peter Algotsson* for to høker, to falker og andre gaver og meddeler hvad han har gjort ang. kongen av Norges Gjæld til denne.

Kilde: Orig. paa perg. i Ancient Correspondence XIII nr. 161. Trykt hos Rymer (4 utg.) I 2, 786.

Nummer: 493. bind XIX

Dato: 14 mars 1315.

Sted: Westminster.

Sammendrag: Kong *Edward II* utsteder leidebrev til *John de Walton*, som skal reise til Norge for at kjøpe falker og høker.

Kilde: Patent Rolls. ao 8 Edward II, part II, membr. 26.

Nummer: 135. bind VII

Dato: 3 Novbr. [1340.]

Sted: Bergen.

Sammendrag: Biskop *Haakon* takker Kong (*Magnus*) for hans Breve, beretter, at han efter befaling har talt med *Gunnar (Hvit)* om *Kostholdet* i Kongsgaarden, omtaler Udbyttet af *Fehirdslen* og Oppebørselen deraf, roser *Gunnars* Dygtighed samt forklarer, at *Raymund de Lamena* paa Grund af Mangel paa *Falke* ikke har kunnet faa flere end 2 eller 3 fra Kongsgaarden.

Kilde: Efter Apogr. Arn. Magn. (Trykt i Saml. t. d. n. Folks Spr. og Hist. V. S. 157-58.)

Nummer: 140. bind VII

Dato: 22 Marts [1341.]

Sted: Bergen.

Sammendrag: Biskop *Haakon* takker Chorsbroderen *Arne Vade* for tilsendte Gaver og beklager, at han ikke for Penge kan erholde noget, der er værd at sendes ham, taler om hans nuværende gode Forhold til Erkebiskoppen, om *Mastetræer* og om *Falke* til *Raymund de Lamena*, der skulde forskaffe Kongen forskjellige *Apothekerverer*.

Kilde: Efter Afskr. blandt Apogr. Arn. Magn.

Nummer: 184. bind VII

Dato: 12 Septbr. 1347.

Sted: Avignon.

Sammendrag: Pave *Clemens VI* meddeler Kong *Magnus* med hans hjemvendende Gesandter, Chorsbrødrene *Magnus Östenssön* af Surunda og *Tidemann Ulfredssön* gunstigt Svar paa hans Ansøgninger og takker for de tilsendte *hvide Falke* og andre Gaver.

Kilde: Efter Orig. Reg. i d. pav. Ark., Secretæ Clem. VI. an. VI. ep. 330. (Jfr. P. A. Munch, Det n. Folks Hist., Unionsper. I. S. 467).

Nummer: 202. bind VII

Dato: 8 Septbr. 1347.

Sted: Avignon.

Sammendrag: Pave *Clemens VI* tillader paa Ansøgning Kong *Magnus* for et Tidsrum af 5 Aar ved sine Sendebud at lade bringe *Falke* (til Salg) til den Babyloniske Sultans Lande, naar derved ikke tillige forbudne Ting tilføres Christendommens Fiender.

Kilde: Efter Orig. Reg. i d. pav. Ark., Reg. com. Clem. VI. an. VI. lib. IV. p. 2. fol. 111.ep. 200. (Jfr. ovenfor No. 198 i.)

Nummer: 567. bind XIX

Dato: Mars 1349.

Sted: Sted er ikke angitt i DN.

Sammendrag: Gave til den norske konges sendemand, som har bragt falker til kong *Filip VI* av Frankrike.

Kilde: Les journaux du trône/sor de Philippe VI de Valois, Archives Nationales, Paris. Trykt i Les Journaux du Trône/sor de Philippe VI de Valois suivis de l'Ordinarium Thesauri de 1338-1339 publiés par Jules Viard. Paris 1899, s. 109.

Disse breve, som er rettet til skatmesteren Eguerrand du Petit-Cellier, er dateret Arras den 19 juni 1347 (Bibl. nat., ms. fr. 20 410, no 24).

Brev fra Regesta Norvegicum

Nr: 73

Dato: [1129 september 30 - 1130 september 29]

Sted: Uten sted

Regest: Regnskapsnotis i regnskapet for Lincolnshire: Outi av Lincoln har påtatt seg å skaffe 100 norske hauker og 100 geirfalker. Han har foreløpig levert 25 grå geirfalker og 8 hauker, og skylder resten.

Kopi (lat): PRO - RotPipae 31 Henr I.

Trykt: Magnum Rotulum Scaccarii (utg J Hunter, London 1833) s 111.

Nr: 95

Dato: [1156 sept 30 - 1157 sept 29]

Sted: Uten sted

Regest: Regnskapsnotis i regnskapet for Norfolk og Suffolk: I samsvar med kongens befalinger har Roger de Mandeville fått utbetalt 32 pund til innkjøp av hauker og falker.

Kopi (lat): PRO - RotPipae 3 Henr II rot 2 m 1.

Trykt: Pipe Rolls 2-4 Henry II s 76.

Nr: 97

Dato: [1157 sept 30 - 1158 sept 29]

Sted: Uten sted

Regest: Regnskapsnotis i sheriffen av Northumberlands regnskap: 40 s er gått med "for de norske" (ant innkjøp av norske hauker for kronens regning).¹

Kopi (lat): PRO - RotPipae 4 Henr II rot 8 m 1 d.

Trykt: Pipe Rolls 2-4 s 177.

¹ Norske hauker ble på denne tid vanligvis betalt med 20 s stykket.

Nr: 109

Dato: [1162 sept 30 - 1163 sept 29]

Sted: Uten sted

Regest:

Regnskapsnotiser:

1o Regnskapet for Lincoln by: Sheriffen Walter de Amundevilla har utbetalt til kongen av Norges [Magnus Erlingsson el Håkon Sigurdsson?] sendemenn 14 pund, etter ordre fra jarlen av Leicester.

2o Sammes regnskap for Lincolnshire: William av Bradley har fått 40 mark for å kjøpe hauker i Norge.

3o William de Chaisneis regnskap for Norfolk og Suffolk: For utrustning av et skip som kongen [Henry II] sendte til Norge for å kjøpe hauker og geirfalker, ved William av Grimsby og Gilbert av Erham, er utbetalt 43 pund 5 s 1 d.

Kopi: PRO - RotPipae 9 Henr II rot 6 m 2 d; rot 6 m 1; rot 3 m 2.

Trykt: DN XIX nr 40,41,42 ; Pipe Rolls 9 Henry II s 68, s 66, s 28f.

Nr: 113

Dato: [1163 sept 30 - 1164 september 29]

Sted: Uten sted

Regest: Regnskapsnotis i regnskapet for Norfolk og Suffolk: I samsvar med kongens befaling har Radulf de Hauville fått utbetalt 6 pund 13 s 4 d til innkjøp av hauker.

Kopi (lat): PRO - RotPipae 10 Henr II rot 4 m 1.

Trykt: Pipe Rolls 10 Henry II s 34.

Nr: 153

Dato: [1176 sept 30 - 1177 sept 29]

Sted: Uten sted

Regest: Regnskapsnotis for Yorkshire: Sheriffen Ranulf de Glanville redegjør for to norske hauker som han gir kong Henry II.

Kopi (lat): PRO - RotPipae 23 Henr II rot 5 m 1 d.

Trykt: Pipe Rolls 23 Henry II s 82.

Nr: 164

Dato: [1179 sept 30 - 1180 sept 29]

Sted: Uten sted

Regest: Regnskapsnotis i regnskapet for Norfolk og Suffolk: Arnald sønn av Mabilia skylder to geirfalker for løyve til å føre korn til Norge.¹

Kopi (lat): PRO - RotPipae 26 Henr II rot 2 m 2.

Trykt: DN XIX nr 59 ; Pipe Rolls 26 Henry II s 23.

¹ Tilsvarende notis i Pipe Rolls i en årrekke fremover.

Nr: 179

Dato: [1184 sept 30 - 1185 sept 29]

Sted: Uten sted

Regest: Regnskapsnotis for Lincolnshire: John FitzOrdgar skylder kronen en norsk hauk, til gjengjeld for at kongen [Henry II] har bedt kongen av Norge [Sverre?] om at John måtte få tilbake sin bror Godards eiendeler.¹

Kopi: PRO - RotPipae 31 henr II rot 6 m 1 d.

Trykt: DN XIX nr 64 ; Pipe Rolls 31 Henry II s 90.

¹ John oppføres siden i årsregnskapene helt frem til 1207 (fra og med 1196 spesifiseres haukens verdi i penger - 20 s). DN tror at posten første gang er nevnt i 1189/90.

Nr: 181

Dato: [1184 sept 29 - 1185 sept 29]

Sted: Uten sted

Regest: Regnskapsnotis for sheriffen i Lincolnshire: Outi kapellan¹ skylder kronen 1 hauk for å ha fått sin rett mht 4 hauker og 4 geirfalker overfor Godwin le Riche og William FitzEnglebert, men er reist til Norge.

Kopi (lat): PRO - RotPipae 31 Henr II rot 6 m 2 d.

Trykt: Pipe Rolls 31 Henry II s 91.

¹ Samme gjeldspost også i 1185/86 og 1186/87. Muligens identisk med den Aute prest som nevnes i Sverres saga (til stede i Bergen 1198 -- og som Autealmenningen er oppkalt etter?). Jfr [nr 245](#).

Nr: 226

Dato: 1194 juni 15

Sted: Vatikanet

Regest: Verne-, stadfestings- og privilegiebrev fra pave Coelestin [III] for Eirik, erkebiskop av Nidaros, og hans etterfølgere: På Eiriks bønn tar paven ham og Nidaros-kirken i St Peters og sitt eget vern, og stadfester deres besittelse av all rettmessig ervervet eiendom, nå og i fremtiden; likeså stadfester han de friheter og rettigheter tidligere konger, spesielt Magnus [Erlingsson], har gitt den.¹ Spesielt presiseres:

1o Kongene har skriftlig gitt avkall på patronatsretten til sine kapeller, og erkebiskopen har rett til å innsette prester i dem på egen hånd. Kongene har heller intet å si ved bispe- eller abbedvalg.

2o Nærmere spesifiserte leidangsprivilegier innskjerpes.

3o Klerker får ikke møte for verdslig domstol.

4o Pilegrimer til St Olav skal nyde fullt vern.

5o Vigslede kirker får ikke rives eller flyttes uten biskopenes tillatelse.

6o Troskapsed får ikke kreves av biskoper eller abbeder som ikke har len av kongen.

7o Men tiende skal kongen betale i samsvar med kirkeretten.

8o Visse økonomiske privilegier for erkestolen stadfestes: Retten til å eksportere 30 lester mel til Island hvert år, til innkjøp av klede til erkestolens folk; landøre av ett islandsk skip hvert år; retten til å kjøpe hauker og falker.

Enhver som forbryter seg mot noen av disse rettighetene eller på annet vis skader kirken, trues med ekskommunikasjon.

Gitt i Roma ved kardinaldiakonen Egidius av S Nicoló in Carcere. Medundertegnet av 23 kardinaler.

Gjengitt (lat): DRA - D9 Norge 20 (vidisse av 16.4.1399 = DN II nr 558).

Trykt: DN II nr 3 ; Thork II s 13-17 ; PL 206 sp 1039; DI I nr 73 ; NGL IV s 101-104 ; LatDok nr 29 (m overs); NoMiddaldok nr 13 (m overs).

Nevnt: SvS kap 121 (Holtmark s 176).

Reg: JL nr 17126; RegNorv nr 135.

¹ Jfr [nr 89-90](#) og [145](#).

Nr: 260

Dato: [1198 september 30 - 1199 september 29]

Sted: Uten sted

Regest: Regnskapsnotis i regnskapet for Norfolk og Suffolk: William Peper skylder 20 s for en norsk hauk, for løyve til å føre 100 treias¹ korn til Norge. Han har foreløpig betalt 8 s 6 d av summen.

Kopi (lat): PRO - RotPipae 1 Joh rot 20 m 2.

Trykt: Pipe Rolls 1 John s 289.

¹ Et hulmål for tørre varer. Avgiftens størrelse tyder på at omfanget utgjorde en (mindre) skipslast.

Nr: 266

Dato: [1200 februar 26 - mai 26]¹

Sted: Uten sted

Regest: Regnskapsnotis²: Robert FitzSunnolf lovte kong John to hauker for løyve til å utføre en skipslast med korn til Norge.

Notat (lat): PRO - Rotuli de Oblatis I Joh m 3.

Trykt: Rotuli de Oblatis s 64.

¹ Johns 1. styringsår avsluttes 26.5.1200; tilsagnet om betaling ser på den annen side ut til å være gitt etter

kongens ankomst til England o 26.2. (jfr. utg s 43). Det stemmer også med foreg nr . Jfr også nr 265 og 271 .
²Gjelder Staffordshire.

Nr: 267
Dato: 1200 juli 29
Sted: Lateranet

Regest: Pålegg fra pave Innocens [III] til [Hubert Walter], erkebiskop av Canterbury: Erkebiskopen kan ikke være uvitende om at forbryteren og kongemorderen Sverre og hele hans følge er ekskommunisert og hans land¹ under interdikt. Det er da aldeles utrolig at Hubert har forbindelse med ham og utveksler gaver. Dette må straks opphøre, og han må slutte med slikt som å motta hunder, fugler og annet fra Sverre, om han selv ikke vil rammes av bannet.

Orig (perg): Canterbury domkapitels arkiv (Dean and Chapter of Canterbury: Christ Church Letters II nr 14a).

Trykt: DN XVII nr 1233 ; jfr jfr DN XIX nr 71 ; Historical Manuscripts Commission: Reports on Manuscripts in various Collections I (London 1901) s 219.Reg: LettersInn III nr 254.

¹I den trykte teksten står det certa, som imidlertid er en feillesning for terra (jfr Gunnes: Kongens ære s 286 n 56).

Nr: 271
Dato: [1199 sept 30 - 1200 sept 29]
Sted: Uten sted

Regest: Regnskapsnotis i regnskapet for Staffordshire: Robert FitzSunnolf [Sinothi]¹ skylder to hauker for løyve til å føre skip til Norge med korn. Gjelden skal søkes i Norfolk.

Kopi (lat): PRO - RotPipae 2 Joh rot 18 m 1.

Trykt: Pipe Rolls 2 John s 253.

¹Uten tvil feilskrift for Sunnolfi, jfr nr 266 .

Nr: 348
Dato: 1212¹ august 24
Sted: Pontefract

Regest: Notis fra et regnskap for kong Johns hushold: Viljalm nordmann har brakt hauker som gave til kongen fra kong Filippus av Norge og har fått 2 mark ved Hugo de Hauville til hjemreisen.

Notat (lat): PRO - Rotulus misae 14 Joh.

Trykt: DN XIX nr 103 ; DocumentsIllustrative s 239.

Reg: RegNorv nr 237.

¹DN har feilaktig 1213.

Nr: 350
Dato: 1212 august 30
Sted: Pontefract

Regest: Instruks fra kong John av England til borgermesteren i Lynn:¹ Han skal ta vel vare på de geirfalker som er kommet fra Norge, inntil nærmere ordre.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 14 Joh m 5.

Trykt: DN XIX nr 98 ; RotLittClaus I s 123a.

Reg: RegNorv nr 227.

¹Robert Sunnolfi, iflg Leach s 64.

Nr: 361
Dato: 1213 juli 10
Sted: Gillingham

Regest: Instruks fra kong John av England til sheriffen i Northampton: Han skal godtgjøre Henry og Hugo de Hauville de utgiftene de har hatt med transport og varetakt av hauker og geirfalker fra Norge, og med de fuglene som biskop Nikolas av Oslo har sendt, og eventuelle andre tilsvarende tilfeller.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 15 Joh m 4.

Trykt: DN XIX nr 101 ; RotLittClaus I s 156b.
Reg: RegNorv nr 236.

Nr: 375
Dato: 1215 januar 9
Sted: The Temple, London

Regest: Instruks fra kong John av England til Hugo de Hauville: Han skal skaffe William FitzWilliam to av kongens falker som er i Geddington og skifter fjærham. De er blant dem kongen [Filippus] av Norge sendte.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 16 Joh m 12.

Trykt: DN XIX nr 106 ; RotLittClaus I s 182b.
Reg: RegNorv nr 240.

Nr: 454
Dato: 1222 juli 24
Sted: Corfe i Dorset

Regest: Instruks fra Henry [III], konge av England, til sheriffen i Cambridge: Henry de Hauville er i Cambridge med falker som er kommet til kongen fra Norge, og skal ha 40 s til dekning av utgifter.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 6 Henr III m 6.

Trykt: DN XIX nr 139 ; RotLittClaus I s 506a.
Reg: RegNorv nr 305.

Nr: 466
Dato: 1223 september 7
Sted: Westminster

Regest: Instruks fra kong Henry [III] av England til sheriffen i Cambridgeshire: Asgaut, sendemann for kongen [Håkon Håkonsson] av Norge, som har bragt en hauk til kong Henry, skal få utbetalt 20 s, og hans følgesvenn Asgeir 1 mark, til dekning av utgifter ved hjemreisen.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 7 Henr III m 3.

Trykt: DN XIX nr 148 ; RotLittClaus I s 562a.
Reg: RegNorv nr 324.

Nr: 468
Dato: 1223 september 7
Sted: Westminster

Regest: Instruks fra kong Henry [III] av England til sheriffen i Cambridgeshire: Han skal utbetale Henry de Hauville 40 s til dekning av utgifter han har hatt med å føre fra Lynn til London de haukene kongen har fått fra kongen [Håkon Håkonsson] av Norge.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 7 Henr III m 3.

Trykt: DN XIX nr 150 ; RotLittClaus I s 562a.
Reg: RegNorv nr 323.

Nr: 479
Dato: 1224 januar
Sted: Uten sted

Regest: Brev fra kong Håkon [Håkonsson] til Henry [III], konge av England: Han ønsker at vennskap må råde mellom ham selv og kong Henry som tidligere mellom dennes far kong John og kong Håkons forgjengere. Han sender sine tro menn¹ og sin klerk A[ndres], erkediakon i Bergen, til kong Henry med seks geirfalker og noen hauer. Han lover flere når hans menn kommer med fugler fra Island. Videre ber han om vern for norske kjøpmenn i England, og minner om sitt ønske om et len i England [jfr [nr 478](#)].

Orig (lat perg): PRO - Ancient Correspondence IV nr 114.

Trykt: DN XIX nr 153 ; Royal Letters I s 216-217 (nr CXCI); DiplDoc I nr 138.
Reg: RegNorv nr 326.

¹ Her savnes navnene på disse.

Nr: 506

Dato: 1224 september 22

Sted: Bridgnorth

Regest: Instruks fra kong Henry [III] til skattmesteren og kammerets folk: De skal utbetale til Henry de Hauville to mark til å dekke utgiftene til dem som er i Cambridge og vokter kongens geirfalker som han har fått fra Norge.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 8 Henr III m 4.

Trykt: DN XIX nr 164 ; RotLittClaus I s 621b og 647a.

Reg: RegNorv nr 345.

Nr: 520

Dato: 1225 august 28

Sted: Westminster

Regest: Instruks fra kong Henry [III] til sheriffen i Northampton: Han skal utbetale Henry de Hauville 2 mark til dekning av utgifter ved bevoktningen av de geirfalker kongen [Håkon Håkonsson] av Norge har sendt ham.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 9 Henr III m 5.

Trykt: DN XIX nr 171 ; RotLittClaus II s 59 b.

Reg: RegNorv nr 358.

Nr: 536

Dato: [1224 - 1225]

Sted: Uten sted

Regest: Brev fra H[åkon Håkonsson], konge av Norge, til H[enry III], konge av England: Han takker for kongens gaver. For to år siden sendte han fuglefangere til Island, og disse er nå vendt tilbake. 13 geirfalker følger derfor, foruten hvalrosstener og et [isbjørn?]-skinn¹. Han håper gavene vil bli vel mottatt og at vennskapet mellom kongene skal stå ved lag.

Orig (lat perg): PRO - Ancient Correspondence IV nr 116.

Trykt: DN XIX nr 167 ; Royal Letters I s 486 (nr CCCCII); DiplDoc I nr 186.

Reg: RegNorv nr 354.

¹ "Skinn" (som etter sammenhengen rimeligst er et isbjørnskin) dersom lesningen i DiplDoc: furraturam, er den riktige (DN leser furcaturam, elghorn).

Nr: 578

Dato: 1228 september 18

Sted: Montgomery

Regest: Instruks fra kong Henry [III] til Henry de Hauville: Han skal overta og oppbevare inntil videre 6 geirfalker og 4 falker som kongen har fått fra kongen [Håkon Håkonsson] av Norge, og som ennå er i sendemennenes [broder Benedikt og Radulf klerks] varetekt i Grimsby.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 12 Henr III m 2.

Trykt: DN XIX nr 192 ; CloseRolls Henry III 1227-1231 s 80.

Reg: RegNorv nr 402.

Nr: 599

Dato: 1230 mai 17

Sted: Northampton

Regest: Instruks fra kong Henry [III] av England til a) sheriffen i Lincolnshire b) sheriffen i Norfolk og Suffolk: Kongen har fått nyttårgaver bestående av falker og hauker fra Norge og andre steder. Sheriffene skal ta vare på dem inntil Henry de Hauville kommer og henter dem.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 14 Henr III m 6.

Trykt: DN XIX nr 198 ; CloseRolls Henry III 1227-1231 s 353.

Nr: 607

Dato: 1231 juni 17

Sted: Kempton

Regest: Instruks fra kong Henry [III] av England til sheriffen i Northampton: Han sender H[enry] de Hauville til Geddington med fugler han har fått i gave fra kongen [Håkon Håkonsson] av Norge; på den annen side skal Henry ha utlevert de fuglene som har vært igjennom fjærskiftet og vokte dem inntil videre.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 15 Henr III m 11.

Trykt: DN XIX nr 202 ; CloseRolls Henry III 1227-1231 s 517.

Nr: 608

Dato: 1231 juli 5

Sted: Reading

Regest: Instruks fra kong Henry [III] av England til Henry de Hauville: Av de haukene kongen har fått i gave fra kongen [Håkon Håkonsson] av Norge, skal han gi to til R[ichard], greve av Cornwall og Poitou, som gave.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 15 Henr III m 10.

Trykt: DN XIX nr 203 ; CloseRolls Henry III 1227-1231 s 523.

Nr: 614

Dato: 1232 mai 12

Sted: Windsor

Regest: Instruks fra kong Henry [III] til fogdene i Yarmouth¹: De skal legge beslag på alle fugler fra Norge og annensteds som blir utbudt til salg i byen inntil Henry de Hauville har hatt anledning til å velge hvilke han vil bruke kongens forkjøpsrett på. Og fugler som kommer til byen i gave til kongen skal de utlevere til samme Henry.

Kopi (lat): PRO - RotLitClaus 16 Henr III m 11.

Trykt: DN XIX nr 205 ; CloseRolls Henry III 1231-1234 s 60.

¹Tilsvarende brev utgikk til fogdene i Lynn, Ipswich, Boston, Lincoln, Grimsby, Norfolk og Suffolk.

Nr: 616

Dato: 1232 oktober 24

Sted: Reading

Regest: Instruks fra kong Henry [III] til Henry de Hauville: Av de geirfalkene fra kongen av Norge han har i sin varetekt skal han overlate en av de beste til overbringeren av brevet, som gave fra kongen til jarlen R[ichard] Marshal. Kongen finner det merkelig at han ikke allerede har gjort dette på skattmesterens ordre.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 16 Henr III m 2.

Trykt: DN XIX nr 207 ; CloseRolls Henry III 1231-1234 s 122.

Nr: 630

Dato: 1234 juli 1

Sted: Westminster

Regest: Instruks fra kong Henry [III] av England til Henry de Hauville: Av de geirfalkene som kongen [Håkon Håkonsson] av Norge siste gang sendte, skal han overlate to til jarlen Gilbert Marshal som gave fra kongen.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 18 Henr III m 17.

Trykt: DN XIX nr 212 ; CloseRolls Henry III 1231-1234 s 465.

Nr: 683

Dato: 1238 juli 13 el 14¹

Sted: Westminster

Regest: Instruks fra kong Henry [III] til Jeremias av Caxton, administrator av Norwich bispedømme: På markedet i Lynn skal han kjøpe, etter Henry de Hauvilles skjønn, 6 av de større norske haukene som finnes der og levere dem til samme Henry de Hauville.

Kopi (lat): PRO - Chancery Liberate Rolls 22 Henr III m 2.

Trykt: CalLibRolls Henry III I (1226-1240) s 340f.

¹Nøyaktig dato mangler, da pergamentet er skadd.

Nr: 688

Dato: 1239 mai 21

Sted: Reading

Regest: Instruks fra kong Henry [III] til sheriffen av Norfolk: Han skal betale for 4 geirfalker og 5 hauker som Henry de Hauville skal kjøpe til kongen på markedet i Lynn.

Kopi (lat): PRO - Chancery Liberate Rolls 23 Henr III m 14.

Trykt: CalLibRolls Henry III I (1226-1240) s 384.

Nr: 728

Dato: 1242 juni 26¹

Sted: Norwich

Regest: Instruks fra kong Henry [III] til sheriffen i Lincoln: Han skal utbetale 15 mark til Henry de Hauville, til innkjøp av geirfalker på St Botulph's marked [i Boston].

Kopi (lat): PRO - Chancery Liberate Rolls 26 Henr III p II m 5.

Trykt: CalLibRolls Henry III II (1240-45) s 138.

¹ Iflg påskrift ble brevet kansellert og tilbakelevert, "fordi han ikke fikk" (falker?).

Nr: 732

Dato: 1243 juli 25

Sted: Westminster

Regest: Instruks fra kong Henry [III] til sheriffen i Norfolk: Sammen med Henry de Hauville skal han sørge for innkjøp av fire geirfalker til kongen på markedet i Lynn eller Yarmouth, og utbetale kjøpesummen, om falker kan finnes.

Kopi (lat): PRO - Chancery Liberate Rolls 27 Henr III m 4.

Trykt: CalLibRolls Henry III II (1240-45) s 185.

Nr: 753

Dato: 1245 august 20

Sted: Gannock

Regest: Instruks fra kong Henry [III] av England til Henry de Hauville: Han skal dra til Lynn og hente 6 geirfalker og 4 falker [falcons gentiles] som kongen [Håkon Håkonsson] av Norge har sendt, og ta vel vare på dem for kongen.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 29 Henr III m 2 d.

Trykt: DN XIX nr 237 ; Close Rolls Henry III 1242-1247 s 365.

Nr: 758

Dato: 1246 juli 8

Sted: Winchester

Regest: Instruks fra kong Henry [III] til sheriffen i Norfolk: Henry de Hauville skal kjøpe tre geirfalker og fire hauker i Lynn, om noen gode kan finnes. Sheriffen skal utbetale kjøpesummen.

Kopi (lat): PRO - Chancery Liberate Rolls 30 Henr III m 6.

Trykt: CalLibRolls Henry III III (1245-51) s 65.

Nr: 814

Dato: 1248 september 10

Sted: Marlborough

Regest: Instruks fra kong Henry [III] til sheriffen i Northampton: Til 7 geirfalker som kongen nylig har fått fra kongen [Håkon Håkonsson] av Norge, og som er i Henry de Hauvilles varetekt, skal det skaffes to voktere. Sheriffen skal utbetale det nødvendige og la kongen vite beløpet.

Kopi (lat): PRO - RotLittClaus 32 Henr III m 3.

Trykt: DN XIX nr 246 ; Close Rolls Henry III 1247-1251 s 85.

Nr: 853

Dato: 1252 april 1

Sted: Westminster

Regest: Brev fra kong Henry [III] av England til Håkon Håkonsson, konge av Norge: Ber ham gi Geoffrey le Faucuner [falkefenger] og hans feller Robert og Walter fritt leide til neste påske, da de skal reise til Norge for å kjøpe hauker og andre ting.

Kopi (lat): PRO - RotLittPat 36 Henr III m 10 d.

Trykt: CalPatRolls Henry III 1247-1258 s 157.

Nr: 861

Dato: 1252 september 13

Sted: Bury St Edmunds

Regest: Instruks fra kong Henry [III] av England til sheriffen i Northampton: Han skal sørge for underhold til seks geirfalker som nylig er sendt til kongen og nå er i Henry de Hauvilles varetekt -- 1/2 d daglig for hver.¹

Kopi (lat): PRO - Chancery Liberate Rolls 36 Henr III m 4.

Trykt: CalLibRolls Henry III IV (1251-60) s 70.

¹ Ant gave fra kong Håkon -- jfr nr 860 og nr 866 .

Nr: 883

Dato: 1253 mars 4

Sted: Westminster

Regest: Leidebrev fra kong Henry [III] av England for Alan og Nicolaus, sendemenn for greven [Jean] av Bretagne: Sendemennene skal til Norge for å skaffe geirfalker. De skal ha fritt leide på reisen frem og tilbake gjennom kongens rike, under forutsetning av at de ikke fører med seg noe som kan være til skade for ham eller riket.

Kopi (lat): PRO - RotLittPat 37 HenrIII m 15.

Trykt: DN XIX nr 255 ; CalPatRolls Henry III 1247-58 s 180.

Nr: [1046]

Dato: [1200-tallet]

Sted: Uten sted

Regest: Utdrag fra en tollrulle fra Brugge: Fra Norge innføres geirfalker, bord, lær, smør, aske, tjære og bukkeskinn.

Avskr (fransk): Bibliothèque Nationale, Paris - Ms français 25545 f 18.

Trykt: DN XIX nr 459 n 1 (s 565) ; Cartulaire de l'ancienne estaple de Bruges (utg L. Gilliodts van Severen) I nr 14; HansUB III s 419 n 1.

Kildeliste

- Bjarkøyretten Nidaros eldste bylov.* Edt: J.R. Hagland, J. Sandnes. Det Norske Samlag. Oslo 1997.
- Den eldre Gulatingsloven.* Edt: B. Eithun, M.Rindal, T.Ulset. Norrøne Tekster nr. 6. Riksarkivert. Oslo 1994.
- Diplomatarium Norvegicum.* http://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html
- Frostatingsloven.* Edt: J.R. Hagland, J. Sandnes. Det Norske Samlag. Oslo 1994.
- Grágás Islændernes lovbog i fristatens tid.* Edt: V. Finsen. Det nordiske literatur-samfund. Brødrene Berlings Bogtrykkeri. Fjerde del. København 1870.
- Grimnesmål.* Trans: Ivar Mortensson-Egnund.
<http://www.heimskringla.no/norsk/edda/grimnismal.php>. 28.01.2007. kl. 19.00.
- Kongespeilet.* Edt: A.W.Brøgger. H.Aschehoug & Co. Oslo 1947.
- Kongsspegelen.* Edt: Alf Hellevik. Norrøne Bokverk 7/14. Det norske samlaget. Oslo 1976.
- Kongespeilet.* Edt: Anton Wilhelm Brøgger. Innledende essay av Sverre Bagge. De norske Bokklubbene. 2000.
- Regesta Norvegica.* http://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/regesta_felt.html
- Snorre Den yngre edda.* Trans: Erik Eggen. Norrøne Bokverk, Det Norske Samlag. Oslo 1998.
- Snorres kongesagaer.* Red. Finn Hødnebø. Den norske Bokklubben. 1992.
- Saga af Tristram ok Ísönd samt Möttuls saga.* Red: G. Brynjulfson. Det kongelige nordiske oldskrift-selskab, København 1878.
- Soga om Tristram og Isönd,* Edt./trans. Magnus Rindal. Det Norske Samlaget. Oslo 2003.
- The saga of the Volsungs: the Norse epic of Sigurd the Dragon Slayer.* Edt: Jesse L. Byock. University of California Press. Berkley, California 1990.
- Magnus Lagabøters Landslov.* Edt: Absalon Taranger. Cammermeyers Boghandel. Kristiania/Oslo 1915.

Sekunderlitteratur

Bagge, Sverre. Se *Kongespeilet* 1947.

Barth, Edvard K. *Fangsthytter for jaktfalker i norske fjell*. Årbok for Norsk skogbruksmuseum. Skogbruk, jakt og fiske. Årbok nr. 7, 1972-1975, side 121-134. Red. Tore Fossum. Elverum trykk, Elverum 1975.

Barth, Edvard K. og Sonja Barth. *Falkefangertufter og falkefangst i Sør-Norge*. Årbok for Norsk skogbruksmuseum. Skogbruk, jakt og fiske. Årbok nr. 10, 1982-84. side 219-251. Red. Tore Fossum. Elverum trykk, Elverum 1984.

Bendixen, B.E. *Vareomsætningen mellem England og Norge i første halvdel av 14. aarhundrede*. Historisk Tidsskrift femte rekke, bind 3. side 445-465. Grøndahl & Sønns boktrykkeri, Oslo 1916.

Birkeland, Harris. *Nordens historie i middelalderen etter arabiske kilder*. Skrifter utgitt av det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo, i kommisjon hos Jacob Dybwad, Oslo 1954.

Blom, Grethe Authén. *Kongemakt og privilegier i Norge inntil 1387*. Universitetsforlaget. Oslo 1967.

Bugge, Alexander. *Handelen mellem England og Norge indtil begyndelsen af det 15de aarhundrede*. Historisk tidsskrift tredje rekke, bind 4, side 1-149. Grøndahl & Sønns boktrykkeri. Oslo 1898.

Bø, Olav. *Falcon catching in Norway, with emphasis on the post-reformation period*. Universitetsforlaget. Oslo 1962.

Bø, Olav. *Falkefangst i Noreg i nyare tid*. Årbok for norsk skogbruksmuseum, Skogbruk, jakt og fiske. Årbok nr. 3, 1961-1962, side 68-121. Red. Tore Fossum. Elverum trykk, Elverum 1963.

Bøe, Arne. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder – fra vikingtid til reformasjonstid*. Magnus Lagabøters Landslov, side 231-237. Red. Finn Hødnebo, bind XI, Gyllendal Norsk Forlag, Oslo 1966.

Christensen, Arne Emil. *Osebergfunnet, bind IV tekstilene*. Red. Arne Emil Christensen og Margareta Nockert. Kulturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo. Oslo 2006.

Forsman, Dick. *Rovfågelsguiden, Bestämning av rovfåglar: ålder och kön*. Edt: Jörgen Palmgren. SLY:n Lintutietto Oy, Helsingfors 1984.

Friedman, Mira. *The falcon and the hunt: Symbolic love imagery in medieval and renaissance art*. Poetics of love in the middle ages: text and contexts. Edt: Moshe Lazar, Norris J. Lacy. Fairfax, Va. 1989.

- Génsbøl, Benny. *Rovfuglene i Europa, Nord-Afrika og Midtøsten*. Edt: Per J. Tømmerraas. NKS-Forlaget, Aarhus 1986.
- Haftorn, Svein. *Norges fugler*. Universitetsforlaget. Oslo/Bergen/Tromsø 1971.
- Helle, Knut. *Norge blir en stat 1130-1319. Handbok i Norges historie. Bind 3*. Universitetsforlaget. Oslo/Bergen/Tromsø 1974.
- Hoff, Annette. *Lov og Landskab, landskabslovenes bidrag til forståelsen af lanfbrugs- og landskabsudviklingen i Danmark ca 900-1250*. Aarhus universitetsforlag. Århus 1997.
- Hougen, Bjørn. *Osebergfunnets billedvev*. Viking Tidsskrift for norrøn arkeologi, Bind IV, side 85-124. 1940.
- Ingstad, Anne Stine. *Osebergdronningens grav*. Red: Arne Emil Christensen. Schibsted, Oslo 1992.
- Jacobsen, Lis. *Norske oldfunn VI. Eyje-stenen og Alstad-stenen*. Edt: A:W. Brøgger. Brøggers boktrykkeri A/S. Oslo 1933.
- Jansson, Sven B. F. *Runes in Sweden*. Norstedts Forlag. 1987.
- Jón Vidar Sigurdsson. *Norsk Historie 800-1300. Frå høvdingmakt til konge-og kyrkjemakt*. Det Norske Smlaget. Oslo 1999.
- Knudsen, Trygve. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder – fra vikingtid til reformasjonstid*. Eidsivatingsloven, side 524-525. Red. Finn Hødnebø, bind III, Gyllendal Norsk Forlag, Oslo 1958.
- Knudsen, Trygve. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder – fra vikingtid til reformasjonstid*. Frostatingsloven, side 656-661. Red. Finn Hødnebø, bind IV, Gyllendal Norsk Forlag, Oslo 1959.
- Knudsen, Trygve. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder – fra vikingtid til reformasjonstid*. Gulatingsloven, side 559-565. Red. Finn Hødnebø, bind V, Gyllendal Norsk Forlag, Oslo 1960.
- Langseth, Sissel Rydman. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder – fra vikingtid til reformasjonstid*. Tyveri, side 173-177. Red. Finn Hødnebø, bind XIX, Gyllendal Norsk Forlag, Oslo 1975.
- Marcus, G.J. *The Conquest of the North Atlantic*. The Boydell Press, Suffolk 1980.
- Munch, P.A. *Norrøne gude og heltesagn*. Ed. Jørgen Haavardsholm. Universitetsforlaget. Oslo 1996.
- Murray, Peter og Linda Murray. *The Oxford companion to christian art and architecture*. Oxford university press. Oxford 1998.

-
- Olafsen, O. *Falkefangsten i Norge*. Historisk Tidsskrift femte rekke, bind 3. side 337- 364. Grøndahl & Søns boktrykkeri, Oslo 1916.
- Ólafur Lárusson. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder – fra vikingtid til reformasjonstid*. Grágás, side 410-412. Red. Finn Hødnebo, bind V, Gyllendal Norsk Forlag, Oslo 1960.
- Reinton, Lars. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder – fra vikingtid til reformasjonstid*. Kvægafl, side 587-589 Red. Finn Hødnebo, bind IX, Gyllendal Norsk Forlag, Oslo 1959.
- Sandberg, Per Øyvind. *Forelesning Historie grunnfag: fordypning Kong Sverre*, 3.gang. 8.2.2000.
- Seip, Didrik Arup. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder – fra vikingtid til reformasjonstid*. Böter, side 533-537. Red. Finn Hødnebo, bind II, Gyllendal Norsk Forlag, Oslo 1957.
- Skaare, Kolbjørn. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder – fra vikingtid til reformasjonstid*. Øre, side 716-718. Red. Finn Hødnebo, bind XX, Gyllendal Norsk Forlag, Oslo 1959.
- Svensson, L., Grant, P.J., Mullarney, K. & Zetterström, D. *Gyllendals store fugleguide – Europas og middelhavsområdets fugler i felt. 2.rev utg.* Red: Viggo Ree. Gyldendal Fakta, Oslo 2004.
- Tillisch, C.J. *Falkejagten og dens historie*. P. Haase & Søns Forlag, København 1949.
- Vretemark, Maria. *Jakt med dresserad rovfågel i Sverige under yngre järnålder*. Uppsats i Påbyggnadskurs i Arkeologi. Stockholms Universitet 1983.
<http://users.cybercity.dk/~ccc12787/hist/vretemark01.html>
- Østlie, Sverre. *Jaktlovgivningen i Norge, fra de eldste tider og fram til 1899*. edt: Sverre Østlie. Arbeidernes jeger og fiskeriforbund, Oslo 1953.
- Åkerstrøm-Hougen, Gunilla. *Falconry as a motif in early swedish art. Its historical and art historical significance*. Acta Universitatis Upsaliensis. FIGURA Nova Series 19, Uppsala 1981.